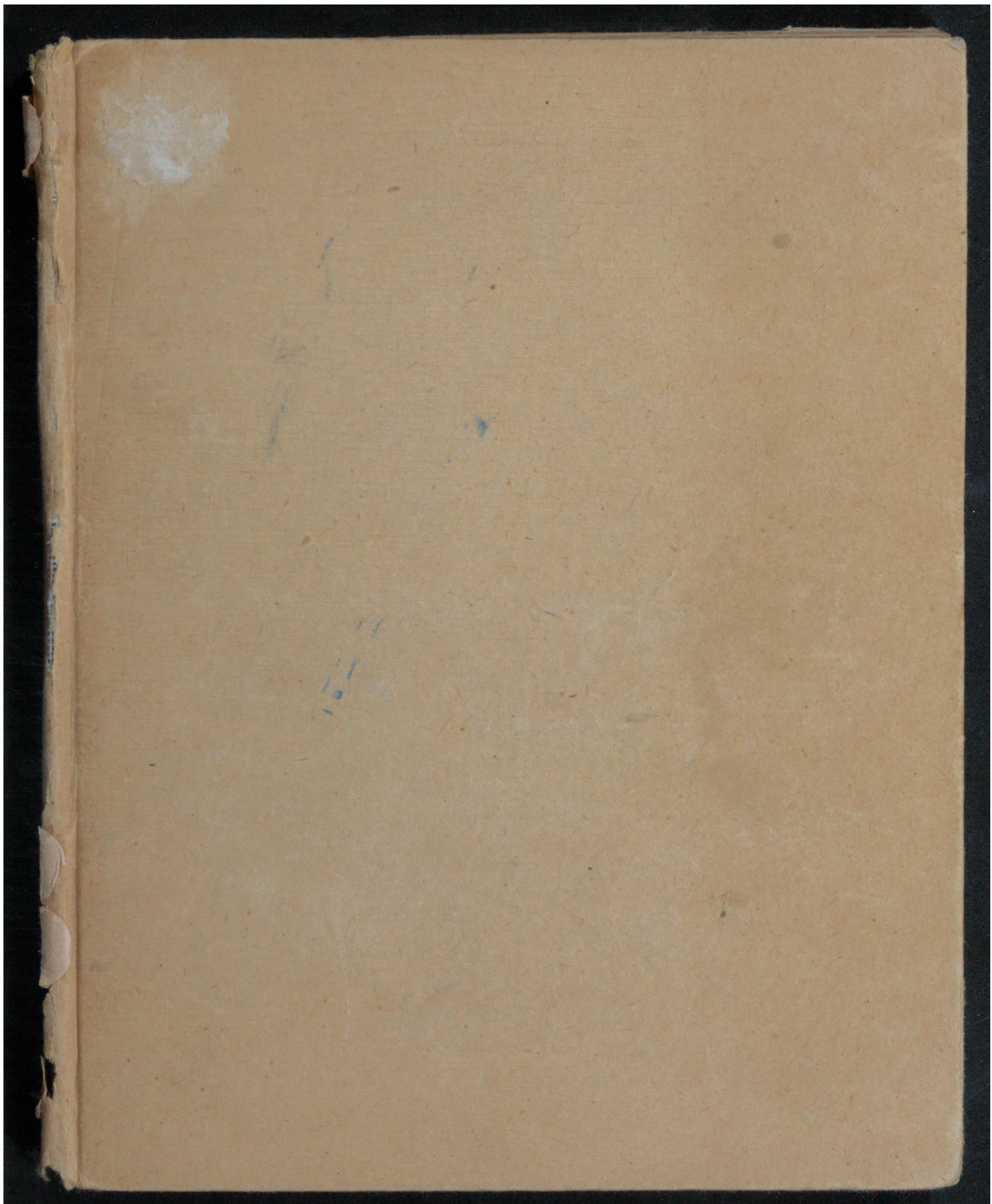
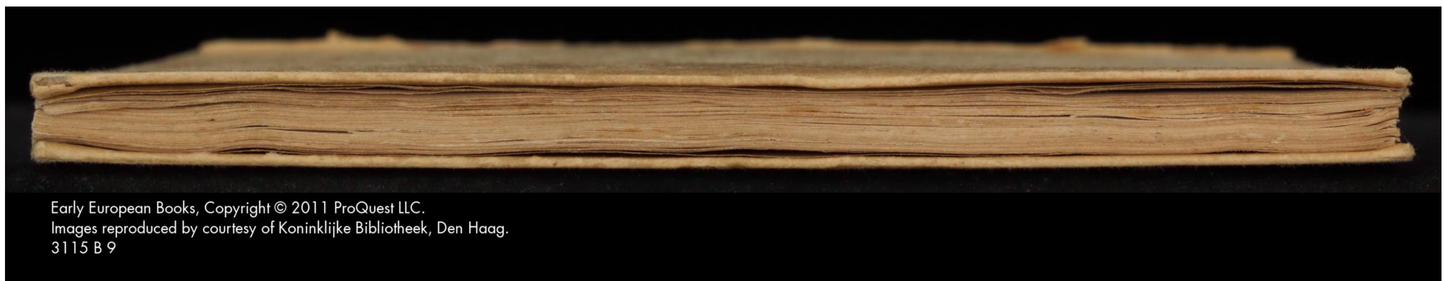

3115
B
9

KORTE en BONDIGE

WEEDERLEGGING,

van het

WISKUNSTIG BEWIJS

van

B. D. SPINOSA,

Met welk hij zijn

ATHEISTISE GRONDEN,

Heeft gepoogd te bekrachtigen, in zijn na zijn dood, uytgegeeven werken. Door de wijdberoemde Heer

HENRIKUS MORUS.

Uijt het Latijn vertaald.

Waar achter is gevoegd, een andere Weerlegging, van het zelfde, op het aanraaden van dezelfde Heer, door de Vertaaler uijtgegeeven.

Gedrukt, in 't Jaar M. DC. LXXXVII.

B E R I C H T

Weegens deeze twee Schriften.

DE Vertaaler van het Werkje, datwe hier aan onzè Landsgenooten gemeenmaaken, vond het zelfde bij zeekere geleegendheijd, onder de *Latijnse* werken, van de Heer *Morus*, in drie *Folianten* begreepen. 't Welk als hij deurgeleezen, en met eenige zeer geleerde mannen had overwoogen, vonden zij gezaamendlijk goed, dat daar uijttekippen, en afzonderlijk uijttegeeven: omdat het haar jammer docht te zijn, dat zulk een treffelijk werkje, in drie zulke kostelijke boeken (die elks geleegendheijd niet is te koopen) begreepen, onbekend bleef.

Doch omdat het dikmaal gebeurd, dat een Schrijver, hebbende voor eenige jaaren, eenig geschrift uijtgegeeven, daar naaderhand goed vind iet in te verbeeteren, of daar bijtevoegen, en dat die zeer schrandere, en geleerde man noch in het leeven was, zoo vond de Vertaaler raadsaam, hem dat overleg bekend te maaken, door een brief, in het begin van de maand *Julius* 1686, aan hem gezonden, opdat, zoo hij 'er iet in wilde veranderen, verbeeteren of bijvoegen, hij dat zouw konnen doen. Waar op hij aldus in het Latijn antwoorde, op den 9 Augusti 1686.

Viro Doctissimo N. N. Salutem.

A*ccepi literas tuas, vir doctissime! eodem die, quo* Londino *redii* Cantabrigiam, *decimo septimo scilicet* Julii *proxime elapsi &c. Quod tam benigne accipis, quæ de te &c. scripsi, magnopere gaudeo &c. Quod tantopere approbas meam confutationem, posthumorum operum* Spinozii &c. *Adeo ut communi vestro omnium consensu, seorsim imprimendam judicaretis. Quamquam, quæ tua*

est humanitas, ad haud faciendam censuisti, inconsulto meo: ut, si quid forte immutare, vel addere vellem, mihi sic faciendi fieret copia.

Perlegi igitur illud opusculum, nec quid addam video, neque quidquam quod immutem; nisi locum unum aut alterum, sic corrigendum. pag. 623. *lin.* 11, *pro* [id effectum] *lege* [id ut effectum]. *pag.* 631. *lin.* 6. *pro* [non rideatur] *lege* [non videatur] *pag.* 635. *lin.* 8. *pro* [addas cum] *lege* [addas: cum]. *Hæc sic corrigenda sunt* .... *Nec tamen causam video, cur tua quam memoras, ejusdem operis confutatio, seponatur: quippe quam ampliorem mea, & copiosiorem fore credo. Et par profecto esse puto, ut singuli simul sua jacula, sive majora, sive minora emittant, ad confodiendum monstrum hoc, ubique grassans,* Atheismi..... *Hæc sunt quæ breviter tibi rescribere mihi visum est, vir humanissime! Expatiari hisce in rebus, fractę corporis vires, ne dicam & animi, non sinunt. Ideoque te oratum volo, ut pauca hæc, ęqui bonique consulas, & breviloquium hoc meum, mihi condones, qua ratione me reddes.*

Cantabrigiæ è Collegio *Christi* Augusti nono 1686.

Tibi devinctissimum
HEN: MORUM.

't Welk ik aldus vertaal.

Aan de zeer geleerde Man N. N. *Zaligheijd*!

„IK heb uw Briev ontfangen, zeer geleerde Man! op de „zelfde dag, op welk ik van *Londen*, te *Kambridge* ben „weedergekomen, naamelijk op de zeeventiende *Julius* laast„leeden, &c....... Dat gij zoo goediglijk opneemt, het „geen ik van u &c geschreeven heb, daar in verblijd ik mij „grootelijks....... Dat gij mijn weerlegging, van de naa „zijn dood uijtgekoome werken van *Spinoza*, zoo zeer toe„stemd.... ... Zulks dat gij lieden gezaamentlijk hebt „geoordeeld, datze alleen behoorde gedrukt te worden. „Hoewel gij, volgens uw beleefdheijd, hebt geacht, dat

dat

„ dat zonder mijn kennis , niet behoorde te geschieden:
„ opdat, indien ik'er iet in veranderen, of bijvoegen wilde,
„ dat van mijn zouw konnen gedaan worden.

„ Ik heb dan dat Werkje deurgeleezen, en ik zie niet
„ wat ik'er zouw bijvoegen, noch dat ik'er iet in zouw ver-
„ anderen, als alleen een plaats of twee, die aldus moet ver-
„ beeterd worden. Blad. 623 reg. 11, in plaats van [*dat een*
„ *werkstuk*] leest [*dat als een werkstuk*] blad. 631. reg. 6, in plaats
„ van [*niet uijtgelacht werden*] leest [*niet schijne*] bl. 635. reg. 8, in
„ plaats van [*voegd dewijl*] leest [*voegd: dewijl*] (NB. Deeze
„ veranderingen zijn in deeze druk bl. 31 reg. 8. van ond. bl.
„ 53. reg. 17. en bl. 73. reg. 10) Deeze dingen, moeten al-
„ dus verbeeterd worden....... Ik zie eevenwel geen ree-
„ den, waarom dat uw weerlegging, van welk gij gewach-
„ maakt, aan een kant zouw geleijd worden (als welk ik hoop,
„ dat wijdloopiger en breeder zal zijn, als de mijne.) En ik acht
„ het voorwaar billijk te weezen, dat elk zijn pijlen, 't zij
„ groote, 't zij kleijnen, tegelijk uijtwerpt, om dit schrikdier
„ de *Atheisterij*, die overal woed, om den halz te helpen.
„ ..... Dit is het geen mij goeddacht, U kortelijk te ant-
„ woorden, zeer beleefde Man! In deeze dingen wijd uijt-
„ teweijden, laaten de gebrooke krachten van mijn lighaam,
„ opdat ik niet zeg, ook die van mijn ziel, niet toe. Daar-
„ om wil ik u gebeeden hebben, dat gij dit weijnige, goe-
„ diglijk wilt opneemen, en mijn kortheijd mij ten besten
„ houden, waar door gij mij zult maaken,

Tot u zeer verplichte

HENR. MORUS.

Uijt Kambridge uijt *Christus*
Collegie, den neegenden
Augusti 1686.

De Leezer kan uijt de openingen, die ik tusſchen beijden heb gelaaten, wel zien, dat ik tusſchen dezelfden, een deel heb overgeſlaagen, zijnde ten deel een weerlegging van *Breedenburgs Demonſtratie*, ten deel een verklaaring, wat hij van der *Breedenburgen* ſtand, noch al meer gevoeld, alswe te vooren hebben uijtgegeeven, in onz *Bewijs*, dat *Jan Dionijſz Verburg &c zelfs bekend, datze ons teegen haar beeter weeten, zoo het ſchijnt, zoo leelijk hebben uijtgemaakt.* Welke dingen hier niet te pas koomen.

Maar dit kanmen'er ook uijt verſtaan, dat onz voorneemen was, onze weerlegging van *Spinozaas* Zeedekunſt, achter de bank te leggen; oordeelende niet noodig te zijn, die uijttegeeven, omdat deeze van de Heer *Morus*, volkoomen genoeg was. Hij verklaard daar op, dat hem dat niet beſt docht te weezen. Dit bewoog ons de onze hier bijtevoegen, doch verkort, en met achterlaating van die dingen, die de Heer *Morus* heeft uijtgevoerd: om niet tweemaal het zelfde, tot verdriet der Leezers, voor haar verſtand te brengen.

Drukfouten.

Blad 3. regul 2, 8, 9. in plaats van de 4. halve maanen ()( ) ſtel vier vierkante haaken [][] bl. 19. reg. 16. *dat* leeſt *dan*. bl. 22. reg. 13. *een* l. *geen*. bl. 28. reg. 5 *de* l. *aan het*. bl. 33. reg. 3. *en een* l. *en van een*. bl. 97. reg. 14. *of* l. *is of*.

KORTE

KORTE en BONDIGE WEERLEGGING, Van het Wiskunſtig Bewijs,

Van twee voorſtellingen, welken de voornaamſte zuijlen zijn bij *Spinoſa*, van de *Atheiſterij*,

naamelijk dat

Tot een zelfsſtandigheijd, voorzooveelze een zelfsſtandigheijd is, het Noodzaakelijkzijn behoord. En dat'er *in de Werreld, niet meer als een eenige zelfsſtandigheijd is.*

Eerſte Deel.

HET voornaamſte beginſel, dat hij ſteld, om deeze zaak te voldoen, is begreepen in zijn 29ſte Brief, zijnde dit: *Dat het zijn, tot het weezen van een zelfsſtandigheijd behoord, dat is, dat uijt het weezen en beſchrijving alleen van een zelfsſtandigheijd volgd datze is.* Dit beginſel nu, onderſteld ook een ander beginſel, doch in het welk ik beken, dat ik met hem geheel eens ben: naamelijk, dat uijt *het waar denkbeeld van het weezen, kan beſlooten worden dat het is.* 'T welk *Spinoſa* opentlijk bekend ſtaat in zijn 39ſte brief, daar hij zeijd: *dat'er een waare oorzaak moet zijn van ieder zaak die in weezen is, door welkze noodzaakelijk in weezen is. En datmen deeze oorzaak, of in de natuur en beſchrijving van die zaak moet ſtellen, of daar buijten: naamelijk om dat die tot de natuur*

van het zijn behoord, of die noodzaakelijk insluyt. Op deeze voet reedenkaaveld hij ook in zijn *Zeedekunst*, in het eerste deel, op de elfde voorstelling, zeggende: *Men moet van ieder zaak, de oorzaak of reeden aanwijzen, zowel waaromze in weezen is, als waaromze niet in weezen is. Deeze reeden, nu, of oorzaak, moet of in de natuur van de zaak begreepen zijn, of buyten dezelfde. Bij voorbeeld: waarom'er geen vierkante ronde is, verklaard deszelfs natuur: naamelijk omdat het zich zelfs omveerstoot. In 't teegendeel, geeft de natuur van een zelfstandigheijd te kennen, waarom datze in weezen is: naamelijk om datze het in weezen zijn insluyt.* En daarom zend hij de Leezer hier te rug, naar de zeevende voorstelling des eerste deels van de Zeedekunst, dewelk is: *Het in weezen zijn behoord tot de natuur van een zelfsstandigheijd.* Het welk t'eenemaal het zelfde is, met dat voornaamste beginsel datwe genoemd hebben, te weeten dat het zijn, tot het weezen van een zelfsstandigheijd behoord.

Van welks waarheijd eerwe konnen vonnissen, zoo moetenwe de ontwijfelbaare en nette zin daar van vooraf voorstellen, naamelijk of die uijtspraak algemeen, of bezonderlijk moet verstaan worden: want ontwijffelijk moetze op een van die twee wijzen verstaan worden. Indien het een algemeen zeggen is, dat tot de natuur van *alle* zelfsstandigheeden, het zijn behoord, zeg ik dat het openbaarlijk vals is; en ik houw staande, dat het zijn, noch tot de Natuur van de stof, van welk hij zoo veel werks maakt, noch tot de natuur der Geesten, Engelen en Zielen der menschen (welken ik altemaal klaarlijk aanmerk als zelfsstandigheeden) behoord. Op dat ik nu niet en zegge, dat die spreuk, indienze waar was, de zaak die hij bedektelijk voorstaat, geheel zouw omveerwerpen. Wantze zouw niet alleen het [noodzakelijk] in weezen zijn der Geesten, Engelen en Zie-

len

len der menſchen; maar ook dat van die Oneijndige, Eeuwige, Almachtige en Alweetende Geeſt, dat is van de waare en eijgentlijk genoemde God, in ſpijt van *Spinoſa*, tegelijk onderſtellen.

Maar indien de ſtelling alleen op iet in 't beſonder paſt, naamelijk dat het zijn, tot de natuur van zeekere en bezondere zelfsſtandigheijd behoord, zoo erken ik de ſpreuk geheel voor waarachtig; maar datze eevenwel geen wettige reegel van de kunſt is; om datze algemeen moet zijn, dat is in alles, ten opzicht van een en dezelfde zaak, en algemeenelijk het eerſte, waarachtig moet weezen. Maar deeze ſpreuk, is zelfs niet ten opzicht van alle dingen waar. En ſchoon ikze ten opzicht van zeekere zaak voor waarachtig houde, zoo begrijp ik echter klaarlijk, datze tot zijn oogwit niets kan helpen. Wantze heeft geen kracht, om het noodzaakelijk in weezen zijn, van zijn beminde ſtof te beſluyten ('t geen hij zoo graag zouw hebben) maar alleen die van de eeuwige en oneijndige Geeſt, dat is van de waare God (dewelk alleen zulk een Zelfsſtandigheijd is, tot wiens natuur het zijn behoord) of welks denkbeeld klaarlijk verſtaan zijnde, een noodzaakelijk in weezen zijn inſluijt.

Maar, zult gij zeggen, *Spinoſa* heeft deeze zijn zeevende voorſtelling (*merk dit ô Leeſer! teegen de onbeſchaamde ontkenning van* Breedenburg) met een wiskunſtige zeekerheijd en order gedemonſtreerd. Ik beken, dat hij zeekere naargeaapte wiskunſtige inſtelling van zijn leerſtukken heeft voorgewend, en dat hij de hoveerdige *Tïtel* van een Landmeeterſe order en *Demonſtratie* (om de onervaren en gemeene menſchen te bedriegen) aan zijn bewijzen, zodaanig alsze dan zijn, heeft gegeven (*gelijk ook* Breedenburg *aan de zijnen*). Maar die Landmeeterſe order, heeft bij de kundigen geen

 meer

meer kracht, als de reegels vals zijn, als de rechte wijz en order in een fluijtreeden, als een of beijde de voorftellingen vals zijn.

Ik zal dan voortgaan, en achterwaarts gaande, van deeze zeevende voorftelling, tot al de voorgaanden voortgaan, in welken de waarheijd van deeze beruft, en die aldus tot het eerfte beginfel van allen ontwarren, ieder reegel onderzoekende, of ze bondig is of niet.

Hij betoogd deeze zevende voorftelling, uijt de toegift, van de zefte voorftelling, dat *een zelfsftandigheijd, van geen andere kan voortgebragt worden.* Die zefte voorftelling nu is: *de eene zelfsftandigheijd, kan van de andere niet voortgebragt worden.* 't Welk indien het waar was, zoo beken ik dat een zelfsftandigheijd, van een andere zelfsftandigheijd, niet kan voortgebragt worden. Want daar blijft dan niet anders overig als de wijzen, dien een zelfsftandigheijd zouden voortbrengen, dewelken nochtans nergens zijn, als in de zelfftandigheeden; en zoo eijgentlijk niet gezeijd kunnen worden te werken, als de zelfsftandigheijd, van welkze wijzen [van beftaan] zijn.

Maar opdatmen te zeekerder en netter van deeze zefte voorftelling zouw konnen oordeelen, zoo laat 'er een bepaald zeggen van het merkteeken, van *algemeen* of *bezonder* voorgefteld worden, dat is, laat gezeijd worden, dat geen zelfsftandigheijd, van een andere zelfsftandigheijd kan voortgebragt worden; of dat zeekere zelfsftandigheijd, van geen andere kan voortgebragt worden. Indien het voorftel op de eerfte wiiz verftaan word, zoo zeg ik dat het geheel vals is. Omdat'er een zelfsftandigheijd is, die zoo oneijndiglijk volmaakt is, dat die alles kan doen, 't geen hem zelfs niet omveerftoot, dat het gedaan zouw worden. Dat nu een zelfs-

ftandig-

ſtandigheijd een weezen krijgt, die te vooren niet in weezen was, dat ſtoot zich zelfs niet omveer. Zoo kan dan een oneijndiglijk volmaakte zelfſtandigheijd, dat lichtelijk doen. De geen nu die de Reedenkaavelingkonſt, ſlechts eenigzins verſtaat, weet wel dat nu een Zelfsſtandigheijd te zijn, die te vooren niet was, zich zelfs niet omveerſtoot, ſchoon het zich zelfs omveerſtoot, te gelijk te zijn en niet te zijn.

Dat'er nu een Zelfsſtandigheijd is, die zoo volſtrektelijk en oneijndiglijk volmaakt is, dat Hem geen volmaaktheijd ontbreekt, die geen onmoogelijkheijd inſluijt, datze in een Weezen plaats heeft, is uijt dat beginſel openbaar, daar Hij en Wij in overeenkomen, naamelijk: *Datmen uijt het weezen, of uijt de beſchrijving van een zaak, kan beſluijten datze in weezen is.* Zoo blijkt dan uijt het geen gezeijd is, dat het in weezen zijn van een volſtrektelijk volmaakt weezen, uijt het waare denkbeeld van dat weezen, met zeekerheijd mag beſlooten worden.

Aangezien'er dan zulk een machtige oorzaak in weezen is, door welk een Zelfsſtandigheijd kan voortgebragt worden, zoo is openbaarlijk vals, dat geen Zelfsſtandigheijd van een andere kan voortgebragt worden. En gewiſſelijk, dewijl *het volſtrektelijk volmaakt weezen*, of de Zelfsſtandigheijd die oneijndiglijk volmaakt is (onder welks volmaaktheijd de Almachtigheijd, en dus de macht om te ſcheppen is) door de kracht van zijn allervolmaaktſte Natuur, de oorzaak om zoo te ſpreeken, van zich zelfs is, dat is van een *oneijndiglijk volmaakt weezen*, is het dan zoo vreemd, dat die een oorzaak zouw konnen zijn van weezens die oneijndiglijk geringer zijn als Hij? hoedaanigen de ſtof des Werrelds, de natuur van een Geeſt, en van de geeſten der Engelen en menſchen zijn.

 Wat

Wat nu de bezondere bevestiging van het zeste voorstel belangd [alsmen dat niet algemeen, maar in 't bezonder verstaat] *dat zeekere zelfsstandigheijd, van geen andere kan voortgebragt worden*, ik staa toe dat het waar is; maar van geen andere zelfsstandigheijd, als die ten hoogsten en volstrektelijk volmaakt is: hoedaanig de Waare God alleen is, die Oneijndige, Alweetende en Almachtige Geest, dien ik te vooren beschreeven heb: en dat de voorstelling in die zin, tot het oogwit van *Spinosa* niet en diend. Want daar uijt zal geenzins volgen, dat de stof (die een zelfstandigheijd is) van geen andere zelfsstandigheijd kan voortgebragt worden. 't Geen hij zoo graag zouw willen.

Maar hij laat niet af, op zijn Landmeeterse manier te betoogen, dat geen zelfsstandigheijd, van een andere zelfsstandigheijd kan voortgebragt worden: van het welk de *Demonstratie* [wiskunstig bewijs] deeze is: *Daar konnen geen twee zelfsstandigheeden zijn, die dezelfde eijgenschap hebben (volgens het vijfde voorstel) dat is, (volgens het tweede voorstel) dewelken iet met malkanderen gemeen hebben. En dus kan de eene (uijt kracht van de darde voorstelling) geen oorzaak van de andere zijn, of, de eene kan van d'andere, niet voortgebragt worden. 't Geen betoogd moest worden.*

Ik zie hier een naargeaapte order van wiskunstigheijd; maar vind gantschelijk geen onfeijlbare bewijzing [*Demonstratie*]: want uijt valse gronden, kan niets beweezen worden. Laat ons dan de vijfde, tweede en darde voorstellingen, voor den dag brengen. De vijfde is deeze: *Daar konnen geen twee of meer zelfsstandigheeden zijn, van dezelfde Natuur of eijgenschap.* De tweede is: *Twee zelfsstandigheeden, die verscheijde eijgenschappen hebben, hebben met malkanderen niets gemeen.* De darde is: *Dingen die niets met malkan-*

kanderen gemeen hebben, daar van kan de eene geen oorzaak van de andere zijn. De kracht van de *Demonstratie*, alsmen de Landmeeterse grijns aftrekt, is kortelijk deeze: Daar konnen geen twee [of meer] zelfsstandigheeden zijn, die dezelfde eijgenschap, of die iet met malkanderen gemeen hebben: dewijlze nu niets met malkanderen gemeen hebben, zoo kan de eene geen oorzaak van de andere zijn. *Ergo.* Maar laat ons de waarheijd van yder voorstelling overwegen.

Die vijfde voorstelling, is openbaarlijk vals, naamelijk dat geen twee of meer zelfsstandigheeden konnen in weezen zijn, van dezelfde eijgenschap, dat is, volgens *Spinozaas* eijgen uijtlegging, die iet met malkanderen gemeen hebben. ('t Welk dan schijnt intesluijten dat er wel konnen zijn, van verscheijden eijgenschappen.) Maar ik zeg vlak daar teegen aan: ondersteld zijnde dat 'er eens twee of meer zelfsstandigheeden waaren, zoo ongelijk als gij begeerd, of van verscheijden eijgenschappen, datze dat evenwel met malkanderen zouden gemeen hebben datze zelfsstandigheeden zijn.

Daar benessens strijd deeze voorstelling, teegen de algemeene uijterlijk zinnen en ondervinding, dewijl 'er oneijndige voorbeelden zijn in steenen, mijn stoffen, planten en dieren, met welken men kan bewijzen, dat 'er veel zelfsstandigheeden zijn, van een gemeene natuur, of die iet met malkanderen gemeen hebben. Om nu niets te zeggen van de Zielen en Geesten der Engelen, en oneijndige deeltjes van de Natuur, uijt Waater, Lucht en Heemelsstof; welken elk in 't bezonder Zelfsstandigheeden zijn, die iet met malkanderen gemeen hebben, en nochtans waarlijk, van malkanderen onderscheijden zijn.

En

En ik kreun mij niet aan het geen *Spinosa*, met zulk een stoutmoedigheijd, in zijn 29ste brief heeft uijtgelapt, zeggende: *daarom reevelen de geenen gewisselijk, om niet te zeggen datze raazen, dewelken meenen, dat een uijtgestrekte zelfsstandigheijd, uijt deelen of lighaamen, die waarlijk van malkanderen onderscheijden zijn, saamen gezet is*. Het welk veel eer zelfs een zeggen is, van een ijlhoofdige of raaskallende; maar niet van een, die bedachtsaam en bondiglijk reedenkaaveld. Dewelk (omdat hij verdicht heeft, dat 'er niet meer als een zelfsstandigheijd is, en die noch stoffelijk is, om die maagere aanmerking, van een onderscheijding van alle wijzen [van bestaan] in het kasteel van zijn heete harssenen gesmeed, als een enkele uijtgestrekte zelfsstandigheijd. Zonder eens te letten, op het getuijgenis der uijterlijke zinnen, en daagelijkse ondervinding) ontkend dat die uijt deelen bestaat, schoonze met'er daad, van malkanderen afgescheijden zijn: gelijk uijt de beweeging van dezelfden klaarlijk blijkt, in welk het eene het andere verbijloopt.

Daar is echter een uijtgestrekte Zelfsstandigheijd, beken ik, van welken het raazernij en uijtzinnigheijd zouw zijn te denken, datze uijt deelen saamengezet is: naamelijk die onbeweechelijke uijtgestrektheijd, 't welk ik in *het Handboek van de Overnatuurkunde* betoogd heb, van de beweechelijke stof onderscheijden te zijn. Voorwaar indien iemand zouw denken, dat die *Uijtgestrektheijd*, van deelen die waarlijk onderscheijden zijn, saamengesteld is, dat zouw eeven eens zijn, als of iemand uijt de bijeenvoeging en ophooping van veel rondten, een vier- of driehoek, of iet anders, dat van een geheel ander weezen zouw zijn, poogde te maaken, 't geen *Spinosa* met een groote schranderheijd,

derheijd , hoewel ten onrecht, van zijn uijtgeſtrekte zelfsſtandigheijd vaſtſteld. Deeze twee uijtgeſtrektheeden nu, naamelijk *de ſtof* van de Natuur, en *die onbeweechelijke uijtgeſtrektheijd*, die daar van onderſcheijden is, zullen het laatſte voorbeeld zijn, van meer zelfsſtandigheeden van dezelfde natuur en eijgenſchap. Want het Niet, kan geen eijgenſchappen [&c] hebben, volgens de bekentenis van al de *Karteſianen*, en ook *Spinoza* zelfs, ſchoon hij de uijtgeſtrektheijd, voor een eijgenſchap Gods houd, in zijn Zeedekunſt tweede deel elfde voorſtel.

Maar nietteegenſtaande deeze ontelbare voorbeelden, betoogd deeze zeer ſchrandere *Filoſoof*, zijn vijfde voorſtel, naamelijk dat'er geen meer zelfsſtandigheeden [als een] konnen zijn, die dezelfde natuur en eijgenſchap hebben, op deeze wijz: *Indien'er meer waaren, van malkanderen onderſcheijden, die moeſten of door de verſcheijdenheijd der eijgenſchappen, van malkanderen onderſcheijden worden, of uijt de verſcheijdenheijd der hoedaanigheeden* [affectionum] (*uijt kracht van het vierde voorſtel.*) *Indien door die van de eijgenſchappen, dan kan'er niet meer als een zijn, van dezelfde eijgenſchap. Maar indien uijt de verſcheijdenheijd der hoedaanigheeden (aangezien een Zelfsſtandigheijd, van natuuren eerder is als de hoedaanigheeden, uijt kracht van de eerſte voorſtelling,) alsmen dan die* [hoedaanigheeden] *aaneenzijdeſteld*, *en* [de zelfsſtandigheijd] *op haar zelfs aanmerkt, zoo zal de eene van de andere niet konnen begreepen worden onderſcheijden te zijn: dat is (volgens het vierde voorſtel) daar konnen'er geen veelen, maar alleen een zijn. 't Welk betoogd moeſt worden.* Op deeze wijz meend hij dat hij de zaak voldaan heeft.

Maar ik ontken dat vierde voorſtel, op welk de kracht van de betooging, voornaamelijk ruſt, naamelijk, *dat twee of meer onderſcheyden zaaken, van malkanderen onderſcheijden*

 wor-

worden, *of uijt de verscheijdenheijd der eijgenschappen van de Zelfsstandigheeden*, *of uijt de verscheijdenheijd*, *van derzelfder hoedaanigheeden*. Want daar is een darde onderscheijd, welkmen een daadelijk onderscheijd mag noemen, dewelkmen daar bespeurd, daar dezelfde eijgenschappen en hoedaanigheeden, in veel zelfsstandigheeden plaats hebben. En dit is het darde onderscheijd tusschen alle bezondere zaaken, welk de oorzaak is, dat de zelfsstandigheijd A, de zelfsstandigheijd B niet is, noch B. A. en zoo voort. Deeze [*modificata*] op zeekere wijz bestaande stof, die *een Beer* word genoemd, is die op zeekere wijz bestaande stof niet, die *een Leeuw* word geheeten, schoonze de eijgenschap van uijtgestrektheijd, met malkanderen gemeen hebben. En indienmen de gezeijde stoffen, van haar wijzen van bestaan ontbloot, zodatze noch door *wijzen*, noch door *eijgenschappen* verscheelen, zoo zijnze dan noch echter, met 'er daad van malkanderen onderscheijden, zodat het een het ander niet is. 't Welk eevenwel noch met zijn eerste grondspreuk niet strijdig is, naamelijk dat *alles wat is*, *of in zich*, *of in iet anders is*. Maar al wat in zich is, is buijten malkanderen, of kan'er ten minsten buijten zijn. En dit is de daadelijke onderscheijding van dezelfden, dewelk geheel onderscheijden is, van het onderscheijd door *de wijz* van bestaan, en door de *eijgenschappen*, dewelke derzelfder weezen uijtmaaken, of liever te kennen geeven. Want we hebben in *het Handboek der Zeedekunst*, onder de grondsteunsels, om de waare wijsheijd te bekomen geteld, dat het bloote en innerlijk weezen, van geen ding kan gekend worden; maar alleen de weezendlijke eijgenschappen, of wezeendlijke bequaamheeden.

Laat ons nu te rug gaan, tot de tweede voorstelling, naame-

naamelijk: *Twee zelfsſtandigheeden, die verſcheijden eijgenſchappen hebben, hebben niets met malkanderen gemeen.* Ziet hoe die zeer ſchrandere *Filoſoof* hier miſtaſt! aangezien het'er zoo verre van daan is, dat deeze voorſtelling zouw waar zijn, datze haar zelfs, openbaarlijk omveerſtoot. Want twee zelfsſtandigheeden, hebben dit met malkanderen gemeen, dat het beijde zelfsſtandigheeden zijn, ſchoonze noch zoo verſcheijden eijgenſchappen hebben. By voorbeeld, onderſteld eens dat'er een Geeſt is in de Natuur, gelijk'er een lichaam is ('t geen ik in veel plaatſen van mijn ſchriften, en met veel en verſcheijden bewijzen betoogd heb) zoo moetenze noodzaakelijk verſcheijden, jaa ſtrijdige eijgenſchappen hebben: en nochtans zullenze dit met malkanderen gemeen hebben, datze allebeijde zelfsſtandigheeden zijn.

Maar *Spinoza* heeft zulk een Peſtilentiaal, of liever heijlzaam verſtand, dat hij de allergrootſte ſtrijdigheeden, en zich zelfs omveerſtootingen, weet overeentebrengen, en 't geen het alleronmoogelijkſte is, op de wijz der Landmeetkunde te betoogen, dat het waarheijd is. 't Geen hij hier machtig kort doet, zeggende: *Het blijkt uijt de darde beſchrijving: want elk moet in zich zijn, en door zich zelfs begreepen worden; of het begrip van het eene, ſluijt het begrip van het ander niet in.* De darde beſchrijving, nu, daar hij zijn hertred toe neemt, is deeze: *Door een zelfsſtandigheijd verſtaa ik dat geen, dat in zich is, en door zich zelfs word begreepen:* dat is, *welks begrip, het begrip van geen andere zaak van doen heeft, door welk het kan gemaakt worden.* Als hij een zelfsſtandigheijd beſchrijft, dat geen dat *in zich* is, wat kan hij daar anders door verſtaan, als datze in geen andere zaak is? gelijk al de wijzen en toevallen zijn. Maar daar uijt, dat

twee zaaken in zich, en niet in iet anders zijn; of datze geen wijzen [van bestaan] van andere zaaken zijn, maar op haar zelfs, en niet in iet anders bestaan, dat daar uijt zouw volgen, datze niets met malkanderen gemeen hebben, ik heb zulke aarends oogen niet, dat ik dat zouw konnen zien: 'k ben ook zoo dom niet, of ik begrijp klaarlijk, dat die twee zaaken, dat met malkanderen gemeen hebben, dat elk in zich is, en geen wijz [van bestaan] van iet anders.

Als hij 'er verder bijvoegd: *Ende word door haar zelfs begreepen, dat is, welks begrip, het begrip van een andere zaak niet van doen heeft, daar het van gemaakt kan worden*, ik kan ook daar uijt niet begrijpen, dat het volgt, dat die twee zelfsstandigheeden, niets met malkanderen gemeen hebben; voorwaar niet meer als of ik wilde besluijten: omdat ik een kring zonder een driehoek, en een driehoek zonder een kring kan begrijpen, dat daarom een kring met een driehoek, niets met malkanderen gemeen hebben: daar ondertusschen klaar is, datze dat met malkanderen gemeen hebben, dat het beijde *figuuren* zijn. Zulks dat deeze onze zeer schrandere *Filosoof*, in ijder stuk waggeld en struijkeld.

Maar laat ons eijndelijk tot de darde voorstelling koomen, en die naauwkeuriglijk overweegen: omdat op dezelfde, de betooging van de zeste voorstelling, voornaamelijk rust, dewelk deeze is: *Zaaken die niets met malkanderen gemeen hebben, daar van kan de eene, geen oorzaak van de andere zijn.* We hebben te vooren *gedemonstreerd*, dat 'er geen zelfsstandigheeden konnen zijn, die niets altoos met malkanderen gemeen hebben: dewijlze dat gemeen hebben, datze zelfsstandigheeden zijn, en dat dieshalven in deeze voorstelling, een ongerijmde onderstelling schuijld.

Maar

Maar laat ons eens ſtellen, dat'er twee zelfsſtandigheeden zijn, die het allerminſt van allen, met malkanderen gemeen hebben, en in haar bezondere natuur, indienmen zoo mag ſpreeken, het meeſt van allen, van malkanderen verſchillen, dat is, laat ons ſtellen dat'er *een Weezen* is, *op het allerhoogſte en volſtrektelijk volmaakt zijnde* (hoedaanig alle nuchtere *Filoſofen*, en die bij haar zinnen zijn, toeſtaan dat God is) het ander Weezen zoodaanig iet, als de *ſtof* gemeenlijk word geacht te zijn, naamelijk een zeer geringe en ijdele zaak; maar die eevenwel een zelfsſtandigheijd is, dat is geen wijz [van beſtaan] van eenige zelfsſtandigheijd; maar die in zich is, en verſcheijde wijzen kan ontfangen: eijlieve! wat belet doch dat die ſtof, van dat op het allerhoogſte en volſtrektelijk volmaakte weezen, niet zouw konnen voortgebragt worden?

Want dat *Spinoſa*, in zijn vierde brief aan *H. Oldenburg* bijbrengt: *dewijl in het werkſtuk niets is, dat met de oorzaak gemeen is, zoo zouw alles wat het had, uyt niet moeten voortgekoomen zijn*, is hier geheel van geen gewicht, als de oorzaak oneijndiglijk volmaakter is, als het werkſtuk. En het geen ik te vooren te kennen gaf: aangezien, volgens de meening van *Spinoza* zelfs, dit op het hoogſte en volſtrektelijk volmaakte weezen, volgens zijn eerſte beſchrijving, gelijk als een oorzaak van zich zelfs is, zoo zouw het gewiſſelijk te nors en moedwillig zijn, dewijl dit op het allerhoogſt, en volſtrektelijk volmaakt weezen, als een oorzaak word aangemerkt, van een op het hoogſt en volſtrektelijk volmaakt weezen, van het zelfde het vermoogen te ontkennen, met welk hy van zulke onvolmaakte dingen, als de gezeijde ſtof zijn, een oorzaak zouw konnen weezen. Jaa ik heb te vooren, en elders getoont dat het zoo is.

 Maar

Maar deeze schrandere [*Filosoof*], zal het *Demonstreeren*, en dat op de order der Landmeetkunde, naamelijk aldus: *Indienze niets met malkanderen gemeen hebben, zoo konnenze ook (volgens de vijfde grondspreuk) door malkanderen niet verstaan worden: en dus kan de eene van d'andere (volgens de vierde grondspreuk) geen oorzaak zijn. 't Geen te* Demonstreeren *was.* De vijfde grondspreuk was deeze: *Dingen die niets met malkanderen gemeen hebben, konnen ook door malkanderen niet verstaan worden: of het begrip van het eene, sluijt het begrip van het andere niet in.* En de vierde grondspreuk is: *De kennis van een werkstuk, hangd van de kennis van een oorzaak af, ende sluijt die in.* Laat ons het momaanzicht van de Meetkunde aftrekken, om het weezen van het bewijs, volkoomener te moogen beschouwen. Het is ontbloot dusdaanig. Zaaken die het eene, een oorzaak van het andere konnen zijn, daar van hangt de kennis van het eene, als van het werkstuk, van de kennis des anderen af, als van de oorzaak, ende sluijt die in; maar van twee zaaken, die niets met malkanderen gemeen hebben, hangt de kennis des eenen, als het veroorzaakte, niet van het ander als de oorzaak, ende sluijt die niet in. Zoo kan dan van twee zaaken, die niets met malkanderen gemeen hebben, het eene geen oorzaak van het andere zijn.

Dit is de uijterste kracht van zijn schijn-wiskunstige *Demonstratien*, ontbloot zijnde; dewelk hoe ondeugend en stomp ze is, kanmen hier uijt verstaan, omdat geen van beijde zijn voorstellingen waar is, in eenige zin, die tot zijn oogmerk diend. Want hier moetmen zorgvuldiglijk letten, dat alle zaaken of zelfsstandigheeden, of op haar zelfs, of ten opzicht van iet anders konnen aangemerkt worden; en datmen op allebeijde wijzen kan verstaan, watze

in

in zich zelfs of volgens haar eijgen weezen zijn, of wat voor een gestalte of opzigt, zij op andere zaaken hebben.

Men kan derhalven niet begrijpen, dat het voorstel waar is, als ten opzicht van die opzichtelijke kennis, tusschen twee zelfsstandigheeden, van welken de eene met'er daad, een oorzaak van de andere is, de andere het veroorzaakte, en datze aldus deeze Reedenkaavelingse gedaantens, aangedaan hebben Dan hangt wel de kennis van de eene, als het veroorzaakte, van de kennis des anderen als de oorzaak af, ende sluijt die in. Maarze konnen ook, of met voordacht, of van de geenen die niet weeten, dat het eene een oorzaak of werkstuk van het ander is, in haar bloote weezen aangemerkt werden. Gelijk'er zijn die God, die eeuwige Geest, niet aanmerken als een oorzaak van de stof; en weederom de stof zonder eenige aanmerking van een veroorzaakte van God: zulks dat deeze opzichtelijke kennis van God, als een oorzaak van de stof, en van de stof als een werkstuk Gods, zoo blijkelijk niet in een van beijden is ingeslooten, datze zonder dezelfden, niet konnen begreepen worden. Indienmen de voorstelling in die zin verstond, naamelijk van een kennis op zich zelfs, zoo zouw de voorstelling vals zijn, en in de andere zin, isze ons niet teegen.

Wat het tweede voorstel van de sluijtreeden belangt, ik heb dikmaal aangeweezen, dat het zich zelfs omveerstoot, dat'er twee zelfsstandigheeden zouden zijn, die in een volstrekste zin, niets met malkanderen zouden gemeen hebben. Maar laat ons onderstellen, datze zoo weijnig gemeenschap met malkanderen hebben als moogelijk is, als tusschen God en de stof is. Zoo kanmen hier gewisselijk antwoorden, dat deeze twee zaaken, *God* en *de stof*, dewijlze

wijlze beijde zelfsſtandigheeden zijn, op haar zelfs konnen aangemerkt worden: De eene als een alweetende, oneijndige Geeſt, die noodzaakelijk in weezen is, van zich zelfs, de andere als een lighaamelijke zelfsſtandigheijd, in zich beſtaande, niet als een toeval of wijz in iet anders, zonder eenige opzichtelijke kennis Gods, als een oorzaak van ſtof, of van de ſtof, als een werkſtuk Gods.

Maar omdat, gelijk ik te vooren heb aangemerkt, God waarlijk de oorzaak van de ſtof is, en de ſtof een maakſel Gods (hoewel ik dit voorbeeld meer om te verklaaren gebruijk, als om iet toeteſtemmen of te ontkennen: want het tweede voorſtel [van de ſluijtreden] ſchijnt uijt zich zelfs krank genoeg te zijn, en gelijk als een kinderachtige bottigheijd, waar door hij onderſteld heeft, dat dingen die op haar zelfs, en in zich zelfs konnen aangemerkt worden, geen opzichten konnen aanneemen op andere zaaken) zoo kunnen, zeg ik, God en de ſtof, onder de opzichtelijkheijd van oorzaak en veroorzaakte, aangemerkt worden.

Waar uijt openbaar is, hoe vals en krachteloos de tweede voorſtelling van de ſluijtreeden is: en met eeven zulk een onverſtand voortgebragt, of iemand wilde drijven, dat een jongen geen zoon van een man kon zijn, noch een man de vaader van zeekere jongen: omdat hij zeekere jongen, en van gelijken ook een man kan zien, zonder eenig opzicht tot zeeker ander perſoon. Om kort te gaan: indien het eerſte voorſtel [van de ſluijtreeden] verſtaan word, van een kennis *op zich zelfs*, zoo isze vals; maar indien van een opzichtelijke, zoo heeftze teegen ons geen kracht. Indien het tweede van een *opzichtelijke* kennis,

zoo isze van gelijken vals : en alle andere meeningen, [diemen daar aan zouw moogen geeven] zijn buijten de zaak en ongerijmd.

En dus heb ik de schijnwiskunstige *Demonstratien*, van zijn eerste beginsel, tot zijn eerste oorsprongen vervolgd, en klaarlijk getoond, dat die zeevende voorstelling (naamelijk dat *tot de natuur van een zelfsstandigheijd, voor zo veel het een zelfsstandigheijd, is het zijn behoord*) op geen vaste gronden steund; en dat de geheele zaak, in rook en droomen verdwijnd.

Nadatwe de eerste Zuijl der Godverloochening uijtgerukt, en omveergesmeeten hebben (dewelk steld, dat *tot een zelfsstandigheijd, voor zo veelze een zelfsstandigheijd is, een noodzaakelijk zijn behoord*) zoo laat ons nu de tweede aangrijpen, die'er moest bijgevoegd worden, om het groot gevaar afteweeren, dat anders het hoofd der Godverzaakers dreijgde. Want ze zaagen, dat uijt dit eerste beginsel ('t welk aan een zelfsstandigheijd, voor zoo veelze een zelfsstandigheijd is, een noodzaakelijk zijn toeschrijft: op datze zouden konnen bewijzen, dat de stof van zich zelfs is, en geen God die schepper daar van is, van doen heeft) terstond deeze groote zwarigheijd [voor haar] zouw vloejen, indien'er meer zelfsstandigheeden, in de Natuur konden zijn, datmen dan zouw konnen betoogen, dat'er ook een geestelijke, oneijndige en eeuwige zelfsstandigheijd, dat is een eijgentlijke en waare God kan zijn, zoo wel als die lighaamelijke, die men gemeenlijk de stof noemd.

Spinoza dan, om deeze ramp van hem afteweeren, voegd'er in zijn 29ste brief, dit beginsel bij, als een tweede noodzaakelijke schraag van de *Atheisterij*, dat'er *niet veel*;

maar alleen een zelfsſtandigheÿd in Weezen is, gelijk hij uijtdrukkelijk zeijd in zijn Zeedekunſt 1. Deel 14 voorſtelling 1. toegift; *dat'er niet meer als een eenige Zelfsſtandigheÿd, in de Natuur is*, die hij in die veertiende voorſtelling, volgens zijn gewoone ſpotterij, *God* noemd: want *de Natuur*, *de ſtof* en *God*, zijn bij hem het zelfde. Deeze veertiende voorſtelling nu, luijd aldus: *Daar kan behalven God, geen zelfsſtandigheÿd zijn, noch begreepen worden.* Ziet hier een geheele *Behemiſterij*. O onverwachte overeenkomſt! van twee de allerſtrijdigſte verſtanden, de eene een *Wiskunſtenaar*, die al zijn dingen, volgens de order der Landmeetkunde betoogd, de andere een opperſte Geeſtdrijver. Doch *Jacob Behm*, als zijnde een eenvoudig en oprecht man, en geen afvallige, van *Moſes* of *Chriſtus*, noch voorſtander of toegedaan aan eenige gronden, die tot quaade zeeden ſtrekken, is al vroeg tot een klaerder kennis van deeze dingen geraakt, ende heeft een beſtendige, geruſte en luchtige eeuwigheijd erkend, die geheel van de Natuur onderſcheijden is. Maar deeze in de diepſte drek der Godsloochening verzoopen, is daar in, naar ik kan zien, onboetveerdig geſturven.

Hoe vuijl en beſmodden *Atheiſt* hij nu ook was, zoo ſchijnt hij evenwel, in deeze veertiende voorſtelling,

> *Daar kan behalven God, geen zelfsſtandigheÿd zijn noch begreepen worden*,

niet als geheel naar God, en naer niet anders te ruijken: daar nochtans deeze voorſtelling, noodzaakelijk de allergrofſte *Atheiſterij* behelzd. Want daar uijt vloeid klaarlijk dat de ſtof God is: aangezien 'er die zelfsſtandigheijd [zeekerlijk] is, en lichtelijk van ons word begreepen. En nochtans kan 'er, volgens deeze voorſtelling, geen andere behal-

behalven God, zijn noch begreepen worden. Daarom moeten [bij hem], de ſteenen, het lood, den afgangdrek God weezen, als welken ſtof zijn. En hij erkend opentlijk, in het toegift van de 25ſte voorſtelling, dat *de bezondere zaaken, niet anders als hoedaanigheeden en wijzen zijn, van Gods eijgenſchappen, door welken de Goddelijke eijgenſchappen, op zeekere en bepaalde wijs uijtgedrukt worden.* En in de betooging van de 28ſte voorſtelling zeijd hij uijtdrukkelijk, *dat 'er niets anders is, als zelfsſtandigheijd en wijzen.* 't Welk ik ook beken dat heel zecker is, inzonderheijd alsmen die beſchrijving van *Spinoza* toeſtaat: *door een eijgenſchap verſtaa ik dat geen, 't welk het verſtand van de zelfsſtandigheijd begrijpt, als deszelfs weezen uijtmaakende*, de vierde beſchrijving. Nu ſteld hij dusdaanige twee eijgenſchappen in God, *Denking en Uijtgeſtrektheijd.* Zeedek. tweede deel, 1 en 2de voorſtelling. Aangezien dat een ſteen, lood, menſchendrek, een Ezel, Pad, Luijs, en al dusdaanige dingen, *bezondere zaaken* zijn, zoo moetenze de wijzen der Goddelijke eijgenſchappen, op een zeekere en bepaalde wijs uijtdrukken.

En dewijl 'er niets is, als zelfsſtandigheeden en wijzen, en de wijzen zonder de zelfsſtandigheeden, niet konnen weezen, zoo is openbaar, dat de Goddelijke Zelfsſtandigheijd, de zelfsſtandigheijd van een Steen, Lood, Drek, Eezel, Pad en Luijs is, en dat deeze uijtgeſtrekte dingen, de wijzen *van Gods uijtgeſtrektheijd* zijn, en de gedachten die *van de Goddelijke gedachten:* zulks dat de *Spinoſiaanſe* God, in een Eezel als een Eezel, in een Pad als een Pad, in een Luijs als een Luijs denkt; maar in een ſteen, lood en drek, als ſteen, lood en drek denkt. Zodat hij machtige Eezels en loode gedachten (om de andere dingen niet te noemen) moet hebben, als hij dan eens lood denkt [*dan eens Eezels &c.*]

't Geen noodzaakelijk moet geschieden, indien de Denking een *eijgenschap* God is, en niet een *wijz*: het welkze gewisselijk zouw moeten zijn, en alleen aan zeekere deelen Gods, een wijz van bestaan zouw teweegbrengen, indienze niet altemaal tegelijk dochten.

Want het is geheel zeeker, 't geen ik in het *Handboek der Overnatuurkunde* ter loops, kap. 4. §. 4, uijt *Diskartes* zelfs heb aangeteekend, dat een wijz het zelfde is, 't geen een eijgenschap en hoedaanigheijd is: als alleen dat, alswe een zelfsstandigheijd aanmerken, als veranderd door zeekere hoedaanigheijd of eijgenschap, wij het dan een wijz noemen, als welk het onderwerp, in welk het is, zeekere wijz van bestaan doet hebben, en inbind, en het doet onderscheijden zijn e. z. v. Indien dan *Spinoza* eijgentlijk spreekt, als hy de *Denking*, een Eijgenschap Gods noemd, zoo moet de Denking aan God, in 't gros eijgen zijn, of aan al zijn deelen, zulk dat de steenen en het loot denken.

We kunnen dit ook uijt deeze plaats aanmerken: gelijk een bepaalde *eijgenschap* een *wijz* is, dat ook alzoo *een wijz*, alsmenze in geen bepaalde zin neemt, *een Eijgenschap* kan genoemd worden. In hoedaanig een zin het gelooffelijk is, dat *Spinoza* het verstaan heeft, als hij zeijd, *dat 'er niets anders is, als Zelfsstandigheeden en wijzen*: anders schijnt hij de *eijgenschappen*, met de *weezens* of *Zelfsstandigheeden*, onder malkanderen te warren. Maar hij heeft het verstaan hoe hij wil, onz bewijs is bondig genoeg, dat hij in deeze veertiende Voorstelling, door *God* de *stof* verstaat: aangezien een Eezel en loot, met de boovengenoemde dingen, ontwijfelijk stof zijn. En hij zeijd uijtdrukkelijk, in de oeffening [*Scholio*] over de 15de Voorstelling, van het 1ste deel van zijn Zeedek. bl. 15, dat de *stof*, overal de zelfde is.

Alwaar ons een aardig, en aanmerkelijk stukjen ontmoet, het

het welk de zinneloosheijd, en onweetenheijd van de Vent, wonderlijk ontdekt. *De grootheijd word van ons*, zeijd hij, *op tweederleij wijz begreepen*, (1) *naamelijk afgetrokken en alleen uijtwendig, zoo alswe ons die inbeelden*, *of* (2) *als een zelfsſtandigheijd, 't geen alleen van het verſtand geſchied. Alswe dan op de grootheijd letten*, (3) *zoo alsze in de inbeelding is('t geen dikmaal en lichtelijk van ons geſchied) zoo zalze eijndig, deelbaar, en uijt deelen beſtaande gevonden worden. Maar zoowe op dezelfde letten, zoo alsze in 't verſtand is, en de zelfde voorzoveelze een zelfsſtandigheijd is aanmerken ('t geen heel bezwaarlijk geſchied) dan zalze oneijndig, eenig en ondeelbaargevonden worden. Het welk aan al de geenen klaar genoeg zal zijn, dewelken onderſcheijd weeten te maaken, tuſſchen de inbeelding en het verſtand. Inzonderheijd zoomen ook hier op achtgeeft, dat de ſtof over al dezelfde is, en dat geen deelen daar in onderſcheijden worden, als voorzoveelwe de ſtof, met verſcheijden hoedaanigheeden aangedaan aanmerken:* (4) *Waar door haar deelen, alleen ten opzicht van de wijz van beſtaan, onderſcheijden worden. Bij voorbeeld.* (5) *We begrijpen dat het waater, voorzoveel het waater is, verdeeld word, en dat deszelfs deelen, van malkanderen geſcheijden worden*, (6) *maar niet voorzoveel het een lighaamelijke zelfsſtandigheijd is: want in dat opzicht, word het niet verdeeld, noch van een geſcheijden.* (7) *Voorders: het waater voorzoveel het waater is, word voortgebracht en verdurven; maar voorzoveel het een zelfsſtandigheijd is, word het noch gebooren noch verdurven. &c.* Kan 'er wel iet onweetender, en ongeleerder voortgebracht worden? of kan 'er wel een grooter bewijs zijn, van een verward en onthutſd verſtand, en dat gants onkundig is, hoemen een ding behoord te beſchouwen? als het geen deeze zeer ſchrandere *Filoſoof* (gelijk hij bij alle ongeoeffenden word gehouden), hier lichtveerdiglijk, en onverſtandiglijk heeft uijtgeroffeld. Want zoo veel reegels als'er zijn, zoo veel ſtrijdigheeden en vodderijen zijn'er bijnaa.

 1. Want

1. Want ten eersten: *de grootheijd word op haar zelfs begreepen*; maar *door* kracht van *de inbeelding*: daar de inbeelding, de dingen groffelijk en bijeengevoegd begrijpt, zoo als de uijtterlijke zinnen, die daar aan hadden verbeeld; en het is een zeer zwaar werk voor de inbeelding, datze de grootheijd, zonder iet daarze in is zouw begrijpen, en aan het verſtand is het onmoogelijk, dat het die zouw begrijpen zonder een onderwerp.

2. Ten anderen [zeijd hij] *de grootheijd word als een zelfsſtandigheijd begreepen*; maar *alleen van het verſtand*. Van wiens verſtand doch? als alleen van de eene *Spinoza*, die Heemel en Aarde ondereenmengd, en alles verward. Maar het verſtand van een rechtſchaapen en kundig *Filoſoof*, begrijpt *de grootheijd als een zelfsſtandigheijd*; maar als deszelfs wijs of eijgenſchap.

3. Ten darden: *de grootheijd* (door welk hij ongetwijfeld, de uijtgeſtrektheijd verſtaat) *zoo alsze in de inbeelding is, word eijndig, deelbaar en uijt deelen ſaamengezet bevonden; maar zoo alsze in het verſtand is, en aldaar als een zelfsſtandigheijd word begreepen, oneijndig, Een en ondeelbaar.* En hier raad het de inbeelding wel, van zaaken die de zinnen haar meegedeeld hebben. Maar aangezien de geheele Werreld de uijterlijke zinnen voorkomt, zoo reedenkaaveld de *Inbeelding*, van de geheele ſtof des Werrelds beeter, als het allerſchranderſte *Verſtand* van *Spinoza*, als in het welk die, als een zelfsſtandigheijd begreepen, oneijndig, een en ondeelbaar is. Eeveneens als of dat geen, 't welk overal met de zinnen [of het gevoel] deelbaar word bevonden, te recht en met waarheijd, in het verſtand ondeelbaar kon begreepen worden: en als of al de bezondere zaaken des Werrelds, dat is de wijzen van de ſtof des Werrelds, deelbaar zijnde, evenwel

de

de geheele ſtof des Werrelds, overal, voorzoveelze een zelfsſtandigheijd is, ondeelbaar kon zijn. 't Is voorwaar een eevenaardig verdichtſel, als dat, dat zeeker Vorſt, die tegelijk een Biſſchop was, als hij iet had gedaan, dat een Biſſchop niet betaamde, de daad bij zeeker Boer verdeedigende, zeijde: dat hij het niet als een Biſſchop: maar als een Vorſt had gedaan. Waer op de Boer, met een lachchende mond antwoorde; maar als de Duijvel de Vorſt leevendig wechvoerde, waar zal dan de Biſſchop blijven? Op dezelfde wijs, indien al de wijzen van de ſtof des Werrelds, of alle bezondere dingen verdeeld werden, kan dan de zelfsſtandigheijd zelfs, welks wijzen dat zijn, ongedeeld blijven? Wat Boer zouw zoo grof en plomp weezen, die niet terſtond zouw vatten, dat dat ongerijmd en onmoogelijk is? *Spinoza* raazd dan en is zinneloos, ende reedenkaaveld niet ſcharpzinniglijk, veel min bondiglijk.

Echter ſchijnt hij mij, in deeze *Filooſooffe* dulligheijd, eenigzins te waarzeggen en *Profeteeren*, gelijk ſomtijds aan de zinneloozen gebeurd: aangezien uijt deeze verwarde drift, van zijn ontſtelde zinnen, een ſchijn van zeekere oneijndige en ondeelbare uijtgeſtrektheijd, aan hem heeft uijtgeflikkerd. Want daar is inderdaad zodaanig een oneijndige, ondeelbare en eenige uijtgeſtrektheijd of uijtgeſtrekte zelfsſtandigheijd, die geheel ondeelbaar is, en tegelijk oneijndig: dewelk ik niet weet, of het verſtand van *Spinoza*, door zeekere ſoort van raazernij zocht te baaren. Doch dat deeze de ſtof niet is, is in alle manieren zeeker: van het welkwe terſtond meer zullen zeggen. Ondertuſſchen ſteld hij klaarlijk, buijten alle waarzeggerij, dat de ſtof overal dezelfde is.

4. Ten vierden: Maar hij begint terſtond weer te beuzelen,

zelen, als hij zoo ſtoutmoediglijk zeijd, dat *deszelſs deel n, alleenlijk ten opzicht van de wijz van beſtaan*; maar niet met'er daad *onderſcheijden worden*: daar al het geen van malkanderen kan geſcheijden worden, en verſcheijde plaatſen beſlaan, zonder datze malkanderen ergens raaken, niet alleen volgens de wijz van beſtaan, maar ook met'er daad onderſcheijden zijn.

5. En hij voegd'er ten vijfden, een op het hoogſte onbequaam voorbeeld by, als hij zeijd, datwe begrijpen, dat *het Waater, voorzoveel het Waater is verdeeld, en deszelfs deelen, van malkanderen geſcheijden worden; maar niet voorzoveel het een lighaamelijke zelfsſtandigheijd is.* Maar ik verſtaa het zoo niet, 't zij het *Spinoza* lief of leet is; niet meer als dat een menſch, voorzoveel hy een menſch is, gevoel heeft; maar voorzoveel hij een dier is. Want indien een mens, voorzoveel hij een mens is, gevoel had, dan zouden het altemaal menſchen zijn, dat ſlechts gevoel had, en dus zouden de Leeuwen, Eezels, en alle andere beeſten, menſchen zijn. Dus is ook aan het waater, voorzoveel het waater is, niet eijgen dat het verdeeld, en zijn deelen vaneengeſcheijden worden: want daar uijt zouw volgen, dat het Vuur en de Lucht waater waaren. Maar deeze verdeeling, en vaneenſcheijding der deelen, of de bequaamheijd om verdeeld te konnen worden, is aan het waater eijgen, voorzoveel het een lighaamelijke zelfsſtandigheijd is: maar zulk een verdeeling als *Carteſius* beſchrijft, in langwerpige en buijgſame deeltjes, is aan het waater eijgen, voorzoveel het waater is.

6. Aangaande het zeſte, 't is 'er zoo verre van daan, dat het waater niet kan gedeeld, of vaneengeſcheijden worden, voorzoveel het een lighaamelijke zelfsſtandigheijd is, dat de eerſte bequaamheijd om verdeeld te konnen worden, en

de

de daadelijke verdeeling, en vaneenſcheijding in het gros, aan het waater, voorzoveel 't een lighaamelijke zelfsſtandigheijd; maar zulk een verdeeling, als ik eeventevooren beſchreef, voorzoveel het waater is, eijgen is.

Maar *Spinoza*, omdat hij op de wijz der Landmeeters betoogd, meend dat hij recht heeft, om de allerbekendſte reegels van de Reedenoerkunſt, van de hand te wijzen, en met eenen, in de ſchandelijkſte en belachchelijkſte misſlaagen te vervallen. Maar men ziet wel, hoe grondig dat hij de Landmeetkundige ſcharpzinnigheijd verſtaat. Want te vooren had hij op de Landmeetkundige wijz betoogd, in de twaalfde voorſtelling: *dat geen eijgenſchap van een zelfsſtandigheijd, waarlijk kan verſtaan worden, uijt welk zouw volgen, dat een zelfsſtandigheijd kan gedeeld worden.* Maar de *Demonſtratie* komt op die voorſtellingen aan (naamelijk de 5, 6, en 7de) die wij te vooren beweezen vals te zijn. Maar hij, onderſtellende of meenende, dat de twaalfde voorſtelling waar is, hold tot de allerongerijmdſte ſtrijdigheeden. Het waater (dat de Reeden en uijterlijke zinnen leeren, dat in deeltjes kan verdeeld worden) drijft hij dat ondeelbaar is; en 't geen eeven belachchelijk en ongerijmd is, dat het ondeelbaar is, voorzoveel het een lichaamelijke zelfsſtandigheijd is, en deelbaar voorzoveel het waater is.

7. Eijndelijk als hij zeijd: *het waater voorzoveel het waater is, word voortgebracht en verderft; maar voorzoveel het een zelfſtandigheijd is, word het noch voortgebracht, noch verderft.* Daar in is zijn verſtand, ook wonderlijk aan 't hollen. Want (om nu niet te zeggen, indien het waater, voorzoveel het waater is, voortgebracht word en verderft, zoo is al wat voortgebracht word en verderft, waater, en dat hij ten onrecht onderſteld, dat'er niet meer als een onverdeel-

de zelfsstandigheijd is, schoonze lighaamelijk is) hij schijnt vergeeten te hebben, wat voortbrenging en verderf is, ook volgens zijn eijgen beginselen. Want dat zijn niet anders, als wijzen van bestaan bekoomingen, van een lighaamelijke zelfsstandigheijd of stof. Maar 't is de zelfsstandigheijd zelfs, dewelk door een wijz van bestaan Waater, Vuur, Aarde en z. v. word, dat is: de lighaamelijke zelfsstandigheijd of stof [word voortgebracht] *ginetai* (waar van daan *génesis*, *voortbrenging* komt) dat is, ze word Waater, Vuur, Aarde e. z. v. Dat het Waater, voorzoveel het Waater is, voortgebragt word en vergaat, is alzoo ongerijmd of men zeijde: een geleerde voozoveel hij een geleerde is, heeft een bequaamheijd om geleerd te worden, en om te vergeeten; maar voorzoveel hij een mensch is, kan hij noch geleerdheijd bekoomen, noch vergeeten.

Zoo beuzeld en reeveld *Spinoza*, die zeer schrandere *Filosoof* overal. En opdat hij niet mocht schijnen, al te zorgelooz te beuzelen, besluijt hij eijndelijk (als of hij deeze spitszinnigheeden niet zeer vertroude) dat, schoonmen ondersteld, dat een uijtgestrekte zelfsstandigheijd deelbaar is, die aan de Goddelijke natuur, niet onbetaamelijk is. 't Welk ik acht, dat wel moet aangemerkt worden: want daar uijt blijkt klaarlijk, dat hij erkend, dat de eenige zelfsstandigheijd die 'er is, de stof is, hoewel eeuwig en oneijndig.

Van welke zaak, opdat 'er in het minste niet mocht aan getwijfeld worden, ik voor het laatste, eenige voorstellingen, en spreuken hier zal bijvoegen, die in de Zeedekunst van *Spinoza* gevonden worden, inzonderheijd daar hij *God* en *de Natuur* noemd. In welken, alsmen het woord *stof* in de plaats steld, of verstaat dat hij daar van spreekt,

zoo

zoo zal alles zeer wel vloejen: daarze anders zeer hard en vreemd zullen schijnen, en dapper teegen de Reeden aantelopen: opdatmen met te meerder zeekerheijd zouw zien, dat hij door *God*, *de Stof* verstaat, niet een eeuwige, alweetende en z. v. Geest. Dusdaanige spreuken zijn: *Uijt de noodzaakelijkheijd van de Goddelijke natuur* (dat is de Stof) *moeten oneijndige dingen, op oneijndige wijzen vloejen.* De 16de voorstelling. *God* (dat is de Stof) *werkt alleen door de wetten van zijn natuur, en van niemand gedwongen zijnde.* De 17de Voorstelling. *Dat alleen God* (dat is de Stof) *een vrije oorzaak is; omdat die alleen, uijt de noodzaakelijkheijd van zijn eijgen natuur werkt.* Toeg. van de 17de voorstelling. *Dat tot de Goddelijke* (dat is des Stofs) *natuur, noch het Verstand, noch de Wil behoord. Dat van Gods* (dat is des Stofs) *macht alles noodzaakelijk is voortgekoomen, of altijd, met dezelfde noodzaakelijkheijd volgd.* Op dezelfde wijz, volgd uijt de natuur van een Driehoek, *van eeuwigheijd tot eeuwigheijd*, dat deszelfs drie hoeken, met twee gelijken overeenkomen. Oeffening van de 17de voorstelling. *God* (dat is de Stof) *is niet alleen de werkende oorzaak, dat de dingen zijn; maar ook van haar weezen*: naamelijk de inwendige oorzaak. 25ste Voorstelling. *De bezondere dingen zijn niet anders, als hoedaanigheeden of wijzen, van de eijgenschappen Gods*, (d. i. des Stofs) &c. Toegift van de 25ste Voorstelling. *'t Geen bepaald is om iet te werken, is van God* (dat is van de Stof) *noodzaakelijk zoo bepaald geweest: en 't geen van God* (d. i. de Stof) *niet bepaald is, kan hem zelfs niet bepaalen om te werken*, Voorstelling 26. *Alle bezondere zaaken, of die eijndig zijn, en voor een bepaalde tijd in weezen zijn, konnen niet in weezen zijn, noch haar zelfs bepaalen om te werken, zooze niet van een andere zaak bepaald worden, die ook eijndig is, en voor een bepaalde tijd in weezen is: en deeze oorzaak kan weederom niet zijn, noch tot wer-*

ken bepaald worden, als van een andere, die ook eijndig is, en een bepaald zijn heeft [of voor een bepaalde tijd in weezen is] en dus tot het oneijndige al voort. 28ste Voorſtelling. Welke voorſtelling, alle ſchepping van God ontkend, ende ſteld, dat het eene deel van de ſtof, de andere een wijs van beſtaan meededeeld, en dat tot het oneijndige toe. Maar ik gaa voort. *Daar is in de Natuur niets gebeurlijk: maar alles is bepaald, door de noodzaakelijkheijd van de Goddelijke Natuur*, (dat is van de Stof) *om op een zeekere wijz in weezen te zijn, en te werken.* 29ste Voorſtelling. *God* (dat is de Stof) *werkt niet uijt de vrijheijd van zijn wil; maar Wil en Verſtand, behooren niet tot Gods Natuur* (dat is tot die van de Stof). *Dat de Natuur zoo geſteld is, als de beweeging en ruſt, en volſtrektelijk als alle Natuurlijke dingen, die van God* (dat is van de Stof) *op zeekere wijz bepaald moeten worden, om te zijn en te werken.* Toegift van de 32ste Voorſtelling. *De dingen hebben op geen andere wijz, noch in geen andere order, van God,* (dat is de Stof) *konnen voortgebragt worden, alsze voortgebragt zijn.* 33ste Voorſtelling.

Ik acht dat uijt ieder van deeze ſtukken, of ten minſten uijt allen met malkanderen vergeleeken, openbaar is, dat, *Spinoza* door *God*, niet anders als zeekere oneijndige ſtof verſtaat, die haar zelfs noodzaakelijk beweegd. Het geen verder word beveſtigd, uijt het aanhangſel van het eerſte deel der Zeedekunſt, daar hij rondelijk zeijd: *dat 'er niets van God* (dat is van de Stof) *bepaald is, uijt de vrijheijd van zijn wil, of uijt zijn volſtrekt welgevallen; maar dat alles uijt Gods* (dat is des Stofs) *volſtrekte natuur, of oneijndige macht bepaald is,* En hij weerleijd aldaar in 't breede, doch krachteloos, het gevoelen van de geenen die meenen, dat God alles tot een zeeker eijnd beſtierd, drijvende dat hijze

tot

tot geen eijnd ſchikt. Jaa hij erkend zelfs geen oogmerk in het geſtel van de deelen, des menſchelijken lighaams, ende beſpot de geenen dartel genoeg, die het anders verſtaan. *Dus ook*, zeijd hij, *ſtaanze verbaazd, alsze de toeſtel van het menſchelijk lighaam zien: en ze beſluijten, omdatze de oorzaak, van zulk een groote kunſt niet weeten, dat die niet door een arbeijdſame* (mechanica); *maar door een Goddelijke, of booven-natuurlijke kunſt gemaakt word. En hier door komt het dat de geen, die de waare oorzaak van de* Mirakelen *opſpeurd, die de Natuurlijke zaaken als een geleerde poogd te verſtaan, en niet als een zot zich daar over te verwonderen, overal voor een Ketter en godlooze word gehouden, en van die geenen word uijtgekreeten, dewelken het volk, als uijtleggers van de Natuur, en van de Gooden aanbid: wantze weeten, dat, als de onweetenheijd word weggenoomen, dat dan de domheijd, dat is het eenigſte middel om te* diſputeeren, *en haar gezach ſtaande te houden, weggenoomen word.* O onverdraagelijke dartelheijd, en vergiftige hoogmoed! van die domme en verblinde *Filoſoofſchalk*; dewelk, daar hij de arbeijdſame oorzaak niet kan zeggen, van het daalen van een ſteen naar de Aarde, nochtans door ſnorkachtige pochcherij voorgeeft, dat hij zeekerlijk weet, dat het gebouw van het menſchelijk lighaam, niet door raad en beleijd, maar door een blinde arbeijdſame noodzaakelijkheijd is gemaakt. Maar wij weeten in het teegendeel zeekerlijk, dat de werkelijke machten, zoo verre niet konnen reijken; en we verwonderen ons niet alleen, maar ſtaan ook verbaazd, over de *Goddelijke wijsheijd*, in de *Natuur*, uijt een vaſte kennis, van de onmacht der werkelijke machten, en niet uijt onkunde van dezelfden.

Maar deeze *Filosoofse* plomperd, terwijl hij hem zelfs zoo prat verheft, teegen de geenen dewelken stellen, dat God werkt om zeeker eijnd, en zoo stoutelijk zeijd, dat al de oogmerken in het werken, niet anders als menschelijke verdichtsels zijn (waar mee hij klaarlijk ondersteld, dat alles door werkelijke oorzaaken word voortgebracht, schoon hij zeijd dat de denking, een eijgenschap is van God, d. i. van de Stof) zoo kan ik mij niet onthouden, van zijn bewijzen daar van kortelijk voortestellen, en te onderzoeken.

1 Van welken het eerste word genomen, van de ongevallen, die in de Natuur voorvallen.

2. Het tweede daar van daan, dat het menschelijk verstand, de Goddelijke Natuur afmeet: en omdat dat om zeekere eijnden werkt, meenenze dat God ook zoo doet.

3. Het darde is, omdat uijt de noodzaakelijkheijd van de Goddelijke natuur, oneijndige dingen, op oneijndige wijzen moeten volgen, en dat 'er daarom geen overleg van nooden is: dewijl alles uijt noodzaakelijke werkelijke oorzaaken, zoo moeten geschieden.

4 Het vierde, dat God niet werkt, uijt de vrijheijd van zijn wil.

5. Omdat de leer van het oogwit, de geheele Natuur overhoopwerpt: als welk dat voor een werkstuk aanmerkt, 't geen waarlijk de oorzaak is, en de oorzaak 't geen het werkstuk is. En 't geen van Natuuren het eerste is, maaktze het laatste.

6. Omdatze 't geen het opperste en volmaaktste is, tot het onvolmaaktste steld.

7. Het zeevende en laatste: omdat die leer, Gods volmaaktheijd wechneemt. Want indien hij om een eijnd of oog-

oogmerk werkt, zoo wenscht hij om iet, dat hem ontbreekt Dit zijn de bewijzen, immers de voornaamste die hij voortbrengt: welken hoe krachteloož en onnoozel datze zijn, wij nu zullen aanwijzen.

1. Dat eerste bewijs, van de ongevallen in de Natuur, is een gemeen en versleeten bewijs, en op welk in de *Goddelijke Saamenspreekingen*, overvloedig is geantwoord, 't welk niet noodig is, hier noch eens te herhaalen. Ik zal alleen in 't gros, en kortelijk aanmerken, dat de dingen diemen gemeenlijk quaad en ongevallen acht, een goed gebruijk hebben: en daarenbooven toonen, dat de goede dingen die daar voor gehouden worden, door geen noodzaaking geschieden; maar door beraading en bezorging: omdat'er ook quaade dingen gevonden worden, gelijk als een kind dat van een oog, of ander lid beroofd is. Het welk omdat het zelden geschied, en eevenwel kan geschieden (gelijk de weijnige voorbeelden uijtwijzen) zoo is openbaar, dat de Natuur, niet met een blinde loop gedreeven word; maar datze met bezorging, en beraading word geregeerd.

2. Op het tweede antwoord ik, dat het menschelijk verstand wel doet: dewijl het bevind, datze het voortreffelijkste, van alle bezondere zaaken is, die het kend, dat het oordeeld, dat het God eenigzins gelijk is, en hem geloofd te weezen, een eeuwig, oneijndig en volmaakt Verstand, dat geheel Alweetende is, en dat gewisselijk alles bestierd: Is dat niet oneijndelijk beeter, als datmen verdicht dat God blind is, en een verwarde Stof?

En ik kan niet verbijgaan, met hoe weijnig reeden, deeze beuzelaar anderen beschuldigd, datze God naar haar verstand verbeelden, voorzoveelze Weezens zijn, die vrijwilliglijk werken, en haar zelfs oogmerken voorstellen:

len: Daar hij de Stof, naar zijn quansuijs Wiskunstig verstand verdicht, en omdat in de Wiskunst, lange rijen van afleijdingen gevonden worden, die zonder eenig opzicht van oogmerken, door een noodzaakelijke aaneenschaakeling, de eene uijt de andere gehaald, en aaneengeschaakeld zijn, en de eene waarheijd uijt de andere, onvermijdelijk getrokken en beslooten worden, zoo verdicht *Spinoza*, dat insgelijks de deelen van de stof, zonder eenig voorgesteld eijnd; maar door een blinde en noodzaakelijk werkende drift, tot die wijzen van bestaan, diewe daar in gewaar worden, de eene door de andere, met een eeuwige reeks, worden veranderd. Daar nochtans de deelen van de Stof, (naamelijk de Natuurlijke bezondere zaaken, gelijk ik in het *Handboek van de Overnatuurkunde* betoogd heb) niet dichter aan malkanderen vast zijn, als de zandjes zonder kalk. Laat nu een ider die by zijn zinnen is, eens oordeelen wat gevoechelijker is, te stellen dat'er een God is, die een eeuwig, oneijndig, alweetend *Verstand* is, dat alles bestuurd, of dat 'er niet anders als een *Stof* is, die een blinde en ongevoelige Landmeeter is, die zonder kennis, en eevenwel noodzaakelijk, deeze allerschoonste schikking der dingen voortbrengt, uijt het losse Zand der bezondere dingen.

3, Het darde bewijs is genoomen, uijt zijn zestiende voorstelling. Welks waarheijd op zijn zeste beschrijving rust, dewelk met zijn eijgen woorden dus luijd: *Door God verstaa ik een volstrektelijk oneijndig weezen, dat is een zelfstandigheijd, bestaande uijt oneijndige eijgenschappen, die elk een oneijndig, en eeuwig weezen uijtdrukken.* Welke beschrijving, machtig duijster en twijfelachtig is, opdat ik niet zegge, met zichzelfsomveerstootingen is ingewikkeld, inzonderheijd volgens

gens het gevoelen van *Spinoza*. Want een volſtrektelijk, oneijndig weezen, moet ook noodzakelijk oneijndiglijk volmaakt weezen; en een oneijndige volmaaktheyd, een volſtrekte almachtigheijd, alweetenheijd en voorzienigheijd van alles, welke zaaken *Spinoza* niet ſmaakelijk zijn. Want hier uyt kanmen klaarlijk zien, dat de Order van de Natuur, niet van een blinde en werkelijke noodzaakelijkheijd geſteld is.

Voorts, als hij'er bijvoegd, *dat is een zelfsſtandigheijd, beſtaande uijt oneijndige eijgenſchappen*, is dubbelzinnig, of hij die eygenſchappen verſtaat, oneijndig van *getal*, of van *kracht* te zijn. Indien in *getal*, zoo zijn het bezondere zaaken, en werken Gods, maar niet God zelfs. En behalven dit, zoo is een eijgenſchap een wijz die niet bepaald, dat is niet eygentlijk een Wijz is: en daarom moet een eygenſchap, zoo wijd uytgeſtrekt worden, als God zelfs, en dus het alleralgemeenſte zijn, en [verſtaan worden] dat de eijgenſchappen oneyndig zijn van *kracht*, en niet in getal. En gewiſſelijk, ik vind geen meer eygenſchappen by *Spinoza*, als de *Uijtgeſtrektheijd* en *Denking*, ten zijmen 'er de eeuwigheyd wil bijvoegen.

Doch in zijn vierenſeſtigſte brief, ſchijnt hy reeden te willen geeven, van deeze zijn beſchrijving van God, waarom hy die heeft genoomen, booven alle anderen: naamelijk omdat de eygenſchappen van de beſchreeve zaak, daar uijt konnen afgeleijd worden. [Dus zeijd hy] *Op dat ik nu zouw konnen weeten, uijt welk denkbeeld van een zaak onder veelen, al de eijgenſchappen van de zaak, daarmen van ſpreekt, konnen afgeleijd worden, gebruijk ik dit eenige, dat dat Denkbeeld, of die beſchrijving van de zaak, de oorzaak verklaard.* By voorbeeld, *Om de eijgenſchappen van een kring opteſpeuren, onderzoek ik, of*

ik uijt dit denkbeeld van een kring, naamelijk dat die uijt oneijndige rechthoeken bestaat, al zijn eijgenschappen kan afleijden, zoo overweeg ik, zeg ik, of dit Denkbeeld van een kring, deszelfs voortbrengende oorzaak insluijt. Dewijl dat nu zoo niet is, zoek ik een ander, naamelijk dat een kring een ruijmte is, die van die lijn word beschreeven, wiens eene stip vaststaat; de andere beweechelijk is. Aangezien nu deeze beschrijving, de voortbrengende oorzaak uijtdrukt, zoo weet ik dat ik daar uijt, al des krings eijgenschappen kan besluijten, &c. Dus ook, als ik God beschrijv te zijn een Weezen, dat op het hoogste volmaakt is, en dewijl die beschrijving, de veroorzaakende oorzaak niet uijtdrukt (want ik verstaa zowel een inwendige, als uijtwendige veroorzaakende oorzaak) zoo zal ik daar uijt, al de Goddelijke eijgenschappen niet konnen afleijden; maar wel als ik God beschrijf te zijn, een volstrektelijk oneijndig weezen &c. (Zoo als hij in de zeste beschrijving word beschreeven) zoo geeft hij te kennen, dat daar uijt al Gods eijgenschappen, konnen afgeleijd worden.

Ik zal het voorste deel van de gelijkenis, ongeschift met voordacht verbijgaan, dewijlze alleen tot verklaring word bijgebragt. Ik zal alleenlijk aenmerken, hoe onweetende en slordig, hij in de toepassing reedenkaaveld, ook hoe duijster en buijten de waarheijd. *Duijster* als hij zeijd, dat de beschrijving van God (naamelijk dat hij *een op het hoogste en volstrektelijk volmaakt weezen* is) de veroorzaakende oorzaak niet uijtdrukt. Want het is onzeeker, of hij [een oorzaak] *van zich zelfs* verstaat, of van andere zaaken. En hij schijnt in de bijgevoegde tussenreeden te kennen te geeven, datze geen van beijde oorzaaken uijtdrukt, noch van zich zelfs, noch van andere oorzaaken, daarze nochtans beijden, gantschelijk insluijt. Want een op het hoogst en volstrektelijk volmaakt weezen, is een oorzaak

van

van zich (als welks weezen, volgens de eerste beschrijving van *Spinoza*, het zijn insluijt) gelijk ik in het breede en bondiglijk betoogd heb, in het *Teegengift teegen de Godsverzaaking*, en deszelfs *Aanhangsel*. En dewijlze de Almachtigheijd in zich begrijpt, zoo is openbaar, dat hij een oorzaak is, van alle andere dingen, en dat alle Goddelijke eijgenschappen, uijt deeze *Karteſiaanſe* beschrijving van God afgeleijd konnen werden.

In het tegendeel, indienmen door *een volstrektelijk oneijndig weezen*, niet een *Weezen* verstaat, dat *op het hoogst en volstrektelijk volmaakt is*, en niet een Weezen, dat alleen uijt oneijndige grosselijke denking en uijtgestrektheijd bestaat, zoo zal hij, volgens deeze beschrijving van *Spinoza*, noch een oorzaak van zich zelfs, noch van alle andere dingen weezen. Want wie zal een oneijndige beweechelijke uijtgestrektheijd, en die niet als met een geringe en maagere denking begaafd is, meer voor een oorzaak van zich erkennen, als ofze geen denking had, als een mensch van een zeer onbedacht en lichtveerdig oordeel? Dat nu een oorzaak van zich, met geen Denking begaafd is, wie kan dat gelooven, als een botmuijl of zinnelooze? Want het denkbeeld van dit weezen, sluijt niet noodzaakelijk het zijn in. Want aan een zelfsstandigheijd, voorzoveelze een zelfsstandigheijd is, is het zijn niet eijgen, gelijkwe te vooren getoond hebben.

En uijt die grosselijke eijgenschap van *Denking*, het menschelijk verstand of Reeden te willen besluijten, is zoo veel als of men wilde besluijten, dat'er zeekere soort van zaaken is, omdat 'er zaaken in 't gros zijn: welk gevolg niet deugd, en van de Schooljongens zouw bespot worden. Aangezien dan de zestiende voorstelling, op zulk

een valſe en zwakke grond ſteund, zoo is openbaar, datze krachteloos en vals is.

En te zeggen, dat oneyndige dingen, op oneijndige wijzen, zonder eenig beraad, uijt de noodzaaking van de Goddelijke natuur moeten vloejen, is ſchuijlhoeken zoeken, en zich onder miſt en verwarringe te verſchuijlen, gelijk de Vis *Sepia*, het waater zwart maakt, om niet gevangen te worden. Indien uijt de noodzaakelijkheijd van de oneijndige Stof (want die verſtaat hij door de Goddelijke Natuur) op oneijndige werkelijke wijzen beweegd zijnde, oneijndige voorvallen in de Natuur veroorzaakt worden, hoe komt het dat het neerdaalen van een Steen, naar omlaag, daar niet onder gevonden word? Want ik heb met een t'eenemaal Wiskunſtige baarblijkelijkheijd, in het *Overnatuurkundige Handboek* betoogd, dat dat voorval, niet op werkelijke wijzen geſchied. En hoe komt het van gelijken, dat zoo weijnig miſſingen, in de vorming der dieren begaan worden? Zodat dit darde bewijs, teegen de oogmerkelijke veroorzaakingen, blijkt krachteloos te zijn.

4. Laat ons nu het vierde bewijs aanpakken, naamelijk datmen moet ontkennen, dat God uijt de vrijheijd van zijn wil werkt: 't welk de toegift is, van de 32ſte Voorſtelling. Daar *Spinoza* verder zeijd, dat, ſchoon oneyndige dingen, uijt zijn wil of verſtand volgden, God daarom niet meer zouw konnen gezeijd worden, *uijt de vrijheijd van zijn wil* te werken, als dat, om het geen uijt de beweeging en ruſt volgd (want daar uijt volgen oneijndige dingen) kan gezeijd worden, dat hij uyt *de vrijheijd van beweeging en ruſt* werkt. Met welke woorden hy gantſchelijk te kennen geeft, dat Gods wil, van eenige zaak buijten hem zijnde, beweegd en aan het werken word geholpen, gelijk alle bewoogen lighaamen,

men, van andere lighaamen. 't Welk wy zoo lichtelijk konnen ontkennen, als hy dat zeggen. Jaa hij onderſteld, een oneyndige volging der bewegingen, van d'een op d'ander, die wij in't *Handboekje der Overnatuurkunde* betoogd hebben, onmoogelijk te zijn. Want *Spinoza* ſpreekt hier van God, als van een eeuwige Stof, welks eene deel, van het ander word voortgedreeven, en dat van alle eeuwigheijd. Anders moeſt de inwendige beweeging in de ſtof, eens begonnen hebben, zoo'er geen God is (gelijk'er zeekerlijk is) die van de Stof onderſcheyden is, dewelk niet uijt een dartele, onzeekere of twijfelende wil en beraad, maar uyt een welberaaden gemoed, dat nooit raad van doen heeft (als welk dat eeuwig en oneijndig verſtand is, die in een opſlag ziet, wat in ider zaak beſt is) volgens zijn eeuwige Denkbeelden, dewelken de reeden, en eynd van alle zaaken in haar behelzen, de geheele ſchepping, zo haaſtze kon geſchapen worden, gemaakt heeft.

5. Op 't vijfde bewijs antwoord ik, *dat de leer van de eijndelijke oorzaaken, de Natuur niet omkeerd, en't geen waarlijk de oorzaak is, niet als het veroorzaakte aanmerkt, noch het geen van Natuur het eerſte is, tot het laatſte maakt.* Gelijk in dat eene voorbeeld, in plaats van allen [blijkt], naamelijk de eijndelijke oorzaak, van 't maaken van't Oog, welk het gezicht is: indienwe de zaak, buyten alle knibbeling, zoo alsze is aanmerken. Wantwe maaken het daadelijk zien, 't welk uyt het maaken van 't oog volgd, niet tot de oorzaak van't maaken des oogs; maar deszelfs denkbeeld, in 't verſtand des maakers begreepen: 't welk zowel in tijd, als van Natuuren, eerder is. Ook maakenwe het maaken van 't oog, niet tot het werk van't gezicht; maarwe merken dat aan, als een werkſtuk van't denkbeeld, dat in't verſtand van de maaker, te vooren gemaakt was. Zulks dat dit bewijs, niet anders als kinderachtige, en liſtige greepen in zich behelzd.

 6. Op

6. Op het zeste (dat, naamelijk, *de leer van de eijnd-oorzaak, 't geen het opperste en volmaaktste is, tot het onvolmaakste maakt*: omdat dat werk het volmaaktste is, gelijk uijt *Spinozas* 21, 22, 23ste Voorstelling zouw blijken, dat van God onmiddelijk word voortgebragt, en hoe iet meer middel-oorzaaken tussen beijden van doen heeft, om gemaakt te worden, hoe het onvolmaakter is; maar indien de dingen, die van God onmiddelijk voortgebragt zijn, daarom voortgebragt waaren; opdat God zijn oogmerk zouw bereijken, zoo zouden noodzaakelijk de laatsten, om welken de eerste gemaakt waaren, de voortreffelijkste van allen zijn) daar op antwoord ik, dat uijt de 21, 22, 23ste Voorstelling. (dewelken zijn: *Al wat uijt de volstrekte natuur van eenige eijgenschap volgd, heeft altijd en oneijndig in weezen moeten zijn, of is door dezelfde eijgenschap, eeuwig en oneijndig. En al wat uijt eenige eijgenschap Gods, voorzoveelze zodanig een wijz van bestaan heeft alsze heeft, en die door dezelfde noodzaakelijk en oneijndig in weezen is, volgd, moet ook noodzaakelijk en oneijndig in weezen zijn.* En ten laatsten: *Alle wijz die noodzaakelijk en oneijndig in weezen is, heeft noodzaakelijk moeten volgen, of uijt de volstrekte natuur, van eenige eijgenschap Gods, of uijt eenige eijgenschap, die zeekere wijz van bestaan heeft, die zowel noodzaakelijk, als oneijndig in weezen is*) geenszins volgd, dat uijt deeze voorstellingen, dat geen mag besloten worden, het geen *Spinoza* wil; naamelijk dat dat werkstuk het volmaaktste is, 't welk onmiddelijk van God voortkomt, hoedaanigen, bij voorbeeld, zijn de *lighaamelijke saamenstel*, en *denking* in 't gros, of eenige andere wijzen van bestaan, dewelken voortkoomen uijt de volstrekte natuur, van eenige *Spinoziaanse* eijgenschap Gods, of uijt eenige noodzaakelijke en oneijndige eijgenschap, die zoodaanig een wijz van bestaan heeft,

heeft, die zowel noodzaakelijk, als oneijndig in weezen is.

Want dewijl zodaanige wijzen van bestaan, de alleralgemeenste zijn, zoo konnenze de volmaaktste niet zijn, schoonze eeuwig en oneijndig waaren. Want wat zouw doch een eeuwige en oneijndige lighamelijkheijd baaten, alsze van Denking ontbloot was? En wat de eeuwige en oneijndige Denking, indienze niets docht, dat waardig was te denken? en indienze niet anders was, als dat de gedachte van het allergeringste wurmpje, die verre overtrefte? Zoo gaan dan de menschen, het geheel gestel van 't Heelal, zeer verre te booven in waardigheijd, indien het van verstand en Reeden ontbloot is. En dus zouw het niet ongerijmd zijn toeteestaan, dat de laatste dingen de voortreffelijkste zijn, en voortreffelijker als *Spinozaas* God, dien hij verdicht, dat alleen met die alleralgemeenste eijgenschappen begaafd is; en van alle verstand, bestiering en beraading ontbloot. Daarom zouw het noodzaakelijk zijn, een andere God te stellen, als *Spinosa* steld, om het werk niet treffelijker te achten als de oorzaak. 't Welk het ongerijmdste is, datmen kan stellen.

7. Eijndelijk antwoord ik op het zeevende [bewijs van *Spinosa*], dat het niet vast gaat, als God om een oogmerk werkt, dat hij dan noodzaakelijk iet begeerd, dat hem ontbreekt; maar dat hij wil dat'er iet geschied, dat andere dingen ontbeeren. * Gewisselijk dit bewijs, kan niemand gelden

** Men kan ook op dit bewijs antwoorden, dat schoon God ook om iet werkte, dat hij noch niet heeft, dat dat geen de minste onvolmaaktheijd insluijt, alsmen slechts toestaat ('t geenmen noodzaakelijk moet toestaan, indien'er een God is, die de Natuur gemaakt heeft en beheerscht) dat hij dat beoogde, niet alleen altijd heeft konnen hebben, als hij slechts had gewild; maar ook dat hij 't niet eerder heeft willen hebben, als toen hij het voortbragt. Dus heeft hij deeze Natuur, eerst voor zoo weijnig duijzend jaaren voortgebragt: omdat hijze niet eerder wilde hebben, schoon hijze altijd te vooren wel had konnen maaken.*

gelden, als die met dat slordige gebrek van eygenliefde, ellendiglijk behebt zijn, en nergens anders naar zien, als naar haar eygen voordeel: en daarom de Goddelijke natuur, naar de haare afmeeten. Maar een ongevoelig gemoed, is altijd met de *Atheisterij* vergezelschapt.

Ik ben verder uytgeweyd als ik docht: laat ons weeder op de weg keeren. Aangezien dan *Spinoza*, de leer van de *oogmerkige oorzaak*, zoo voordachtelijk bestrijd, met zulke zwakke en voddige bewijzen, zoo is dat onder anderen een bewijs, dat hij alle reedenkaaveling, van de oogmerkige oorzaaken in God, en van de voorvallen des Natuurs, heeft weg willen neemen, of uijt een verblinde verzeekerdheyd dat, of uyt een hardnekkig verlangen, opdat'er in de Natuur, niets anders als de *Stof* zouw weezen. En dat hy niet alleen van de *Profeeten* en *Apostelen*, van *Moses* en *Christus* is afgevallen; maar ook dat hij in een verkeerde zin is ontaard, opdat hy alle waare onderscheijd, tusschen *goed* en *quaad*, *order* en *verwarring*, *schoonheijd* en *leelijkheijd* zouw wegnemen, gelijk hy klaarlijk doet, in het laatste deel van het Aanhangsel, dat hy bij het eerste deel van zijn *Zeedekunst* heeft gevoegd. Als of 'er geen levendige overeenkomsten, en onovereenkomsten waaren, eeven gelijk wiskunstige: daar hy zich zoo dikmaal op de Wiskunst beroept, uijt de zotte verwondering over hem zelfs, om zijn taamelijke geleerdheyd in die kunsten. Als of 'er geen *leelijkheijd* en *schoonheijd* was, in de *Natuurlijke* zaaken, gelijk in de afgetrokke grootheeden, nette en verkeerde overeenstemmingen; en geen *order* en *onorder*, in de Natuurlijke zaaken, zowel als in de Landmeetkunde, *geschikte* en *ongeschikte* fatsoenen. Jaa het verstand zelfs erkend, datze daar in zijn (zowel als de uyterlijke zinnen en inbeelding, gevoeld datze niet onver-

maa-

maakelijk zijn)ende begrijpt ook dat die geſchikte bequaamheeden der zaaken, ende overeenkoomingen, ook de voordeelige en bequaame overeenkoomingen van de deelen der Dieren, van een *Verſtandig* beginſel voortgekoomen zijn: en dat het niet eeven cierlijk, gemakkelijk en geſchikt zouw zijn, indien de oogen op de top van het hoofd des menſchen (bij voorbeeld) geſteld wierden, de tanden onder het onderſte kaakebeen, de neuz aan de rechterzijde des hoofds, en maar een oor aan de ſlinker zijde, en dat het voorhoofd het achterhoofd was, alleen dat het glad zonder haairen was.

Die van zulke dingen geen afkeer heeft, is geheel dom, van geheel ongeſtelde, vereelde, en verrotte harſſenen, die door eenig ongeval waaren geworden, het voeder en de ſtal van Mieren en Torren.

En echter wil *Spinoſa*, liever zoo dom weezen, als eenige eijnd-oorzaaken in de Natuur, of eenige zelfsſtandigheijd als de Stof erkennen. En dewijl hy niet anders als die erkend, dat is de oorzaak, dat hij met zulk een groote ſtoutmoedigheijd, met alle vertellingen van ſpooken en verſchijningen, en van alle *mirakeleuze* voorvallen, gantſchelijk ſpot, en die geheel niet geloofd, in zijn 56ſte en 58ſte brief. Alle welke gevoelens van *Spinoſa*, dewijlze zoo vaſt met die meening verknocht zijn, dat 'er geen zelfsſtandigheijd als de Stof is, zijn met recht de oorzaak, datwe zonder ſchroom beſluijten, dat *Spinoſa*, in de veertiende Voorſtelling van het eerſte Deel van zijn Zeedekunſt, door *God* de *Stof* verſtaat, als of hy dat rondelijk had geſchreeven.

TWEEDE DEEL.

Zijnde een omveerwerping, van de Tweede Zuijl, van de *Spinoziaanse Atheisterij.*

Dewelk is, Daar kan geen zelfsstandigheijd begreepen worden, behalven de Stof. *Welk de tweede Zuijl is, van de* Spinoziaanse *Godverzaaking, gelijk ik te vooren heb gezeijd, die afgebrooken, en omveergeworpen moet worden, door een betooging datze vals is, en het ontzeenuwen van* Spinozaas *betooging.*

WE zullen met vier bewijsredenen toonen, datwe niet alleen een andere zelfsstandigheijd, behalven de Stof begrijpen; maar datze 'er waarlijk ook is: van welken dit de eerste is. Indien 'er een andere uijtgestrektheijd is, behalven de uijtgestrektheijd van de Stof, zoo is 'er een andere zelfsstandigheijd behalven de Stof. Nu is 'er een andere uijtgestrektheijd, als de uytgestrektheijd van de Stof, [zoo is 'er dan behalven de Stof, noch een andere zelfsstandigheijd.] Het gevolg, van het eerste lid van de sluijtreeden, is zeer zeeker, uijt die allerbekendste grondspreuk, en die ook by alle *Kartezianen* word toegestemd, en zelfs ook van *Spinoza*, dat *het Niet geen hoedaanigheeden heeft*: en ik heb die grondstelling ook overvloediglijk, in het *Handboek van de Overnatuurkunde* beweezen, of immers dat de uijtgestrektheijd, een weezendlijke hoedaanigheijd [*affectionem*] is. En *Spinoza* steld zelfs dat de uijtge-

geſtrektheijd, een eijgenſchap Gods is, in zijn tweede Deel van de *Zeedekunſt*, in de tweede Voorſtelling. Wat nu het tweede Lid [van de ſluijtreeden] belangd, naamelijk dat'er een Uijtgeſtrektheijd is, die van de Uytgeſtrektheijd van de Stof onderſcheijden is, heb ik in het gemelde *Handboek* in 't breede en bondiglijk betoogd, en dat met de zelfde bewijſen, met welken ik betoogd heb, *dat'er een onbeweechelijke Uijtgeſtrektheijd is, onderſcheijden van de beweechelijke Uijtgeſtrektheijd van de Stof*, en dat met een meer als wiskunſtige klaarheijd en zeekerheijd, indien dit anders moogelijk is, in het 6, 7 en 8ſte Kapittel.

2. Het tweede bewijs is genoomen, van het waare denkbeeld, van een opperſt en volſtrektelijk volmaak Weezen: want daar in komt hy met mij overeen, datmen uijt de natuur zelfs, of deszelfs denkbeeld of beſchrijving, kan beſluyten dat het in weezen is, of niet. Nu zeijd hij in zijn eerſte beſchrijving, *door een oorzaak van zich zelfs, verſtaa ik dat, welks weezen inſluijt dat het is.* En in de Oeffening op de 33ſte voorſtelling zeijd hy: *Een zaak word noodzaakelijk genoemd, of ten opzicht van zijn weezen, of ten opzicht van zijn oorzaak. Want dat een zaak in weezen is, volgd noodzaakelijk, of uijt deszelfs weezen, en beſchrijving, of uijt deszelfs voortbrengende oorzaak.* En in dezelfde zin, ſchrijft hy aan *Hendrik Oldenburg*, in de tweede en vierde Brief. Maar daar in vergrijpt zich *Spinoza*, dat hij meent, dat uijt het denkbeeld van een zelfsſtandigheijd, voorzoveelze een zelfsſtandigheijd is, noodzaakelijk volgd datſe in weezen is: daar nochtans een zelfsſtandigheijd, voorzoveel het een zelfsſtandigheijd is, niets meer beteekend, als *in zich te beſtaan*, niet als een wijz van beſtaan in iet anders, 't welk zonder eenige ſtrijdigheijd, zijn beſtaaning van een ander kan hebben. Maar van

het opperst en volstrektelijk volmaakt Weezen geeft hij te kennen, dat tot het zelfde niet alleen behoord, dat het in zich, niet als een wijz in iet anders bestaat; maar dat het *van zich zelfs* bestaat, dat is, dat het *een oorzaak van zich zelfs* is, gelijk *Spinoza* spreekt, of dat deszelfs weezen, het zijn insluijt. Waar uyt ten vollen mag besllooten worden, dat 'er *een op het hoogst en volstrektelijk volmaakt Weezen* is. Het welk aangezien het *in zich* is, en niet als een wijz in iet anders, gelijk als het ook *van zich zelfs* is, zoo is openbaar, dat het een zelfsstandigheijd is; maar niet dezelfde die de Stof is: want die is het op het hoogst en volstrektelijk volmaakt weezen niet, en daarom niet waarlijk, en eijgentlijk te spreeken God.

Dat nu Die in weezen is, zeijd *Spinoza* meermaal, datmen op de volgende wijz, wiskunstiglijk kan bewijzen. Op de elfde Voorstelling zeijd hij: (t geen ik te vooren ook aangetoogen heb) *men moet van ieder zaak de oorzaak aanwijzen, zowel waarom datze in weezen is, als waarom datze niet in weezen is. Bij voorbeeld. Indien 'er een Driehoek is: men moet de reeden of oorzaak aanwijzen, waarom datze in weezen is. En zooze niet in weezen is, moetmen ook de reeden of oorzaak aanwijzen, om welkze niet kan in weezen zijn, of die deszelfs weezen omveerstoot. Deeze reeden of oorzaak nu, moet of in de natuur van de zaak begreepen zijn, of buijten dezelfde. Bij voorbeeld. De reeden om welk'er geen vierkante rondte is, geeft zijn natuur zelfs te kennen: naamelijk omdat het zich zelfs omveerstoot. Maar waarom 'er in het teegendeel een God is* (ik stel in plaats van het woord *Zelfsstandigheijd*, [God]: omdat de elfde Voorstelling, dat heeft, *God of de zelfsstandigheijd* &c) *volgd ook alleen uijt deszelfs natuur,*

tuur, dewelk het in weezen zijn insluijt. En een weijnig daar naa: *Te konnen niet in weezen zijn, is een onmacht, en in teegendeel te konnen zijn een macht. Indien derhalven het geen nu noodzaakelijk in weezen is, alleen eijndige weezens zijn, zoo zijn de eijndige weezens, machtiger als het volstrektelijk oneijndig weezen.* (Dat is als het weezen, dat op het hoogst en volstrektelijk volmaakt is) *Dit nu is ongerijmd. Zoo moeter dan of niets in weezen zijn, of een volstrektelijk oneijndig weezen moet 'er noodzaakelijk zijn* (dat is, dat op het hoogst en volstrektelijk volmaakt is.) *Wij nu zijn of in ons zelfs, of in iet anders, dat noodzaakelijk in weezen is. Zoo moet 'er een volstrektelijk oneijndig weezen* [dat is een op het hoogst en volstrektelijk volmaakt weezen] *dat is God, noodzaakelijk in weezen zijn.* Noch, in de oeffening (*scholio*) op de elfde Voorstelling. *Want* zeijd hij, *dewijl te konnen zijn een macht is, zoo volgd, hoe meer zaakelijkheijd, in de Natuur van eenige zaak is, dat het zoo veel te meer krachten heeft, om van zich zelfs in weezen te zijn: en bij gevolg dat het volstrektelijk oneijndig weezen, dat is God, volstrektelijk een oneijndige macht, van zich zelfs heeft om te zijn: dewelk dieshalven volstrektelijk in weezen is.* En ten laatsten voegd hij 'er in dezelfde Oeffening bij. *Zoo neemt dan de volmaaktheijd, het zijn van een zaak niet wech, maar in het teegendeel ondersteldze die; maar de onvolmaaktheijd neemt die wech. Dus konnenwe van geen zaak, meer verzeekerd weezen, datze in weezen is, als van het volstrektelijk oneijndig of volmaakte weezen, dat is God. Want dewijl zijn weezen, alle onvolmaaktheijd uijtsluijt, en een volstrekte volmaaktheijd insluijt, zoo word daar door alle oorzaak van twijfeling, ofze in weezen is, wechgenoomen, ende geeft de allergrootste verzeekerdheijd daar van.*

Hier kan ik mij niet onthouden, van te-ſtond uijtte-roepen, gelijkmen de Oude Reedenaars of Schalken plach toeteroepen, [*'t is*] *wijſſelijk*, *Goddelijk meer als Natuurlijk* [gezeijd] men kan niets bondiger, noch Goddelijker zeggen als dit. En als *Spinoza* ſlechts in dit ſtuk, hier in ſtand wil houden, of 'er geen zelfſtandigheijd, kan zijn noch begreepen worden als de Stof, zoo wenſchte ik geen andere ſcheydsman als hem. Want uijt deeze zelfde dingen, die hij zoo volmondig en ruijm toeſtaat en beſluijt, naamelijk *dat 'er een oneijndelijk en volſtrektelijk volmaakt weezen* noodzaakelijk in weezen is, zal ik met d'allerbaarblijkelijkſte zeekerheijd bewijzen, dat 'er noch een andere zelfsſtandigheijd, behalven de Stof noodzaakelijk is. Want ſchoon de Stof van de Natuur oneijndig was, (die ik nochtans in het *Handboek der Overnatuurkunde* betoogd heb datze eijndig is) zoo is het echter geheel zeeker, datze het op 't hoogſt en volſtrektelijk volmaakt weezen niet is, noch zodaanig een weezen, welks weezen alle onvolmaaktheijd uijtſluyt, en een volſtrekte volmaaktheijd inſluijt, gelijk *Spinoza* ſpreekt.

Want gelijk de Stof, ſchoonze ook oneijndig was, van niemand die bij zijn zinnen is, voor het *op het hoogſt en volſtrektelijk volmaakt weezen*, kan gehouden werden, als aan welk de denking en verſtand zouw ontbreeken; zoo zouwze zelfs dat *op het hoogſt, en volſtrektelijk volmaakt weezen* niet konnen zijn, indienze niet met de allervolmaaktſte denking en verſtand begaafd was. Dieshalven: dewijl de Stof, met dat allervolmaaktſte verſtand niet begaafd is, zoo volgd daar uijt klaarlijk, dat de Stof, dat *op het hoogſt en volſtrektelijk volmaakt weezen niet is*, 't welk zowel *Spinoza* als ik hebben beſlooten, dat het noodzaakelijk in weezen is. En dieshalven: aangezien het zelfde *op het hoogſt en volſtrektelijk volmaakt*

maakt

maakt weezen noodzaakelijk een zelfsſtandigheijd is, dat'er dan klaarlijk een andere zelfsſtandigheijd, als *de Stof* moet weezen.

Dat nu de Stof, met de allervolmaaktſte denking niet begaafd is, blijkt hier uijt, om datze niet anders denkt, als die deelen van de Stof, die de geheele Stof van de Natuur uijtmaaken, hoedaanigen zijn de Menſchen, ganzen, eezels, padden, luyzen, ſchildpadden e. z. v. En dieshalven, ſchoon de Stof in de menſchen, menſchelijke gedachten heeft, zoo zalze nochtans in de ganzen, gelijk we te vooren aanmerkten, op de wijz der ganzen denken, in de Eezels op zijn Eezels, in de Padden op zijn Pads, in de luijzen luijzig, in de ſchildpadden op zijn ſchildpads: om nu niet te zeggen, watze in de Steenen, Mijnſtoffen en Planten doet: wat in de rouwe Aarde, Waater, Lucht en het Gewelfſel. Dieshalven, indien 'er geen zelfsſtandigheijd is die God is, of het op het hoogſt en volſtrektelijk volmaakt weezen, als de Stof, gelijk *Spinoza* wil, zoo zal deeze *Spinoziaanſe* God, in de Ganzen als een Gans denken, in de Eezels als een Eezel, in de Padden als een Pad, in de Luijzen als een Luijz, in de Schildpadden als een Schildpad, in de Menſchen als een Menſch, in de Zotten als een Zot, in de Raazenden als een Raazende, in *Spinoza* als *Spinoza*. 't Welk hoe gantſch vreemd het is van dat weezen, welks weezen alle onvolmaaktheijd uijtſluyt, kan ieder eens nadenken. Dat nu de Stof, deeze onvolmaaktheijd heeft, is openbaar, indienze denkt; en zooze niet denkt, zoo isze geheel dom: 't welk noch onvolmaakter is.

Doch ſchoon de denkingen, van de deelen, van de Stof van de Natuur, zoo verachtelijk zijn, zoo ſlecht en gering, zoo komt 'er noch een grooter onvolmaaktheijd bij,

bij, dat, naamelijk, de gedachten, van de onderscheijden Deelen van de Natuur, geenszins aan malkander gehecht of vereenigd zijn. Want een Eezel weet in 't minste niets van de gedachten van een Pad, noch een Pad van die van een Eezel, en zoo voorts. Zodat, schoonmen toestond, dat al de Deelen van de Stof des Natuurs denken, zoo is nochtans de Stof van de Natuur geen Een denkende zaak, en dieshalven geen een volmaaktelijk denkende zaak: aangezien 'er geen een zaak is in dezelfde, die van al de gedachten kennis heeft; en al de deelen zijn ook onkundig, van de gedachten der bezondere deelen, en de bezonderen van aller. Voeg hier voor het laatste bij, dat aen de deelen van de Stof een vast en gestaadig begrip ontbreekt, van al de *toekoomende* en *verleeden* gedachten, die door een reeks van oneijndige eeuwen gedacht zijn, zowel als van al de *teegenwoordige*, die ieder deel heeft gehad: in het welk de *Eeuwigheijd* voornaamelijk bestaat. Maar in de begrippen van de deelen van de Stof, dewelken slechts denken, zoo als het eene deel het ander, in de eeuwige vloed der beweegingen, tot de daad van denken drijft, kan zulk een vast, eeuwig en gestaadig begrip zijn, gelijk als met een opslag, van alle toekoomende, teegenwoordige en verleede zaaken.

Om welke meenigvuldige gebrekkelijkheeden in het denken in de Stof, is openbaar, dat de volmaakte denking, in de Stof niet kan plaats hebben, en gevolgelijk dat de Stof, dat *op het hoogst en volstrektelijk volmaakt weezen*, of zelfsstandigheijd niet kan zijn, die een *oorzaak van zich zelfs* is, en welks weezen, het zijn insluijt, en welk alle onvolmaaktheijd niet uijtsluijt. Zoo is 'er dan een andere zelfsstandigheijd, die op het hoogst en volstrektelijk vol-
maakt

maakt is, dewelk behalven de Stof, uijt het voorrecht van zijn eijgen natuur in weezen is. 't Welk betoogd moest werden.

3. Het darde bewijs zal ik neemen, van de duuring van de lighaamelijke Natuur, van welks duuring, het eene naa het andere volgd. Want het is openbaar, dat 'er niet een oogenblik, van de duuring des Werrelds is verbijgegaan, 't welk niet ooit teegenwoordig heeft geweest. Waar uijt klaarlijk blijkt, dewijl al de oogenblikken van de duuring, t' eeniger tijd teegenwoordig waaren, en dat 'er nochtans nooit meer als een tegelijk: maar datze altijd malkanderen, het eene naa het andere gevolgd zijn, dat het eens geweest is, datze altemaal behalven een, toekoomende waaren. En dus zullenwe, we willen of niet, tot een hoofd of beginsel van alle gevolgelijke duuring moeten koomen, en gedwongen worden te bekennen, dat het eeven zoo zeer zich zelfs omveerstoot, dat 'er een eeuwige duuring kan zijn, die vervolgens vloeid, als dat 'er een oneijndige grootheijd zouw zijn, die een zeeker fatsoen heeft. Waar uijt openbaarlijk volgd, dat deeze lighaamelijke Natuur, met haar beweegingen, en verwisselde veranderingen, van eeuwigheijd niet heeft geweest, noch weezen konnen: en dat de Stof van haar zelfs niet is, of immers van haar zelfs niet kan beweegd worden, en dat 'er dieshalven noodzaakelijk, een andere zelfsstandigheijd moet zijn als de Stof, dewelk de beweeging aan de Stof, eenigzins meededeeld. Ziet het *Handboek der Overnatuurkunde* Kap. 10. uijt welk deeze dingen genoomen zijn.

4. Het vierde bewijs, met welk kan beweezen werden, dat een andere zelfstandigheijd als de Stof kan zijn, en ook is, is meenigvuldig, en bijnaa onmeetelijk, als zijn-

de uijt de bezondere genoomen, die in de Natuur plaats hebben. 't Welk ik hier met zeer goede reeden kan verbijgaan, omdat mijn schriften, in dit *Filosoofse* stuk of boek, met dusdaanige bewijzen vervuld zijn. Laat de leezer het *Handboek der Overnatuurkunde* en elders naazien, 't geen ik bijgebracht heb, van de Natuur der zwaarheijd, van het proefstuk van een windpomp, van het opklimmen van een houtebord, van het onderste deel van een vat vol waater, naar booven toe, en dat de hoofdstoffen in haar eijgen plaats, geen zwaarte maaken; van het gestel van de Lighaamen der Planten en Dieren, van de werkingen des Ziels, van de voorzeggingen en verschijningen, dat is van dingen teegen of booven de krachten en loop van de Natuur.

En opdat niemand zouw voorwenden, dat een begrip van een andere zelfsstandigheijd als de Stof, zoo zwaar is, laat die het 27 en 28ste Kapittel leezen, van het *Handboek der Overnatuurkunde* om andere plaatsen verbijtegaan, en ik hoop dat hij lichtelijk zal verstaan, dat het weezen van een zelfsstandigheijd behalven de Stof, zowel kan begreepen worden, als in weezen zijn.

Ondertusschen twijfel ik niet, dat door deeze vier bewijzen, klaar genoeg blijkt, datmen krachtelijk kan bewijzen, dat de 14de Voorstelling vals is, naamelijk *dat behalven de Stof, geen zelfsstandigheijd kan begreepen worden, noch ook in weezen zijn.* Alleen blijft noch overig, dat ik kortelijk aanwijz, dat de betooging, die hij gebruijkt tot deeze voorstelling vals is, en dat volgens beijde de leezingen, 't zij datmen wil, datmen zal leezen [behalven God], of [behalven de Stof]. Laat ons dan zijn betooging, op de eerste wijz eerst voorstellen. Hij zeijd dan: *aangezien God, een volstrektelijk oneijndig weezen is, van welk geen eijgenschap,*
die

die een weezen uijtdrukt, kan ontkend worden (uijt kracht van de zeste beschrijving), en dewijl die noodzaakelijk in weezen is (volgens de elfde Voorstelling), indien'er eenige Zelfsstandigheijd buijten God was, die moest door eenige eijgenschap Gods verklaard worden, en dus zouden'er twee Zelfsstandigheeden zijn, die dezelfde eijgenschap hebben, 't welk (uijt kracht van de vijfde Voorstelling) ongerijmd is, e. z. v. In deeze weijnige woorden, is de geheele kracht van die betooging begreepen.

1. De eerste grondsteun, op welk deeze betooging rust, is de Beschrijving van God, door welk hij zeijd dat hij verstaat, *Een volstrektelijk oneijndig weezen, dat is een Zelfsstandigheijd, die uijt oneijndige eijgenschappen bestaat, van welken ieder een eeuwig en oneijndig weezen uijtdrukt.* De beschrijving is duijster genoeg. Laat ons deszelfs verklaring hooren. *Ik zeg*, zeijd hij, *volstrektelijk oneijndig, niet in zijn soort* [alleen]. *Want al wat alleen in zijn soort oneijndig is, daar van kan men oneijndige eijgenschappen ontkennen; maar 't geen volstrektelijk oneijndig is, tot deszelfs weezen behoord, al wat een weezen uijtdrukt, en daar men niets van kan ontkennen, dat is, al het geen een zaak is.* Uijt welke verklaring een ieder, die een gezond oordeel heeft, lichtelijk kan vatten waar hij heen wil, naamelijk dat alles wat 'er is, niet meer als een zelfsstandigheijd is, en dat die oneijndig, en geen andere als het Heelal is (het welk verscheijde wijzen van bestaan in zich behelzd, van de gezeijde zelfsstandigheijd) God is. Dit moet noodzaakelijk uijt die woorden verstaan worden: *maar 't geen volstrektelijk oneijndig is, tot deszelfs weezen behoord, al wat een weezen uijtdrukt.* Zodat hij zeijd, dat'er een eenige zelfsstandigheijd, in het Heelal begreepen is: en dat die verscheijde oneijndige zaaken die men ziet, alleenlijk oneijndige eijgenschappen, of wijzen van bestaan zijn, van die eenige zelfsstandigheijd.

Dat dit nu een rechte beſchrijving is van het Goddelijk weezen, zal niemand die by zijn zinnen is, ontzien te ontkennen: en dus bouwd hij zijn betooging [*Demonſtratie*] op een grond, diemen hem geenszins gehouden is toeteſtaan, 't welk hij ſlechts, zonder eenig bewijs onderſteld. Ten waarmen dit voor een bewijs moeſt houden, *dat het geen volſtrektelijk oneijndig is, God moeſt weezen, en niet dat, dat alleenlijk in zijn ſoort oneijndig is.* Welke ſtelling ik gantſchelijk ontken, indienmen door *volſtrektelijk oneijndig*, niet verſtaat *volſtrektelijk volmaakt.* En dan zalmen verſtaan, dat geen oneijndigheijd, tot de Goddelijke natuur behoord, als die een volmaaktheijd beteekend Zulks dat een oneijndige lighaamelijkheijd, indien 'er die kan zijn, eevenwel van God moet ontkend worden.

Zodat een volſtrekte oneijndigheijd in God, zoo niet moet verſtaan worden, als of het niet een oneijndigheijd in zijn ſoort was, en zodaanig een, die met de allervolſtrektſte volmaaktheijd kan beſtaan. Want daar is zeekere weezendlijke heijligheijd en zuyverheijd in de Goddelijke Opperachtbaarheijd, in welk hy van alle andere zaaken, in de geheele ſoort verſcheeld en verſcheijden is. Welke heijligheijd deeze onreijne ſchalkwijze, met zulk een drift en lichtveerdigheijd poogd te ſchenden, de Goddelijke natuur, met die van de geſchaape dingen ondereenmengende.

Zoo word dan geen oneijndigheijd, van God ontkend, die een volmaaktheijd beteekend; maar die alleen, die een onvolmaaktheijd inſluyt, en die al de volmaaktheijdſ, die in het weezen der geſchaape dingen plaats heeft, aan God te danken heeft, als de oorſprong en het beginſel daar van: dewelk het weezen en de volmaaktheeden van alle geſchaape dingen, niet weezendlijk, maar by uijtſteekend-

kendheijd en ten opzicht van het veroorzaaken derzelfder, in zich begrijpt. Welke waarheijd, dewijl deeze blinde en zinnelooze ſchalkwijze, niet heeft konnen begrijpen, zoo heeft hij deeze valſe beſchrijving van God verzonnen, om zijn leezers te miſleyden.

2. Het tweede grondſteunſel, op welk de betooging van de elfde Voorſtelling ruſt, is: *God of de Zelfsſtandigheijd, dewelk uijt oneijndige eijgenſchappen beſtaat, van welken elk een eeuwig en oneijndig weezen uijtdrukt, is noodzaakelijk in weezen.* Welke Voorſtelling gelijkze vals is, zoomenze niet in die zin verſtaat, daar hij ze niet in verſtaat, zoo ſteund deszelfs betooging, op onvaſte gronden, of liever op deeze eenige valſe grond, naamelijk op de zeevende Voorſtelling: *tot de Natuur van een Zelfsſtandigheijd, behoord het in weezen zijn.* Als of tot de natuur van een zelfsſtandigheijd, voorzoveelze een zelfsſtandigheijd is, dat is van een weezen dat op zich zelfs, en niet als een wijz van beſtaan in iet anders beſtaat, het zijn behoorde, en niet tot de natuur van het *op het hoogſt en volſtrektelijk volmaakt weezen* [alleen]; in welk ik toeſtaa dat het waarheijd is. Maar van deeze zeevende Voorſtelling heb ik te vooren betoogd datze vals is. Maar de teegenwoordige Voorſtelling, in die zin als hyze verſtaat, wil het in weezen zijn van de Stof, eeven krachtelijk betoogen, als dat van God.

3. Het darde grondſteunſtel, op welk de 14de Voorſtelling ruſt, is de vijfde Voorſtelling, dat *in de Natuur geen meerderheijd van Zelfſtandigheeden kan zijn, van een en dezelfde eijgenſchap*, die ik te vooren heb betoogd datze vals is, het welk niet noodig is, hier te herhaalen. En gewiſſelijk ik ſchaam mij grootelijks, en ben verdrietig, over zulk een krachtelooze beuzelaar. Het is dan openbaar,

dat deeze 14de Voorſtelling in de eerſte zin, dewelk voorgeeft, als of hy verſtond, dat God alleen, en niets anders in weezen waar, niet meer als verkeerdelijk en ſpottelijk van hem betoogd is. En behalven dat, 't geen ik in het begin te kennen gaf, ze ſtrijd teegen de zinnen en ondervinding zelfs: nadienwe uijt dezelfden zeeker zijn, dat 'er behalven God, ook een ſtof in weezen is. Waar uijt klaar genoeg is, dat hy door God niet anders verſtaat, als zeekere oneijndige ſtof, het welk de tweede zin is, van deeze voorſtelling, opwelk wy zijn betooging nu zullen gaan paſſen, ſtellende de *Stof*, in plaats van *God.*

Dan zal de betooging deeze zijn: *Aangezien de Stof, een volſtrektelijk oneijndig weezen is, van welk geen eijgenſchap, die het weezen van een zelfsſtandigheijd uijtdrukt, kan ontkend worden, (uijt kracht van de zeſte beſchrijving) en dewijl die noodzaakelijk in weezen is, (volgens de elfde voorſtelling) indien er eenige Zelfsſtandigheijd, behalven de ſtof was, die moeſt door eenige eygenſchap van die ſtof verklaard worden, en z. v.* Nu ziet een ieder met den eerſten opſlag, uijt hoe ſchrikkelijke en ſchandelijke loogens, deeze betooging gemaakt is. Want noch de ſtof is een oneijndig weezen, ten opzicht van de uijtgeſtrektheijd, veel min ten opzicht van de verſtandelijke en zeedelijke volmaaktheeden, of ten opzicht van de macht; noch ze is een weezen, van welk geen eijgenſchap die een weezen uijtdrukt, kan ontkend worden. Want daar zijn geeſtelijke Zelfsſtandigheeden, onderſcheijden van de ſtof, gelijkwe overvloediglijk betoogd hebben, die met recht van de ſtof ontkend worden. Nochte deeze geeſtelijke zelfsſtandigheeden, behoeven door eenige eijgenſchap, die de ſtof eijgen is, verklaard te worden: en ten laatſten zoo is de ſtof, niet noodzaakelijk in weezen. Maar deeze liſtige

ge ſchalkwijze, en ondeugende bedrieger, vermomd zijn ſchandelijke droomerijen, die uijt zijn onverſtandig, dom en onreijn Lighaam gebooren zijn, met de naam van God, en met de order der Landmeetkunde: om de onbedachte, en van de Godsdienſt afkeerige gemoederen, en die tot zonden overgegeeven zijn, in zijn net te verſtrikken, en met hem zelfs, in het zelfde verderf te ſtorten.

Doch de geenen die niet willen hebben dat 'er een God is, of eenig onderſcheijd tuſſchen het eerlijk en ſchandelijk, noch ook een toekoomend leeven, leenen gaarn haar ooren, aan zulke verglimpte verſtrikbewijzen, ende gelooven met een verworpen gemoed godlooſſelijk, zodaanige ſchaamtelooze pochchers; om haar godloos leeven zorgeloos te moogen deurbrengen. Want indienze verſtonden, en niet geloofden, ze zouden niet konnen laaten te verſtaan, dat al deeze dingen leuren, ydel en zinneloos zijn: en de geenen, daarze haar nu over verwonderen, als over ſcharpzinnige verſtanden, [zoudenze zien] dat dwaaze, onzinnige en lompe menſchen zijn, en datze eeveneens reedenkaavelen, als de reedelooze dieren, hondskoppen en aappen zouden doen, indienze het vermoogen hadden, om de meening van haar gemoed te uijtten, of in ſchrift te ſtellen.

We hebben dan betoogd, dat ook deeze veertiende voorſtelling vals is, en dat de betooging van *Spinoza*, bedriechelijk en voddig is. En dieshalven, dat beijde de Zuijlen, van de *Spinoziaanſe* Godverzaaking, tot de grond toe zijn omveergeſtort. En het is mijn plicht niet, de omgeſtorte brokken, van dit vervloekt gebouw, naader te onderzoeken. Ik zal deeze ſtal van *Augeas*, voor een tweede *Herkules* overlaaten te reijnigen. 't Is mij genoeg, dat ik hier

hier en elders, de zeenuwen van de zaak van *Spinoza* en *Hobbes* heb afgesneeden: laat anderen op dit verslaagen en krachtelooze gedrocht aanvallen, gelijk zy op de Godsdienst zijn aangevallen, in alle stukken, in welkenze haar hebben ingebeeld, datze iet vonden, dat zwak of ongerijmd was: niet zoo zeer uijt een eedelmoedige afkeer, van alle dwaalingen en ongerijmdheeden, als wel uyt een verouderde haat, teegen de waare Godsdienst, en teegen de heijlzaame belijdenis van God en *Christus*.

Van welke krankheijd, en onmachtigheijd zijns gemoeds, men een aanmerkelijk staaltje vind bij *Spinoza*, in zijn Brief aan *Albert Burg*, de 74ste Brief: alwaar, nadat hij de Goddelijke rechtveerdigheijd moedwilliglijk genoeg heeft bespot, welk hij verdicht dat lijd, *dat de Duijvel de menschen ongestraft bedriegt, maar dat de menschen, die ellendiglijk van de Duijvel zijn verleijd en bedroogen, geenzins ongestraft blijven*, hij 'er verder bijvoegd: *En deeze ongerijmdheeden zouden noch te verdraagen zijn, indien gij een eeuwige en oneijndige God aanbad, en niet die, die* Chastilla *in de Stad* Tienen, *ongestraft aan de Peerden heeft te eeten gegeeven. En beweend gij ellendige! mij, ende noemd mijn* Filosofie, *die gij nooid gezien hebt, een* Chimera, [verdichtsel]? *O zinneloose Jongeling! wie heeft u betooverd? dat gij geloofd, dat gij dat opperste en eeuwige opslokt, en in uw darmen hebt.* Dus vaard hy teegen die Jongeling uijt, die zijn *Filosoofse* bedriegerijen, op dat ik niet en zegge *Atheistise* dwalingen, verlaaten had, en het *Christelijk* geloof, schoon niet genoeg, dat beken ik, verbeeterd, omhelzd had. Maar wat het eerste deel belangd, hy beschimpt hem onverstandelijk en dwaasselijk. Want wie weet niet dat den Duijvelen, een schrikkelijke straf over 't hoofd hangd, en dat het een heerlijk deel is, van de Goddelijke rechtveer-
dig-

digheijd en voorzienigheijd, dat de zielen der menschen beproefd en verzocht worden? Maar deeze steene of houte schalkwijze, ontkend hartnekkiglijk, de vrye keur van de menschelijke wil. Hier uijt ontstaat zijn bespotting.

En wat het tweede deel aangaat, hier is dat zeggen van de Dichter t'eenemaal waar,

Clodius accusat Mœchos, Catilina Cethegum.

dat is:

De eene overspeelder en oproermaker, verwijt den anderen zijn vuijligheijd en oproer.

ô Gij schaamtelooze, en van alle eedelmoedigheijd ontbloote *Filosoof*! of liever ô schaamtelooze bedrieger en geveijnzde! Beschuldigd gij deeze Jongeling *Albert*, als of hij den Eeuwigen en oneijndigen niet aanbad, dien alle *Christenen* aanbidden? Daar gij ondertusschen zelfs, inderdaad geen andere God erkend, als de Stof, die noch oneijndig, noch eeuwig kan zijn. Zult gij de betoovering van die Jongman, bespotten of beklaagen? Omdat hij geloofd dat hy dat Opperste en Eeuwige opeet, en in zijn darmen heeft, daar uwe plompe en zotte *Filosofie* steld, dat de darmen van die Jongman, en zijn stront zelfs, die daar in is, God is, of een deel van God. Ook is die Jongman zulk een kind niet, dat hij zouw gelooven, dat de geheele Godheijd, in zijn maag beslooten is. Hij geloofd wel, dat hij *Christus* geheele lighaam opeet (opdat hij geen andere schaade zouw lijden uijt de verdeeling [van *Christus* lighaam]:) en och of noch hij, noch eenig ander *Christen*, dat gevoelen had noch geloofde, of liever beleed (want ik geloof, dat'er meer zijn die het belijden, als die het gelooven) opdat de ondeugende en ongodsdienstige menschen, en deeze grijnzen van de loogenachtige *Filosoofie*, geen Stof,

mochten hebben, daarze zoo zeer op aanvallen zouden, en waar doorze de aangenaamheijd en opperachtbaarheijd, en de ongeschonden heijligheijd, van de waare Godsdienst, met haar boosaardige spotternijen, schenden en onteeren.

Gewisselijk daar is niemand, dien de *Christelijke* Godsdienst ter harten gaat, of het smart hem van herten, en maakt hem beschaamd, over zulke onverdraachelijke argernissen, die onder het middaglicht, noch in de *Christelijke* Kerk zijn overgebleeven, en die de menschen, zelfs teegen haar dank, met een groote verschrikking en geweld, opgedrongen worden, en dat de zuijvere Godsdienst, haar volle overwinning, niet teegen de Godverzaaking, en het ongeloof kan bekoomen. Dieze gewisselijk zouw wechdragen, teegen alle booze menschen, jaa teegen de Duijvelen zelfs, indien de leer der *Christenen*, van de gedrochten der bijgeloovige gevoelens, en haar *leeven* van de smetten der zonden verlost was.

Want ook hier in schijnt *Spinoza*, met een geveijnzde en gemaakte destigheijd, in zijn brief aan *Albert Burg*, waarlijk *Christelijke* spreuken te willen voortbrengen, hoewel met een verkeerd en geveijnzd gemoed. *De gerechtigheijd en liefde*, zeijd hij, *is het eenigste en zeekerste kenteeken, van het waar èn algemeen geloof, en de vrucht van de waare Heijlige Geest. En al waar die gevonden worden, daar is* Christus *in der daad, en daar die ontbreeken, ont breekt* Christus. *Want we konnen alleen door* Christus *geest, tot de liefde van de gerechtigheijd, en liefde geleijd worden.* Kan eenige *Geestdrijver* of *Quaaker*, anders reedenkaavelen, als deeze schalke *hypokrijt Spinoza* doet? dewelk in zijn hart alle Godsdienstigheijd, omtrent God en *Christus* heijmelijk belachchende, nochtans met woorden, van de gerechtigheijd, liefde en *Christus* geest reeveld. Maar alleen

van zulke, door welk hij het oude *Apostolise* geloof, dat in haar belijdenis (*Symbolo*) begreepen is, met eene omveerwerpt en uijtsluijt. Kan de gerechtigheijd en liefde, zulk een ter harten gaan, by wien het billijk en geoorlofd is, alles te doen wat hy kan en wenscht? gelijk we op zijn *Godgeleerde en Staatkundige Verhandeling*, aangeweezen hebben. Dewelk steld, dat alles door de noodzaakelijke en blinde beweeging van de Stof gedreeven word, en dat aan niemand te wijten is, en dat niemand behoefd berouw te hebben, van alles wat'er geschied. Kan *Christus* Geest aan zulk een bekend zijn, die de eerste beginselen, van de *Christelijke* Godsdienst niet erkend? Of kan in eenige ongeloovige (die geleegendheijd heeft gehad, om het waar geloof te omhelzen) eenige waare liefde, of gerechtigheijd plaats hebben? En hoe weijnig dat die in *Spinoza* plaats heeft, blijkt daar uyt genoeg, dat hy Heemel en Aarde ondereenmengd, opdat hij aan de Werreld, zouw schijnen een ongehoord *Filosoof* te weezen, en zijn plompe, valse en ongerijmde *Filosofie*, en het bejaagen van de ydele eer, die hy daar door naajaagd, booven de vreede en behoudenis, van het geheel menschelijk geslacht steld. Booven het welk 'er niets kan zijn, dat meerder teegen de gerechtigheijd, en liefde kan strijdig zijn.

Maar ondertusschen verwijt deeze Godverzaaker, met recht aan de *Christenen*. het gebrek in de liefde en gerechtigheijd: dewijl we de *Christelijke* leer belijden, welks bloem en vijfde weezen (*quintessentia*), de Gerechtigheijd en Liefde is. En eevenwel ontzien wy niet (schoon onze Godsdienst verbied, malkanderen te haaten) schandelijke moorderyen, zelfs om de Godsdienst, teegen malkanderen te bedrijven, en onder het momaanzicht van heijligheijd, malkanderen

van onze goederen, vrijheijd en zelfs het leeven, ter eeren Gods, en tot behoudenis der zielen [zoomen voorgeeft] te berooven.

Pudet hæc opprobria nobis
Et dici potuisse, & non potuisse refelli. dat is:
We moeten ons schaamen, dat ons die schandelijke dingen konnen verweeten, en niet weerleijd konnen worden.

Dit is de voornaamste praal, en zeegepraal der Godverzaakers, teegen de belijders van de *Christelijke* Godsdienst.

Tantum Rellîgio, potuit suadere malorum. Dat is:
Zoo veel schelmerijen, heeft de Godsdienst konnen veroorzaaken.

Voorwaar niets is'er dat de Godverzaakers, in haar Godverzaaking zoo bevestigd, als deeze woestheijd der zeeden, en die gewisse en blijkelijke ongerijmdheijd, en strijdigheijd in de Leer van de Weezenverwisseling [*transsubstantiatie*]. Want wat de Drieeenigheijd betreft, zelfs *Filosofen*, en dat wel de wijste en Goddelijkste van allen (naamelijk de *Pythagoristen* en *Platonisten*) zonder datze door eenig geweld, of schrik gedreeven wierden, hebben van zelfs een leer omhelzd, en treffelijk beschaafd, die met de Gemeente toenze noch gematigd was, 't zy van de *Niceense* of *Athanasiaanse* belijdenis, zeer gelijk was. Zulks dat de Godverzaakers, haar eijgen onweetenheijd, of traagheijd tot haar eijgen schande openbaaren, alsze om de leer van de Drieeenigheijd, de *Christelijke* Godsdienst verwerpen, of kleijn achten. En wat *Christus* Goddelijkheijd betreft, daar is in't minste geen meer zwaarigheijd, in des zelfs vereeniging, met die Eeuwige *Reeden*, als in de vereeniging van de menschelijke ziel, met het lighaam. Zulks dat het geheel onbeschaafde, en dwaaze menschen, en geen schrandere *Filosofen* zijn, die de *Christelijke* Godsdienst, om deeze geheij-
menis-

menissen verwerpen. Vorders, de onsterffelijkheijd der zielen, en de opwekking tot het eeuwig leeven, gewisselijk die leer, heeft zoo veel aanneemelijkheijd in zich, dat *Spinoza* zelfs zich schaamd, die te laaten vaaren. Endaarom reedenkaaveld hij in de schijn, in het vijfde deel van zijn Zeedekunst zoo, als of hij aan het menschelijk verstand of ziel, eenige onsterffelijkheijd verstond, toegeschreeven te moeten worden. Zijn 23ste Voorstellining is: *Het menschelyk Verstand, kan niet volstrektelijk, met het lighaam vernietigt worden; maar daar blyft iet van het zelfde overig, dat eeuwig is.*

Gewisselijk ik acht dat dit, tot geen ander eijnd van *Spinoza* gezeyd is, als dat hij zijn *Filosofie*, mee die eer heeft willen aandoen, van een schijn of hoop van onsterffelijkheyd des ziels, of menschelijken verstands naa de dood, om de onbedreeve Leezers, op zijn zijde te krijgen, of haar iet in de mond te geeven, om hem by het onervaaren volk te verdeedigen. Maar 't is openbaar, dat hy hier niet ter goeder trouwen handeld: want daar is ons niet aangeleegen, datwe op die wijz onsterffelijk zouden zijn, die hy leerd. Want hij zeijd rondelijk, in de 21ste Voorst. *dat het verstand zich niets kan inbeelden, noch aan de verleeden dingen gedenken, als zolang als het lighaam duurd.* Als nu de geheuchenis ophoud, dat is eevenzoveel, als of we geheel te niet wierden, en dus zal 'er noch vergelding, noch straf naa dit leeven zijn: waar naar deeze lompe schalk-*Filosoof*, en zijn naavolgers, zoo hartelijk verlangen. En gewisselijk is dit, in de betooging van de 23ste Voorst. den angel van de zaak: *Dewyl'er* zeijd hij, *in het Verstand iet is, dat door een eeuwige noodzaakelijkheijd, door het weezen Gods zelfs word begreepen, zoo zal dit Iet, dat tot het weezen van het verstand behoord, eeuwig zijn.* En de zaak komt eijndelijk

lijk op de eerste Voorstelling, van het tweede deel uijt, naamelijk op de Denking, die een van Gods eijgenschappen is. Welke algemeene eijgenschap van zijn *God*, dat is van de *Stof*, geen plaats kan hebben, zooze niet op die grosselijke, en algemeene wijz word verstaan, naamelijk afgetrokken van de verstandelijke gevoelige en inbeeldelijke Denking, van de Denking der menschen, adders, eezels, schildpadden, aarenden, ganzen; en alleen in 't gros verstaan werde, die afscheydende van alle bezondere Denkingen. Want anders kon die Denking, van de *Spinoziaanse* God, geen waare eijgenschap, ten opzicht van alles zijn.

En deeze eeuwigheid die hy onderstelt, is niet anders als de waarheijd, van een algemeene voorstelling: gelijk of iemand stelde, dat de *dierlijke Natuur* eeuwig is, schoon al de enkele dieren, naa malkanderen volgden en vergingen. Dus komt dan altijd en overal, de Denking aan de God van *Spinoza* toe ('t geen de oneijndigheyd en eeuwigheyd van die Denking is) maar misschien niet de beste, altijd en overal. Aangezien dan iet in het Verstand is, 't geen door de Denking in 't gros, dat is door Gods weezen zelfs begreepen word, dat moet dan gewisselijk eeuwig zijn Ziet dit is die *Spinoziaanse* heerlijke hoop van d'onsterffelijkheijd! Het verstand des menschen denkt, als het lighaam vergaat, maar het heeft niets in zijn geheuchenis. Het denkt; maar met een denking, die van alle soort van denking, die verstandelijk, reedelijk, inbeeldelijk is, afgescheijden is, ook van de Denking der Ganzen, Leeuwen, Eezels, en van alle denking, van dat slach, opdatze aldus eeuwig of verdicht zouw zijn. Want dat moet hy daar door willen zeggen, of ik (en hy misschien ook zelfs) verstaa niet wat hy zeggen wil.

En met deeze onze gisſing, ſchijnt dat ook overeentekoomen, 't geenwe in de Oeffening, van de 23ſte Voorſtelling vinden, te weeten: *Schoonwe niet geheugen, datwe voor het lighaam in weezen waaren, zoo gevoelenwe nochtans, dat onz verſtand eeuwig is, voorzoveel het het weezen van onz lighaam, onder de gedaante van de eeuwigheyd inſluyt, en dat dit zijn weezen, door geen tijd kan bepaald worden.* Want wat kan daar, *onder de gedaante van eeuwigheyd* plaats hebben, als onder de alleralgemeenſte gedaante; dewelk een oneijndige verandering der wijzen van beſtaan, in zich begrijpt? dewelk hy, om wat groots te ſchijnen, *een gedaante der eeuwigheyd* noemd. En nochtans is dit de waarachtige, doch lompe en verachtelijke zin, van deeze woorden. Want dat deel van de Stof, 't welk onz verſtand uijtmaakt, alsmen het niet op het menſchelijk verſtand alleen paſt, maar in't gros aanmerkt, en gelijk als in een eeuwigheijd, zonder dat'er die wijzen van beſtaan bijkoomen, die daar in gevolchelijk plaats hebben, is eeuwig [naar zijn ſtelling] zowel van vooren, als van achteren. Welk voorrecht zowel aan het verſtand der gemeene, als der *Filoſofen*, in die zin eijgen is, zowel aan dat van de godloozen, als van de godvruchtigſte menſchen. En dat wy in dit ſtuk, het niet qualijk getroffen hebben, kanmen lichtelijk zien, uijt de tweede toegift, van de 24ſte Voorſtelling, in het tweede Deel, en deszelfs betooging: Want dit is die Toegift: *Het is aan de natuur van de Reeden eijgen, de dingen onder zeekere gedaante van eeuwigheyd te begrijpen.* Om het welk te beveſtigen, voegd hij 'er bij: *De gronden van de Reeden zijn kundigheeden, welken die dingen uytdrukken, die alle dingen gemeen zijn, en welken het weezen, van geen ding in't bezonder uytdrukken: en welken dieshalven,*

zonder eenig opzicht van tijd, maar onder zeekere gedaante van Eeuwigheijd, moeten begreepen worden.

En opdatwe niet mochten schijnen, *Spinoza* eenig ongelijk aantedoen, zullenwe iet voortbrengen, dat noch een toon hooger klinkt: doch we zullen dat al voetje voor voetje doen. In 't 5. Deel de 29ste Voorstelling, zeijd hij: *Al wat het verstand, onder de gedaante van eeuwigheijd begrijpt, dat verstaat het daar door niet, omdat het de daadelijke teegenwoordigheijd des lighaams begrijpt; maar daar door, omdat het het weezen des lighaams, onder de gedaante van Eeuwigheijd begrijpt.* De betooging rust inzonderheijd op de tweede Toegift, van de 44ste Voorstelling des tweeden Deels, naamelijk, *dat het tot de Natuur van de Reeden behoord, de dingen onder de gedaante van eeuwigheijd te begrijpen.* 't Welk hy daar uyt bewijst, omdat het tot de natuur des Reedens behoord, *de dingen als noodzaakelijk, en niet als gebeurlijk te beschouwen. En deeze noodzaakelijkheijd begrijpt het waarlijk, en zoo alsze in zich is. Maar deeze noodzaakelijkheijd der dingen, is de noodzaakelijkheijd van de eeuwige natuur Gods, uijt welk oneijndige dingen, op oneijndige wijzen moeten volgen,* de 16de Voorstelling van het eerste Deel. En in de Oeffening van de 29ste Voorstelling, het vijfde deel. *De dingen worden van ons, als werkelijk zijnde* (actuales) *op twee manieren begreepen, of voorzoveelwe die begrijpen in weezen te zijn, met een opzicht op een zeekere tijd en plaats; of voorzoveelwe die begrijpen in God begreepen te zijn, en uijt de noodzaakelijkheijd van de Goddelijke Natuur te vloejen. De dingen nu die op die tweede wijz, als waare en eijgentlijke zaaken zijnde begrepen worden, die begrijpenwe onder de gedaante van eeuwigheijd, en der zelfder denkbeelden, sluijten Gods eeuwig en oneijndig weezen in.* Uijt dit en het voorgaande blijkt, dat de *Eeuwigheijd* by *Spinoza*, het zelfde bijnaa is, met de algemeenheijd en noodzaakelijkheijd,

van de begreepe zaak: welken by de Reedenkavelaars, de voorwaarden zijn, van een kennisgeevende grondstelling. Zodat hy door onkunde, de Reedeneerkunstige kundigheeden, onder overnatuurkundige manieren van spreeken schijnt te vermommen. Hoewel ik beken, dat ook by andere schrijvers, *noodzaakelyke voorstellingen*, voorstellingen worden genoemd, van *eeuwige waarheyd*. Maar deeze man noemd veel eer een waare kundigheijd, een *eeuwige*, omdatze een eeuwig en oneyndig weezen insluijt, in de 45ste Voorstelling van het tweede deel.

Maar we gaan voort, tot de 31ste Voorstelling van het tweede deel, luijdende aldus: *De darde soort van kennis, dat is de beschouwelijke (gelijk in de drie gelijkmatige bepaaltaltallen* 1, 2, 3, *wij met den eersten opslach weeten, dat zes het vierde gelijkmaatige bepaaltal is) hangt aan het verstand, als van zijn eijgentlijke* [formali] *oorzaak, voorzoveel het Verstand zelfs eeuwig is, dat is, gelijk uijt de betooging blijkt, niet voorzoveel het het daadelyke teegenwoordig weezen des lighaams begrijpt, maar voorzoveel het de teegenwoordigheijd des lighaams, onder de gedaante van eeuwigheijd begrijpt. Want in dat opzicht, word het euwig genoemd, en een nette* [adæquatam] *kennis* Gods *te hebben.* Het welk door de 45ste en 46ste Voorstelling, van het tweede deel word beweezen, naamelijk, *Ieder denkbeeld van ieder lighaam of zaak, die met'er daad in weezen is, sluijt noodzaakelijk Gods eeuwig en oneijndig weezen in. De kennis nu van het eeuwig en oneijndig weezen* Gods, *welk ieder Denkbeeld in zich behelzd, is net en volmaakt. De betooging* [Demonstratio] *van de voorgaande Voorstelling,* zeijd hij, *is algemeen, en't zij de zaak als een deel, of als een geheel word aangemerkt, zoo zal des-*

 zelfs

zelfs Denkbeeld, 't zy van 't geheel, of van het deel, Gods eeuwig en oneijndig weezen insluijten. Dieshalven, 't geen de kennis, van het eeuwig en oneijndig weezen Gods verschaft, 't welk allen deelen gemeen is, is zowel in het geheel, als in de deelen. En dus zal deeze kennis (uijt kracht van de 38ste *Voorstelling des tweede deels) net of volkomen* [adæquata] *zijn.* Die Voorstelling nu is deeze: *de dingen die in alles, en zowel in een deel, als in het geheel zijn, konnen niet anders, als volkomen begreepen worden.* Uijt al het welk niets meerder word beslooten, als dat de volkomen kennis Gods, de kennis van God is, dat is van de Stof van het Heelal, voorzoveelze van verscheijde wijzen van bestaan der deelen, afgezonderd is. Dewelk aangezienze de beste, en treffelijkste wijzen van bestaan uijtsluijt, veel eer een lamme kennis Gods is, als een nette en volmaakte. Doch ik heb het de pijne waardig geacht, dit kortelijk aantemerken, opdatwe te beeter mochten voortgaan, en de betooveringen, en schalke smook van deeze dwaaze schrijver, te klaarder mochten verstaan.

Ik gaa dan voort, tot de 32ste Voorst. des 5den deels: *Al het geenwe door de darde soort van kennis* (dat is *door de beschouwelijke) verstaan, daar hebbenwe vermaak in, en dat wel omdat het Denkbeeld Gods, daar mee vergezelschapt is, als deszelfs oorzaak.* Hier uyt leijd hy zijn toegift af, dat uijt deeze darde soort van kennis, noodzaakelijk *een verstandige liefde Gods*, geboren word: *Want*, zeijd hy, *uijt deeze soort van kennis, ontstaat een blijdschap, vergezelschapt met een Denkbeeld Gods, als deszelfs oorzaak*, dat is, *de Liefde Gods, niet voorzoveelwe hem ons, als teegenwoordig zijnde inbeelden.* (Ziet hoe deeze ongodsdienstige en bewuste schalk-*Filosoof*, voor de kundigheijd van Gods teegenwoordigheijd schrikt!) *maar voorzoveelwe de eeuwige God kennen, 't welk ik de verstandelijke liefde Gods noem:*

naa-

naamelijk van een God, die nooit voor u teegenwoordig is. Wat uijtzinnigheijd! wat lafhartigheijd is dit! geen God behalven de Stof te erkennen, en nochtans nooit als teegenwoordig. Zeeker dit gaat verder, als de raazernijen van de geenen, *die zeggen dat God nergens is.*

Doch hy voegd'er eijndelijk, eenige heerlijke dingen by, van deeze verſtandelijke liefde Gods, in de 33ſte Voorſtelling, en in het toegift van de 34ſte: *Dat deeze verſtandelijke liefde eeuwig is, en dat 'er geen andere liefde is als deeze.* Voorts *dat God hem zelfs, met een oneyndige, verſtandelijke liefde bemind,* in de 35ſte Voorſt. En in de 36ſte Voorſtelling. *Dat de verſtandelijke liefde des Verſtands tot God, Gods liefde zelfs is, met welk God hem zelfs liefheeft, niet voorzoveel hij oneyndig is; maar voorzoveel hij, door het weezen van de menſchelijke ziel, onder de gedaante van eeuwigheijd aangemerkt, kan verklaard worden, dat is, dat de verſtandelijke liefde des verſtands teegens God, een deel is van de oneyndige liefde, met welk God hem zelfs liefheeft.* Waar van hij deeze toegift maakt: *dat God, voorzoveel hij hem zelfs liefheeſt, de menſchen liefheeft: en dat gevolgelijk, de liefde Gods tot de menſchen, en de verſtandelijke liefde des Verſtands tot God, een en het zelfde is.* En in de Oeffening voegd hij 'er bij: *dat hier uijt klaarlijk word verſtaan, waar in onze behoudenis en geluk beſtaat, naamelijk in een ſtandvaſtige, en eeuwige liefde tot God:* daar noch bij doende, *dat deeze liefde of geluk, in de H. Schriften, een heerlijkheijd genoemd word.* Ziet hoe deeze liſtige ſchijnwijze, zijn vodderijen, bedriegerijen en beuzelingen, met Titels uijt de gezondſte, en heijligſte Godsdienſt ontleend, opſmukt en verguld! Dus pleegen ook de *Familiſten* [geeſtdrijvers] haar bedriegerijen te bedekken.

Ik zal'er ſlechts voor het laatſte, de 40ſte Voorſtelling bijvoegen: *hoe ijder zaak, meer volmaaktheijd in zich heeft,*

zoo veel te meer werktze, en te minder lijdze, en in teegendeel, hoeze meer werkt, hoeze volmaakter is. Waar uyt hij besluijt, *dat het deel van het verstand dat overblijft, hoe groot het ook is, volmaakter is als het overige: omdat het eeuwige deel des gemoeds het verstand is, door het welkwe alleen gezeijd worden te werken: maar dat, datwe getoond hebben,* zeijd hij, *dat vergaat, is de inbeelding.* En hij doet er eijndelijk, in de Oeffening by: *Dit is het geenwe van het gemoed* [mente], *voorzoveel het zonder opzicht, tot de teegenwoordigheijd des lighaams word aangemerkt, hadden voorgenoomen te toonen. Uijt het welk, als meede uijt de 21ste Voorstelling des eersten deels, en elders blijkt, dat onz gemoed, voorzoveel het verstaat, een eeuwige wijz van denken is, die door een andere eeuwige wijz van denken word bepaald, en deeze weederom van een andere, en dus tot het oneijndige toe: zodatze altezaamen met malkanderen, Gods eeuwig en oneijndig verstand uijtmaaken.*

Dit zijn de voornaamste dingen, die bij *Spinoza* gevonden worden, van de eeuwige stand des menschelijken gemoeds. Die, omdat hij zich schaamde, die opentlijk te ontkennen, zoo schijnt hij zijn ongeloof, met allerhande dubbelzinnige manieren van spreeken, en sluijphoolen gepoogd te hebben te verbergen: dan eens stellende, *dat het gemoed* [of *de ziel*, of *het verstand* mentem] *eeuwig is*, voorzoveel het de zaaken, onder de gedaanten van eeuwigheijd aanmerkt, zonder opzicht van tijd of plaats: dan weer, voorzoveel het in God schijnt begreepen te zijn, en uijt de noodzaakelijkheijd van de Goddelijke natuur te volgen; en dan grondvest hij de eeuwige stand des gemoeds, in de verstandelijke liefde Gods, als welk eeuwig is: en omdat er niets in de Natuur is, dat teegen deeze verstandelijke liefde strijdig is,

is, of dat dezelfde kan wechneemen. 't Geen hij aldus ſchijnt te willen betoogen: *Deeze verſtandelijke liefde*, zeijd hij, *volgd noodzaakelyk, uijt de natuur van de ziel, voorzoveelze als een eeuwige waarheijd, door Gods natuur word aangemerkt. Indien 'er dan iet was, dat teegen deeze liefde ſtrijdig is, dat zouw teegen de waarheijd ſtrijden, en gevolgelijk, 't geen deeze liefde kon wechneemen, zouw maaken, dat het geen waar is, vals zouw zijn. 't Welk ongerijmd is.*

Voorwaar ik ſchaam mij, en mij verdrieten zulke haatelijke leuren. De waarheijd zouw vals werden? Jaa veeleer zouw dat geen, dat in het verſtand is, wat het dan ook was, verdurven worden, en van de waarheijd afvallen, en tegelijk van de liefde Gods.

Voorts als hij zeijd, dat God hem zelfs lief heeft, met een oneijndige verſtandelijke liefde, ſpreekt hij dan hem zelfs niet openbaarlijk teegen, in zijn *Godgeleerde Burgerſtands Verhandeling*, daar hij ontkend, dat God een gemoed of verſtand heeft. Daarenbooven, dewijl hij door de *Natureerende* Natuur God verſtaat, zoo ſpreekt hij ook de 31ſte Voorſtelling, van het eerſte deel teegen, naamelijk: *Het verſtand met'er daad, 't zy dat het eijndig, of oneijndig is, en de liefde, moet aan de genatureerde, en niet aan de natureerende Natuur toegeſchreeven worden*, dat is, ze moet niet aan God toegeſchreeven worden.

En wat die aanzienelijke lofſpreuk, van de verſtandelijke liefde tot God betreft, ziet eens, in wat voor verachtelijke, en belachchelijke zaaken die beſtaat. Want indien men gedenkt, dat God by *Spinoza*, niet anders als *de Stof* is, die leeft en beweegd, en die volgens zeekere wiſſe en

noodzaakelijke werkelijke wetten, zonder eenige wijsheijd en beraading werkt, en de voorvallen van de Natuur voortbrengt, nergens als in de menſchen verſtandig zijnde, en elders weer in de raazende dol zijnde, in de zotten en zinneloozen, van welken alles vol is, zottelijk en zinneloos handelende, die haar zelfs in de ſtrijdige *ſekten* der *Filoſofen* teegenſpreekt, en of lichtveerdiglijk beſluijt, of volgens de vermoedelijke onzeekerheijd der zaaken; ſchandelijk twijfeld; als welk niet weet, watze zal beſluijten: en die ondertuſſchen overal, tot allerhande zonden en boosheijd vervalt; en in de andere dieren, niet anders dan een dom gevoel, en groove inbeelding heeft, en in zijn overige deelen, naamelijk de planten, mijnſtoffen, ſteenen, in het waater, in de Aarde, en overige hoofdſtoffen des Werrelds, bijnaa dom is, in de ſlijk modderig, en in de ſtront ſtronts en ſtinkende. Als gy [zeg Ik] deeze dingen gedenkt, zoo beſchouwd eens, wat voor een lieffelijke God, *Spinoza* bekoomen heeft, en hoe weerdig een voorwerp, van zijn verſtandelijke Liefde.

Maar gij zult zeggen: Dit is de *genatureerde* Natuur, welk *Spinozaas* God niet is, maar alleen de *Natuureerende* Natuur. Eeven als of'er een andere God, van *Spinoza* kon overblijven, als de *genatuureerde* Natuur, als de bezondere deelen van de Natuur, op zeekere wijz beſtaan, of een verdichten Afgod, van zijn eijgen harſſenen, naamelijk een Stof, van alle bezondere wijzen van beſtaan afgeſcheijden, met een *Logiſe* [Redeneerkunſtige] afſcheijding: gelijk wanneermen de dierlijke natuur, van de natuur van de menſch, en van alle andere dieren afſcheijd: zodat'er niets in zijn begrip word begreepen, 't geen op de natuur, van het allergeringſte wurmpjen niet paſt. En dus, indien 'er eenige

Denking,

Denking, in deeze afgezonderde God van *Spinoza* plaats heeft, die niet eedeler zal zijn, als de gedachte van het allergeringfte wurmpje. Ziet wat voor een fchrandere, maagere, of liever dorre, hoe laffe, afgrijffelijke en blind liefje, de verftandelijke liefde van *Spinoza*, zich heeft uijtgekipt!

Maar juijft daarom is *Spinoza*, met deeze zijn vrijfter zoo verheugd, omdatze blind is, en niets met wijsheijd en beraading, maar alles door de blinde gedreeve noodzaakelijkheijd doet. *Want* [hy zeijd] dat *het de reeden eijgen is, de dingen niet als gebeurlijk, maar als noodzaakelijk aantemerken*, in de 44[fte] Voorftelling, van het tweede deel, dat is, als door een door werktuijgen gedreeven zijnde, noodzaakelijkheijd gefchiedende: op zoodanig een wijz, als *Diskartes* onderfteld, dat de voorvallen van de Natuur gefchieden.

Ziet eens hoe opgepronkt en geveijnzd, de verftandelijke liefde van *Spinoza* is, teegens God! hij heeft een blinde God lief, en die noodzaakelijk werkt, zulks hij [*Spinoza*] zeekerder weet wat God doet, als God zelfs. Hier uijt ontftaat die blijdfchap, daar hij op roemd, met welk een blind Denkbeeld Gods, vergezelfchapt gaat. Dit is dan geen verftandelijke liefde Gods, maar een liefde van zijn eijgenzelfs, in welk deeze zotte *Filofoof*, hem zelfs zoo hoogmoedelijk verheft, als of hij de noodzaakelijk voortgedreeven aaneenfchaakeling, van alle zaaken, die uijt de beweeging van de Stof voortkoomen, op zijn duijmpje wift: daar wij nochtans, in het *Handb. der Overnatuurkunde*, krachtelijk en overvloediglijk betoogd hebben, datmen geen reeden altoos kan geeven, van de Natuurlijke voorvallen.

Maar hij verwonderd zich over, ende bemind de volkoome Denkbeelden van de Ziel [*mentis*], die daar naa weer

weer andere volkoome denkbeelden voortbrengen, dat is, hij verwonderd zich over, en bemind zijn eijgen zelfs, niet God: als tot welk hy klaarlijk zeijd, dat het gemoed of verstand niet behoord: en ondertusschen verwonderd deeze zot, zich dwaasselijk en met verwondering, over zich zelfs, als of hy een God was, of een deel van God. En dit is nochtans die verstandelijke liefde Gods, in welk hij zeijd, dat onz heijl en geluk bestaat, en dat die in de heijlige boeken, een heerlijkheyd genoemd word. Voorwaar raazernijen, in welken het billijk is dat die geen vervalt, tot een eeuwige schande van zijn naam, die van *Moses* en de *Profeeten*, van *Christus* en d'*Apost.len* is afgeweeken; jaa haar bespot, en zich tot zijn eijgen wijsheijd alleen begeeven heeft: en daarom met recht van God, en *Christus* is verlaaten, en aan de droomerijen en bedriegerijen, van zijn eijgen gemoed is overgegeeven.

We hebben tot hier toe gezien, hoe zwak dat *Spinozaas* steunsels zijn, van de onsterffelijkheijd van de menschelijke ziel. Noch maar een ding is 'er overig te onderzoeken, genoomen uyt de 40ste Voorstelling, welks gelijken hy in de 38ste Voorstelling heeft: alwaar hy besluijt, omdat het weezen van de Ziel in kennis bestaat, dat zoveel te grooter deel van dezelfde overblijft, hoe veel meer zaaken zij weet, met een beschouwelijke kennis. Maar hij verklaard wijdloopiger [of klaarder] op de 40ste Voorstelling, deszelfs veijligheijd, uijt de werkelijkheijd van het verstand, ende zeijd, dat ons gemoed, voorzoveel het verstaat, een eeuwige wijz van bestaan der Denking is, dewelk door een andere eeuwige wijz van Denking bepaald is, en die weederom van een andere, en zoo tot het oneijndige toe e. z. v. Als of 'er een eeuwige, en noodzaakelijke aaneenschaakeling van de
wijzen

van denking waar. 't Welk hij nochtans nergens poogd te bewijzen, als uijt de 21ste Voorſtelling, van het eerſte deel, tot welk hij ons terugzend. Welke Voorſtelling dan deeze is: *al wat uijt de volſtrekte natuur, van eenige eijgengenſchap Gods volgd, heeft altijd en oneijndig moeten in weezen zijn: of moet door dezelfde eijgenſchap, eeuwig en oneijndig zijn.* Doch als de Voorſtelling wel verſtaan word, ſtaa ik toe datze waar is; maar daar kan niets onweetender, en krachteloozer zijn, als het beroep op deeze Voorſtelling, in dit ſtuk: eeven of iemand wouw beſluijten, omdat'er dieren zijn, dat'er daarom menſchen moeten zijn. Want uijt de Goddelijke eijgenſchap van *Denking*, volgt met geen beeter gevolg, dat'er *Verſtand* is, als uijt het in weezen zijn der dieren, dat'er menſchen zijn. En behalven dat, als'er al volgde, dat'er Verſtand [in de Natuur] is, zoo zouw daar uijt geenszins volgen, dat het Verſtand van deeze of geene menſch, eeuwig is of weezen zal. Zoo los en ongegrond is alles, wat deeze ſchrandere *Filoſoof* voortbrengt, en zoo ſtrijdig teegen zich zelfs. 't Welk indien het de pijne waard was, lichtelijk zouw konnen beweezen worden.

Voeg bij dit alles: aangezien hy ſteld, dat'er geen Zelfsſtandigheijd, ergens in weezen is, behalven de Stof [of de Natuur] en datmen niets kan begrijpen, als Zelfsſtandigheijd en wijzen van beſtaan, zoo is het menſchelijk Verſtand, volgens het gevoelen van *Spinoza*, noodzaakelijk een wijz van beſtaan, van eenige Stof: welk hoeze dunner is en werkelijker, uijt zoveel te dunner, en licht verſtroojelijker deelen moetze beſtaan. En indien het waar is, dat hoeze verſtandelijker zijn, hoeze ook werkelijker zijn; en zoo veel te zeekerder is het, datze in de dunne

lucht zullen verstrooid worden, alsze van het lighaam gescheijden zijn.

Zulks dat deeze geheele stelling van *Spinoza*, van de duuring van de menschelijke ziel, naa de dood, op enkele rook en bedrog uijtkomt. Hoe dat dan het verstand, van deeze schrandere *Filosoof* waggeld, en hoe hy overal een listige bedrieger [*sophistam*] te zijn vertoond te weezen, kanmen uijt dit weijnige, lichtelijk begrijpen: en dat zijn naagebootste wiskunstige manier van bewijzen, en de Landmeetkundige order, geen meerder kracht heeft, in de reegels om de waarheijd te vinden, als de rechte wijz en fatsoen, van de Voorstelling in een sluijtreeden; welken alsze vals zijn, zoo maakt het recht gestel van een sluijtreeden, die niet waar.

Doch de eerste en voornaamste dwaaling van *Spinoza*, daar alles op rust, is, dat hij ondersteld, dat'er niet meer als een zelfsstandigheijd is, en dat dezelfde, gelijkze noodzaakelijk zijn moet, de Stof [of Natuur] is. Deeze drabbige droessem van zijn Verstand, dat anders voor schrander word geacht, schenkt hij aan de Werreld. Aan wien, indienwe op een weijnig te raauw, en ontstelde wijz, den beeker schijnen uijt de hand geslaagen te hebben, alle vroome en verstandige mannen, zullen mij dit rechtveerdig ongenoegen ten besten houden. De teegenwoordige eeuw, die tot alle godloosheijd, en verkeerdheijd hold, heeft nu genoeg vergift gedronken.

WEER-

WEERLEGGING
Van de voornaamſte gronden, van de valſelijk genaamde
ZEEDEKUNST,
Van B. D. SPINOSA.

E verzoeken dat de Leezers, wel gelieven te gedenken, aan 't geenwe in onze *Voorlooper* gedaan hebben, met te betoonen, dat die manier van bewijzen, die *Spinoza* en andere Godverzaakers gebruijken (naamelijk datmen beſchrijvingen, en grondſtellingen maakt, en daar uijt gaat bewijzen, zonder de beſchrijvingen en grondſtellingen zelfs te bewijzen, en dat noch in zaaken van de Godsdienſt) niet als enkele bedriegerij is. Ziet aldaar blad. 3. en 4. We zullen dan dat hier niet herhaalen; maar ſlechts vervolgens trachten te volbrengen, 't geenwe daar beloofd hebben, naamelijk 1. onze beſchrijvingen, en grondſtellingen bewijzen. 2. Aanwijzen, welke van zijn beſchrijvingen en grondſtellingen, van ons niet toegelaaten worden. En 3. dat de ſchaakel van zijn voorſtellingen, niet aan malkanderen hangt. Hoewelwe in de *Voorlooper*, dit darde, in de tweede plaats geſteld hebben.

Het eerſte belangende, zoo haddenwe zes *Beſchrijvingen* geſteld, door welken de meeſte beſchrijvingen van *Spinoza*, vals verklaard worden, op welken hij iet, teegen het geloof, dat'er een Heer en Maaker van de Natuur is, met

recht kan bouwen. En welken, alsze waar zijn, *Spinosaas* geheele gebouw, omveer doen vallen. We hadden daar bij-gevoegd, vier *Grondstellingen*, diewe oordeelen, dat zoo klaar en zeeker zijn, dat niemand die behoord te ontkennen, en door welken al *Spinozaas* stellingen, geheel vernietigd worden. De geenen dan, die niet konnen zien, dat wij zoo veel recht hebben als *Spinoza*, om op onze beschrijvingen, en grondstellingen, onze bewijzen te bouwen, elk behoord te zien, dat zodaanige menschen, door een vooroordeel verblind, en onhelpelijk zijn. Eerwe eevenwel, gelijkwe beloofd hebben, de wettigheijd van onze zes *Beschrijvingen*, en van onze vier *Grondstellingen* gaan bewijzen, zullenwe uijt dezelfden, eens kortelijk gaan betoonen, op de wijz van *Spinoza*, dat zijn stelling, dat de Natuur, het eenigste, opperste, eeuwige, volstrektelijk volmaakte Weezen is, en dus dat'er geen Maaker en Heer van de Natuur kan zijn, vals is.

Eerste Voorstelling.

Het alleropperste Weezen, kan niet meer als een zijn.

Wiskunstig Bewijs.

Het blijkt uijt de vierde beschrijving (dewelk is, datwe *door God, een volstrektelijk volmaakt weezen verstaan, dat van de geheele Natuur, en van al deszelfs deelen onderscheijden is.*) Daarbeneffens, als'er twintig weezens waaren, die in alles, malkanderen geheel gelijk waaren, 't is buijten alle geschil, dat geen van allen het Opperste zouw zijn. Zoo ook, als tien onder haar, in alles malkanderen gelijk waaren, doch treffelijker als de andere tien, zoo waaren die tien, de tien opperste van het getal; maar geen van allen, was de alleropperste van allen. Aangezien nu het *alleropperste Weezen*, booven

booven alle anderen moet uijtsteeken, zoo is't klaar dat het alleropperste, niet meer als een kan zijn. 't Geenwe bewijzen moesten.

Tweede Voorstelling.

De Natuur is geen een Weezen.

Wiskunstig Bewijs.

Het blijkt uijt onze eerste en tweede *beschrijving* van zelfs, (dewelken hier naa blad 79, 81 staan). Want dewijl in de Natuur, veel zaaken zijn, die geteld worden (volgens de eerste *beschrijving*), en veel zaaken die een Weezen hebben, als Menschen, Leeuwen, Boomen &c (volgens de tweede *beschrijving*) zoo spreekt de zaak van zelfs, dat de Natuur, geen een weezen is, gelijk een burgerschap geen Een weezen is, hoewel aan dezelfde, Een naam word toegepast, die *Een* zaak beteekend, gelijk de Natuur. Maar die *Eenheyd* word oneijgentlijk genoomen, bestaande eijgentlijk, uijt veel weezens of zelfsstandigheeden. Zodat de Natuur, niet eijgentlijk of waarlijk Een Weezen is. Het welkwe bewijzen moesten.

Darde Voorstelling.

De Natuur is geen volstrektelijk volmaakt weezen.

Wiskunstig Bewijs.

Dewijl (volgens de eerste *voorstelling*) het Opperste weezen, niet meer als een is, en volgens de tweede, de Natuur geen een Weezen is, zoo kanze geen volstrektelijk volmaakt weezen zijn.

 Anders.

Anders.

Een *volstrektelijk volmaakt weezen*, moet alles hebben, 't geen tot een volstrekte volmaaktheijd behoord (dit is van zelfs klaar, ende word van niemand ontkend.) Nu kan niemand ontkennen, dat een volstrektelijk volmaakte macht, een volstrektelijk volmaakte vreugd, vrijheijd en verstand, tot een *volstrektelijke volmaaktheijd* behoord. Laat nu iemand eens aanwijzen, dat de Natuur die heeft. Jaa de zaak spreekt van zelfs, datze die niet heeft. Want veel moogelijke dingen, kanze niet doen, als dooden opwekken, leeden die iemand nooit gehad heeft, of quijt geraakt is, herstellen; alle menschen rijk maaken, en zoo voorts. Van alle welken in 't bezonder, wij konnen bewijzen, datze moogelijk zijn. 't Welkwe tot een voorbeeld, in het rijkmaaken zullen bewijzen. Dat'er geld en schatten genoeg, in de Natuur zijn, om te maaken, dat alle menschen rijk zijn, is van zich zelfs klaar. En nochtans kan niet een deel van de Natuur, noch al de deelen met malkanderen, die schatten onder allen, gelijkelijk verdeelen. Want daar zijn'er in de Natuur, die geen menschen bekoomen konnen, naamelijk die onmeetelijk diep, in de Aarde leggen, en in de Zee gezonken zijn. Nochtans is'er geen *contradictie* [zichzelfs omveerstooting] in de zaak geleegen, dat al de schatten, onder de menschen, gelijkelijk verdeeld zouden zijn, of dat al de schatten, in zodaanige plaatsen zouden zijn, daar de menschen konnen bijkoomen, gelijk in de onmoogelijke dingen, altijd een klaare *contradictie* is. Als daar in, dat vijf zes zouw zijn, dat een kat een mensch zouw weezen, dat een deel van een balk, grooter zouw zijn, als de geheele balk, en zoo voorts.

Zodat onze genoemde zaaken, niet onmoogelijk konnen geachtworden.

Noch anders.

God alleen, is een volſtrektelijk volmaakt weezen. Dit word van alle menſchen toegeſtaan. Nu is God, volgens onze vierde beſchrijving, van de geheele Natuur, en van al deszelfs deelen onderſcheijden. En dus is de Natuur, geen volſtrektelijk volmaakt weezen. 't welk we bewijzen moeſten.

En hier mee achtenwe, datwe naar waarheijd, de *Atheiſten* voldaan hebben. Inzonderheijd indienze willen ſtaande houden, dat de manier van bewijzen, die *Spinoza* gebruijkt heeft, wettig is. Want we hebben onz bewijs, in alle deelen en opzichten, op dezelfde wijz volvoerd, als hij de zijne. Maar zooze bekennen, dat zijn manier van bewijzen, niet goed is, zoo konnenze van ons, geen andere eijſſchen: omdat dan de zaak, van hem geheel onbeweezen is. En dieshalven onnoodig, hem te weederleggen.

Maar we willen ten overvloed, noch al verder gaan, tot bewijs van onze *Beſchrijvingen*, en *Grondſtellingen*, en zoo vervolgens uijtvoeren, 't geenwe aangenomen hebben.

De eerſte beſchrijving is:

Door een ondeelbare Eenheijd, *verſtaa ik* Iet, *in welk geen getal plaats hebben kan.*

Bewijs.

Spinoza ſteld in zijn 13de Voorſtelling, *dat een volſtrektelijk oneijndige zelfsſtandigheijd, ondeelbaar is*, en in de 14de Voorſtelling, dat'er *geen zelfsſtandigheijd, behalven God, kan zijn*

noch

noch bedacht worden, en dus dat de Natuur God is, en ook *ondeelbaar.* We zullen nu niet aanwijzen, dat hij deeze voorstelling, teegen zijn eijgen verstand doet, en teegen zijn eijgen stellingen (gelijk we wel konnen, en hier naa ook meenen te doen) strijdig is, maar alleen zeggen, dat niemand kan teegenspreeken, dat in de Natuur, niet alleen veel soorten van zaaken zijn; maar dat van ieder soort, een onnoemelijk getal gevonden word. Dit is met den eersten opslach zoo klaar, en zeeker, dat het niemand kan ontkennen. Ten waarmen wilde zeggen, dat alle menschen uijtzinnig zijn, ende noch met haar uijterlijke zinnen, noch met haar verstand, eenige zaak, zoo alsze is, begrijpen. 't Welk *Spinoza*, wel krachtelijk teegenspreekt. Want hij stelt de zaaken zoo te zijn, als onz verstand die begrijpt. Ziet het tweede bewijs, van zijn elfde Voorstelling, en overal in zijn werk. En deeze getelde zaaken, noemen alle menschen, verscheijde zaaken. Hij noemd ook in zijn *Scholium* (oeffening) van zijn tiende voorstelling, *ieder weezen*, ende wil, dat *dat onder eenige eijgenschap*, van ons *moet begreepen worden*, blad. 8. reg. 10 in 't Lat. Aangezien dan onz verstand, klaarlijk begrijpt, en de ondervinding ons leerd, dat al daar een getal is, datmen daar een verdeeling maakt, zowel met'er daad, als met onze gedachten, zoo is klaar, dat dat alleen *een ondeelbare eenheijd is*, daar niets in is, datmen kan tellen. Zodat deeze eerste beschrijving zoo klaar is, datze van niemand kan ontkend worden.

Tweede

Onze tweede Beſchrijving is:

Door een Zelfsſtandigheijd, *verſtaa ik iet, dat een Weezen heeft, of dat in weezen is.*

Bewijs.

Aangezien deeze *beſchrijving*, van niemand als van *Spinoza*, en die het met hem houden, ontkend word (het woord *Zelfsſtandigheijd*, in zijn gemeene beteekenis genoomen zijnde) en de zijne van niemand word aangenoomen, noch ook verſtaan, als van hem en zijns gelijken, zoo heeft de onze, een groot voordeel booven de zijne. Hij behoord de zijne, voor alle anderen te bewijzen, en dat heeft hij niet gedaan. Wij hebben voldaan, alswe de onze teegen hem hebben goedgemaakt. Aangezien dan niemand kan ontkennen, dat een beſchrijving goed is, alsze de naam ten vollen verklaard, daarwe een zaak mee gewend zijn te noemen, zoo moet onze beſchrijving goed zijn. Want dewijl het woord *Zelfsſtandigheijd*, niet anders beteekend, als iet dat *zelfs beſtaat*, of een eijgen beſtaaning heeft, en dat onze beſchrijving, dat klaarlijk uijtdrukt, zoo kan niemand ontkennen, datze goed is. Maar dat *een zelfsſtandigheijd* iet zouw zijn, *dat in zich zelfs is, en door zich zelfs word begreepen &c*, (gelijk *Spinoza* die beſchrijft) dat maakt de zaak veel duijſterder, als het woord zelfs is. Behalven datwe hier naa zullen aanwijzen, datze ſtrijdig is, teegen zich zelfs, en teegen *Spinozaas* eijgen reegels.

Darde Beschrijving.

Door Eijgenschappen [attributa] *verstaa ik dat geen, 't welk het verstand begrypt, van het weezen van een* zelfsstandigheijd, *onderscheijden te zijn.*

Bewijs.

Het bewijs is het zelfde, dat van de voorgaande beschrijving gegeeven is, naamelijk de beteekenis van het woord. Want alsmen *een Eijgenschap* noemd, zoo is klaar, datmen daar door iet verstaat, dat een eijgenschap is, van eenige zaak. Waar uijt klaarlijk vloeid, dat alle eijgenschappen, wat anders zijn als de zaaken, daarze eijgenschappen van zijn, en dus van de zaaken onderscheijden, 't Welk we bewijzen moesten.

Oeffeningh.

Dit is daar uijt te meer openbaar: omdat sommige eijgenschappen, van de zaaken, daarze eijgenschappen van zijn, somtijds af zijn, zonder dat de zaak, daarom laat dat geen te zijn datze is. Bij voorbeeld, het gehoor, dat is een eijgenschap van een mensch, en nochtans zijn veel menschen, daar van beroofd; maar eenige verliezen die eijgenschap wel, schoonze die hadden, en blijven eevenwel menschen. Waar uijt met eene de ondeugendheijd blijkt, van *Spinozaas* vierde *beschrijving*, dewelk wil, dat *eijgenschappen, het weezen van een zaak uijtmaaken.*

Vierde Beſchrijving.

Door God *verſtaa ik een volſtrektelijk volmaakt weezen, van de geheele Natuur, en van al deszelfs deelen onderſcheijden.*

BEWIJS.

Deeze beſchrijving van *God*, ſchoonze het geheel geſchil beſlecht, tuſſchen ons en de Godverzaakers, behoevenwe niet te bewijzen, als het welk een wijdloopige verhandeling vereijſcht, dewelk wij in onze ontdekte *Diepten des Satans*, uijtgevoerd hebben. Zodatwe die voor beweezen moogen achten. Maar we konnen ons vergenoegen, met die teegen *Spinoſaas* zeſte beſchrijving, geſteld te hebben: dewelk meede het geheel geſchil beſlecht. Deeze is, *Door God verſtaa ik een volſtrektelijk oneijndig weezen, dat is een zelfsſtandigheijd, beſtaande uijt oneijndige eijgenſchappen, van welken ijder, een oneijndig weezen uijtdrukt.* Als deeze toegelaaten word, om zijn meening daar mee te bewijzen, zoo is klaar, dat de Natuur God is. En als de onze toegelaaten word, voor een grondſlach van onze bewijzen, zoo is klaar, dat de Natuur God niet is, maar dat God een Heer, en Maaker is van dezelfde. Waar uijt openbaar is, datwe deeze onze weederzijdſe beſchrijvingen, niet anders moeten aanmerken, als voor een verklaaring, wat elk door het woord *God* verſtaat. Maar dit moet vaſtſtaan, dat zijn beſchrijving verklaard, dat hij een Godverzaaker is, en dat wij vierkant daar in, teegen hem overſtaan. Want gelijk hij nu verklaard, door God de Natuur te verſtaan, zoo had hij met het zelfde recht, wel konnen verklaaren, dat hij door het woord *God*, een Olifant, of een Muijs verſtaat. Hij heeft met die beſchrijving, de haatelijkheijd van zijn

Godverzaaking, poogen te bedekken, en te ſchijnen, met ons te gelooven, dat'er een God is, en dat alleen het geſchil tuſſchen ons is, wat God is. Daar nochtans al de geenen, die gelooven dat'er een God is, door God een Weezen verſtaan, dat de Natuur gemaakt heeft, en dezelfde regeerd. Hij dan dat ontkennende, en de Natuur zelfs God noemende, heeft dat nergens anders om gedaan, als om de menſchen voordachtelijk te bedriegen.

Vijfde Beſchrijving.

Door vrijwilligheijd, verſtaa ik een vermoogen, dat niet door oorzaaken van buijten, maar door een eijgen vrije verkiezing, alsmen wil, word bepaald in zijn werking.

BEWIJS.

Dat'er *vrijwilligheijd* is, hebbenwe in *de Diepten des Satans &c*, pag. 22 en vervolgens beweezen. En dieshalven is 't niet noodig, hier meerder bijtevoegen. En dus ſtaat vaſt, datwe deeze beſchrijving, tot bewijs van onze ſtellingen met recht mogen gebruijken.

Onze zeſte en laatſte Beſchrijving is:

Door noodzaaking in het teegendeel, een onvermoogen, om hem zelfs, vrijwilliglijk in zijn beweegingen te bepaalen.

BEWIJS.

We hebben deeze twee beſchrijvingen, hier wat klaarder geſteld, als in de Voorlooper. En deeze heeft geen bewijs van nooden, alzooze uijt de naaſtvoorgaande, van zelfs vloeid. Ofmen nu dit *dwang* wil noemen, dat zal al op een uijtkoomen. We gaan dan over tot de vier *Grondſtellingen.*

Eerſte

Eerſte Grondſtelling.

Eijgenſchappen, *die malkanderen volſtrektelijk vernietigen, konnen in geen een Weezen, op dezelfde tijd plaats hebben.*

BEWIJS

Deeze *grondſtelling* moet vooral, bij *Spinoza* gelden: omdat hij in zijn vierde beſchrijving, door *eijgenſchappen*, het weezen van de zaaken zelfs verſtaat. Indien dan op een en dezelfde tijd, in een weezen, *eijgenſchappen* waaren, die malkanderen, volſtrektelijk vernielen, zoo zouw noodzaakelijk het weezen zelfs, zich zelfs vernielen, en niet konnen beſtaan. Zodat dit bij *Spinoza*, gantſchelijk voor een *Axioma* [grondſtelling] moet deurgaan. Voor de geenen, die de eijgenſchappen, van de Weezens onderſcheijden, moetze mee deurgaan. Want alsze *malkanderen volſtrektelijk vernielen*, zoo moet een van beijden, terſtond ophouden. Bij voorbeeld: *leeven* en *dood* zijn eijgenſchappen, die malkanderen volſtrektelijk vernielen: en daarom is het klaar, datze op een tijd, in geen een weezen konnen plaats hebben. En dus wijſt de waarheijd van deeze Grondſpreuk, haar eijgen zelfs.

Tweede Grondſtelling.

Het begrip dat wij van een zaak hebben, maakt niet dat de zaak zoo is, als wij die begrijpen.

BEWIJS.

Schoon dit van zich klaar is, dat het zeeker en waar is, zoo beveſtigd het ook de ondervinding, in alle men-

ſchen. Want indien het anders waar, zoo moeſt onz begrip, de zaaken anders doen worden alsze zijn, als wij een dwaalend begrip, van een zaak hadden. Bij voorbeeld: een geheele balk, is grooter als een ſtuk van dezelfde. Als nu iemand zulk een verkeerd verſtand had, dat hij meende, dat een ſtuk of deel daar van, zoo groot was als de geheele balk, zoo moeſt dat ſtuk ook zoo groot worden. 't Welk elk een weet vals te zijn. Dieshalven is deeze ſpreuk, een ontwijfelbare *grondſtelling*.

De darde Grondſtelling.

Een oorzaak die onbepaald is, in eenig werk, kan iet vrijwilliglijk werken, en dat werk ook vrijwilliglijk naalaaten.

BEWIJS.

't Geen onbepaald is, heeft geen paal. Daar geen paal is, of park, daarmen niet buijten kan gaan, daar kanmen gaan waarmen wil, en daar behoefdmen ook niet verder te gaan, alsmen wil. Zoo ook, als men niet genoodzaakt is, om iet te doen, of om dit of dat te doen, dat is onbepaaldheijd. 't Wijſt dan zich zelfs, dat een onbepaalde oorzaak, 't geenze doet, had konnen naalaaten, of anders doen, of ook iet anders doen, of ook geheel niets doen. Zodat deeze zaak, meede van zelfs klaar is.

Onze vierde en laatſte Grondſtelling is.

't Geen onz Verſtand klaarlijk begrijpt, als een wiskunſtige waarheijd, dat kan onz verſtand, op die zelfde tijd, niet als een dwaaling begrijpen.

BEWIJS.

Men zouw zeggen dat deeze grondſtelling, van niemand

behoorde ontkend te worden: omdat met den eersten opslach blijkt, datze waarheijd is. Eevenwel omdat *Spinoza* (schoon hij de Natuur God noemd, en opentlijk drijft, dat de Natuur eeuwig is, en dus van niemand gemaakt is; alsmeede datze het opperste weezen zijnde, van niemand word geregeerd) niet alleen zelfs betuijgd, dat hy gelooft dat'er een God is, en datmen God moet gehoorzaam weezen (welke gehoorzaamheijd hij ook, in zijn Zeedekunst beschrijft, schoon hij zijn *Atheistische* stellingen, wiskunstiglijk, dat is onfeijlbaarlijk, voorgeeft beweezen te hebben) maar ook zijn Voorspraak, die de Voorreeden, voor zijn laatste Schriften gemaakt heeft, betuijgd ook en geeft voor te betoonen, dat al *Spinozaas* stellingen, met de Heijlige Schriftuur overeenkoomen. Daarom zijnwe genoodzaakt, deeze klaare zaak, met bewijzen te bevestigen. Dit zullenwe dan aldus teweegbrengen.

Iet te begrijpen als een wiskunstige waarheijd, is bij zich zelfs verzeekerd te zijn, dat iet waarheijd is. Iet als een dwaaling begrijpen, is niet anders, als gelooven, dat iet niet waar is. Bij voorbeeld; *Spinozaas* 29ste Voorstelling luijd aldus: *In de geheele Natuur, heeft geen gebeurlijkheijd plaats; maar alles is door de Noodzaakelijkheijd, van de Goddelijke Natuur* (dat is door de loop van de Natuur) *bepaald, om op een zeekere wijz in weezen te zijn, en te werken:* En dat wel, gelijk hij in de 28ste Voorstelling verklaard, *door een zaak* NB. *die eijndig is, en deeze weederom van een andere zaak, die ook eijndig is, en een bepaalde weezendheijd heeft* (dat is, die noodzaakelijk in weezen is) *en dus oneijndiglijk.* 't Welk dan klaar genoeg uytdrukt, dat niet anders te zeggen is, als dat alles, door een eeuwige en oneijndige aaneenschaakeling, van Natuurlijke oorzaaken, noodzaakelijk geschied, en dus

dat'er

dat'er geen God is, of zoo'er iet is, datmen die naam wil geeven, dat dat niet anders kan doen, als het door de Natuur gedreeven word, en dus ons goed noch quaad kan doen, meer als het doet, gelijk de Zon, of de Wind &c. Deeze ſtelling, meend hij wiskunſtig beweezen te hebben, ende word van hem begreepen, als een onfeijlbare waarheijd, met zijn verſtand. Indien nu zijn verſtand, op die zelfde tijd, die zaak als een dwaaling, dat is als vals kon begrijpen, en gelooven dat'er een God is, die alles vrijwilliglijk doet, zoo kon hij op dezelfde tijd, gelooven dat'er een God, of Heer en Maaker van de Natuur is, en dat'er geen is. 't Welk zich zelfs omveerſtoot. Ten waar het geloof ſlechts een ſpel was, en datwe konden gelooven, al watwe wilden. En dankonmen op dezelfde tijd, een *Atheiſt* zijn en een *Chriſten*, een *Turk* en een *Jood*, een *Jood* en een *Papiſt*. Men kon gelooven, dat een Vlieg een Olifant is, en tegelijk dat hij een Vlieg is. Ik zeg ronduijt, zoo iemand wel verſtaat, wat dit te zeggen is, en hij zeijd eevenwel, dat hij kan gelooven al wat hij wil, dat ik hem voor een geſlaagen *Atheiſt* houw. Hij kan teegen zijn beeter weeten liegen, en gelooven op die zelfde tijd, dat hij de waarheijd ſpreekt.

We zullen dan hier afſcheijden, en onderſtellen, datwe onze grondſtellingen, zoo veel als noodig is, bondiglijk beweezen hebben, en tot het tweede overgaan, datwe beloofd hebben te doen, naamelijk om aantewijzen, welke *Beſchrijvingen* en *Grondſtellingen* van *Spinoza*, niet behoeven, noch konnen toegelaaten worden. Waar mee dan op een darde wijz, zijn geheele gebouw gebrooken word. Want als onze *Beſchrijvingen*, en *Grondſtellingen* moeten toegelaaten worden, dan is op de tweede wijz, al zijn gebouw omveer-

gewor-

geworpen, dewijlze reegelrecht, de zijne omveerſmijten. Alswe nu noch daarenbooven, konnen toonen, dat de zijne niet moogen gelden, om tot bewijs van zijn ſtellingen, te moogen gebruijkt worden, dan leggen al de grondſteunſels, van zijn getimmer omveer. Komt daar dan noch bij, datwe konnen toonen, dat zijn voorſtellingen, niet aan malkanderen hangen, en niet wel, op zijn gronden geboud zijn, gelijkwe ten vierden meenen te doen, zoo hebbenwe zijn godloos getimmer, met al wat'er opſtond verpletterd, en tot gruijs vernield.

Spinozaas eerſte Beſchrijving is dan:

Door een oorzaak van zijn eijgen zelfs, vèrſtaa ik dat geen, welks weezen inſluijt dat het is, dat is, welks natuur niet kan begreepen worden, als in weezen zijnde

Aanmerking daar op.

Spinoza ſteld in zijn boek, *van de verbeetering des verſtands*, in 't *Latijn*, blad. 386, 387, 388, dat in een *volkoomen beſchrijving*, zes zaaken moeten waargenoomen worden.

De eerſte is.

Datze het innigste weezen van een zaak moet verklaaren.

De tweede.

Indien het een geſchaape zaak is, zoo moetze 1. *de naaſte oorzaak daar van in zich begrijpen.*

De darde.

2. *Het begrip of de beſchrijving van een zaak, moet zodaanig zijn, dat al deszelfs eijgenſchappen, daar uijt beſlooten konnen worden, alsze alleen aangemerkt word, en niet met andere dingen ſaamengevoegd zijnde.*

De vierde.

Als het ongeschaape zaaken zijn, moet een beschrijving, deeze dingen hebben, 1. *Datze alle oorzaken uijtsluijt, dat is, dat de zaak niet anders van doen heeft, als zijn eijgen in weezen zijn, omze te verklaaren.*

De vijfde.

2. *Dat alsmen des zaaks beschrijving leest, men niet meer kan vraagen, ofze in weezen is?*

De zeste.

3. *Datze, ten opzicht van de zin, uijt geen woorden bestaat, die zaaken beteekenen, dewelken in een woord konnen veranderd worden, dat hoedaanigheeden beteekend, dat is, datze niet verklaard word, door afgetrokken dingen.* Omdat dit wel dullemans praat schijnt, die niemand kan verstaan, zullenwe zijn *Latijnse* woorden, hier bijstellen.

Ut nulla, quoad mentem, habeat substantiva, quæ possint adjectivari, hoc est, ne per aliqua abstracta explicetur.

Deezen worden altemaal, in zijn *Latijnse* werk, blad 386 &c gevonden. Maar in een brief aan *Simon de Vries*, blad 461, steld hij noch een.

De zeevende.

Alsmen een beschrijving zoekt, dewelke diend om een zaak te verklaaren, welks weezen men slechts onderzoekt, en daar alleen over twijfeld, zoo moet de beschrijving waar zijn. Maar die slechts voorgesteld word, omze te bedisputeeren, *dan behoeftze juijst niet waar te zijn.* Dit eerste verklaard hij blad 462. reg. 7, 8, *alsmen een beschrijving maakt van een zaak, zoo alsze buijten onz verstand is, dan moetze waar zijn.*

We zullen dan zijn beschrijvingen, volgens deeze reegels onderzoeken, en ook volgens 't geen men noch meer, met recht daar op kan zeggen. Doch we verzoeken, dat de

Leezers wel onthouden, dat het ons niet zouw verſcheelen, hoe hij zijn beſchrijvingen maakte, als hij'er ſlechts geen bewijzen uijt haalde, al beſchreef hij de Natuur, dat het een kat was, of God, dat hij een boom was. Maar dewijl hij'er zijn ſtellingen uijt bewijſt, zoo moeten zijn partijen, die ook toeſtemmen.

We koomen dan weer tot zijn eerſte beſchrijving. Vooreerſt onderſteltze het geheel geſchil. Want hij verſtaat door *de oorzaak van zijn eijgen zelfs*, de Natuur. Ten anderen ſtoot de ſpreuk, haar zelfs omveer: want hoe kan iet *een oorzaak zijn, van zijn eijgen zelfs?* Ten darden, druktze *het innigste weezen, van de zaak niet uijt*, volgens zijn eerſte voorwaarde, *van een volmaakte beſchrijving.* Men kan'er ook *al deszelfs eijgenſchappen*, geenzins *uijt beſluijten*, volgens de darde.

De tweede Beſchrijving van *Spinoza* is.

Die zaak zal in zijn geſlacht eijndig genoemd worden, dewelk van een andere, van dezelfde natuur zijnde, kan bepaald worden. Bij voorbeeld: we noemen een lighaam eijndig: omdatwe altijd een grooter denken. Dus word de eene gedachte, door een andere bepaald. Maar een lighaam word niet bepaald door een gedachte, noch een gedachte, door een lighaam.

Aanmerking daar op.

Deeze beſchrijving, behalven datze zijn eijgen voorwaarden niet volbrengt, ſtoot haar zelfs omveer: want eerſt zeijt hij, *dat een lighaam, daarom eijndig word genoemd, omdatwe altijd een grooter denken*: zoo word dan een *lighaam*, door een gedachte bepaald, en dus *door een zaak, van een andere natuur zijnde.* En zoo maakt hij zijn eijgen beſchrijving vals. En

daar naa ontkend hij dat weer, met te zeggen, dat *een ligbaam, niet bepaald word door een gedachte.* Wie zouw zulk een verwarring, en dwaasheijd, van zulk een schrandere karel verwachten? Maar *zoo vat* die God, die hij, door zijn dwaaze stellingen, zoekt wech te pleijten, *de arglistigen in haar overleggingen*, 1 Kor. 3. 19.

Zijn darde Beschrijving is.

Door een zelfsstandigheijd verstaa ik dat geen, dat in zich zelfs is, en door zich zelfs begreepen word. Dat is, welks begrip, het begrip van een andere zaak niet van doen heeft, om daar van gemaakt te worden.

Aanmerking.

We stellen onze tweede beschrijving, pag. 81. reg. 1 &c daar teegen, die wij beweezen hebben waar te zijn. En daar door kan hem deeze, niet te nut koomen. Ten anderen ontkennenwe, dat iet *in zich zelfs is*, dat stoot zich zelfs omveer. Iet kan wel in een plaats zijn; maar niet *in zich zelfs*. Doch zoo iemand wil zeggen, dat *Spinoza*, door de woorden *in se est*, wil zeggen, dat het *op zich zelfs is*, behalven dat hij niet kan toonen, dat hij dat wil zeggen, zoo zouw dat niet anders konnen te zeggen zijn, als datze *op zich zelfs bestaat*, en dus zouw een *zelfsstandigheijd*, bij hem moeten zijn, het zelfde dat wij willen, naamelijk dat een weezen heeft. En dan waaren'er oneijndige zelfsstandigheeden, en geen een, gelijk hij drijft. Deeze beschrijving dan, loopt teegen zijn eijgen eerste reegel aan, ook teegen de darde, zeste en zeevende. Behalven dit ontkennenwe ook, dat'er iet is, dat niet *door zich zelfs kan verstaan worden, en om een begrip daar*

van te maaken , iet anders van doen heeft. Zodat deeze beschrijving, in alle deelen ondeugend is. We hebben in onze aanmerking, over zijn eerste Grondstelling, de dwaasheijd van deeze beschrijving, noch naader aangeweezen.

Zijn vierde Beschrijving luijd aldus.

Door een eijgenschap [attributum] *verstaa ik dat, 't welk het verstand, van een zelfsstandigheijd begrijpt, als deszelfs weezen uijtmaakende.*

AANMERKING.

Teegen deeze beschrijving, stellenwe onze darde, daar deeze door vernietigd word. Behalven dat deeze meede strijdig is, teegen zijn eerste, darde, vierde en zeevende reegel. En dus word die al mee verworpen. In sijn betooging, van de vierde voorstelling, bekend hij rond uijt, dat de eijgenschappen zelfsstandigheeden zijn, zoo stelt hij dan zelfs, teegen zijn geheel oogmerk aan, dat'er oneijndige zelfsstandigheeden zijn.

Vijfde Beschrijving van *Spinoza.*

Door een wijz verstaa ik de [affectiones] *hoedaanigheeden, of dat geen, dat in iet anders is, door welk het ook verstaan word.*

AANMERKING.

Al het geenwe op de naastvoorgaande te zeggen hebben, past op deeze meede. En op deeze en de darde, rusten zijn meeste, en voornaamste voorstellingen, die daarom, geheel krachteloos moeten geacht worden. Behalven datze zoo duijster is, datze niet alleen, de naam van de zaaken zeer verduijsterd, maar ook schier onverstaanelijk is.

Zeſte Beſchrijving van *Spinoza.*

Door God verſtaa ik een weezen, dat volſtrektelijk oneijndig is, dat is een zelfsſtandigheijd, die uijt oneijndige eijgenſchappen beſtaat, van welken ieder een eeuwig, en oneijndig weezen uijtdrukt.

Aanmerking.

Als deeze beſchrijving moeſt toegelaaten worden, zoo had hij de zaak, zonder *diſputeeren* gewonnon. Want zulk een weezen, kan geen ander zijn, als de Natuur. En ze loopt aan, teegen zijn eerſte, darde en zeevende reegels. We ontkennen al de deelen van deeze beſchrijving. Ze is zoo vals, als iet kan zijn. Hoe zal hij ooit konnen bewijzen, dat *God uijt oneijndige eijgenſchappen beſtaat?* of dat God, of de Natuur, oneijndig groot is? De verklaaring van deeze beſchrijving, drukt noch al meer uijt, naamelijk dat al wat'er is, tot Gods weezen behoord, naamelijk dat *alles tot Gods weezen behoord, dat een weezen heeft*, of uijtdrukt, en dus dat alle Honden, Slangen, Luijzen, jaa de drek, en het verfoejelijkſte dat'er is, al mee tot Gods weezen behoord. Doch dat hij meend, dat God niet volmaakt zouw zijn, alsmen iet van hem kon ontkennen, daar van hebbenwe in *de Diepten des Satans*, breed genoeg gehandeld pag. 36, 37, 38. En van de oneijndigheijd van de Natuur, pag. 11, 12. aldaar. Maar behalven dat, dewijl hij in het bewijs, van zijn tiende voorſtelling zeijd, *dat een eijgenſchap door zich zelfs moet begreepen worden*, en dat die aldus, volgens zijn darde beſchrijving, een zelfsſtandigheijd is, zoo is klaar, dat hij moet ſtellen, dat God een zelfsſtandigheijd is, die uijt oneijndige zelfsſtandigheeden beſtaat. Waarom hij in de ver-

klaaring

klaaring, van deeze beſchrijving zeijd, dat tot Gods weezen behoord, al wat een weezen uijtdrukt, en dat de Luijzen, Honden, Slangen, de Drek, *Spinoza* zelfs, een Eezel, een Baviaan, een Slek, en zoo'er noch iet ſchandelijker is, tot het hoogwaardige, en volſtrektelijk volmaakt Goddelijk weezen behoord. Wat kan'er nu ſchandelijker, en godloozer bedacht worden, als zulk een verfoejelijke ſtelling. Dewelk in het Jaer 1676, van de *Breedenburgen*, toenze tot de *Atheiſterij*, begonden heen te zinken, ook gedreeven wierd, als van rechtſchaapen *Diſcipelen*, en Makkers van *Spinoza*.

Zeevende Beſchrijving.

Die zaak zal vrij genoemd worden, die alleen door de noodzaakelijkheijd van zijn natuur, in weezen is, en alleen van haar zelfs, tot werken word bepaald. Maar noodzaakelijk, of liever gedwongen, die van een ander word bepaald, om te zijn en om te werken, op een zeekere bepaalde wijz.

Aanmerking.

Of een zaak noodzaakelijk, of bij toeval in weezen is, wat doet dat tot de vrijwilligheijd, of noodzaakelijkheijd van zijn werkingen? Daarom word dat hier nutteloos, en tot verbijſtering des verſtands ingevoegd. Voorts zijn de woorden, *van haar zelfs bepaald word*, dubbelzinnig. Want men kanze zoo verſtaan, datze haar zelfs, vrijwilliglijk bepaald, door overleg, zodatze die bepaling kan naalaaten. En in die zin ſtemmen wij het toe. Maar zijn meening is, datze door een nooddwang, van haar eijgen natuur, onvermijde-

mijdelijk word bepaald. Daarom zeijd hij, in zijn 29ste Voorſtelling, dat *in de Natuur geen gebeurlijkheijd plaats heeft*, en in de 37ste, *dat de wil, alleen een noodzaakelijke oorzaakelyke oorzaak is*. En in die zin ontken ik, dat dit vrijwilligheijd, of een vrije zaak is. En 't is eeven eens of hij zeijde, *ik zal een noodzaakelijke zaak, vrij noemen*, of *noodzaakelykheijd vrijwilligheijd*. 't Welk ſpotten is. Zodat deeze beſchrijving, niet een hair beeter, als de voorgaande is. En behalven dat, zoo ſtootze haar zelfs omveer: want *van zich zelfs bepaald te worden, om te zijn*, wat is dat anders, als zijn eijgen zelfs voortbrengen, en dus in weezen zijn, eermen in weezen is. Ziet dit is die ſcharpzinnige man, die zulke botte misſlagen moet begaan, om zijn vuijle Godverzaaking, met nieuwe en ongebruijkelijke manieren van ſpreeken, een ſchijn van wat nieuws te zijn te geeven, en daar onder te verbergen.

De achtſte en laatſte beſchrijving van *Spinoza*.

Door de eeuwigheijd verſtaa ik het zijn zelfs, voorzooveel wij begrijpen, dat het alleen uijt de beſchrijving, van de eeuwige zaak volgd.

Aanmerking.

'tIs met deeze, gelijk met de voorgaanden. Ze dienen, om het verſtand te verwarren, en de menſchen te vangen, zonder de zaak te verſtaan. Wij verſtaan door de eeuwigheijd, *een duuring die geen eijnd zal hebben, en geen begin gehad heeft*. Dat ſtaat teegen malkanderen. En *het zijn* is ook niet anders, als een duuring. Nu volgen zeeven Grondſtellingen [*axiomata*], daarwe mee eenige gebrekkelijkheijd in vinden. Niemand kan teegenſpreeken, als iet een grond-

ſlag zijn zal, op welk een bewijs, teegen een party gebouwd word, dat de partij die moet toeſtemmen, of datze anders geen grondſlach zijn kan: en datze ook zoo klaar moet zijn, datmenze met den eerſten opſlach kan verſtaan. Hoe dit nu in deeze zeeven plaatz heeft, zullenwe gaan bezien.

Eerſte Grondſtelling.

Al wat is, is of in zich zelfs, of in iet anders.

Aanmerking.

Het zelfde datwe op zijn darde beſchrijving aanmerkten, willenwe hier ook op gezeijd hebben. Zodatwe hier, niets meer bijtevoegen hebben. Maar dit is noch aantemerken, dat hij in zijn bewijs, van de vierde Voorſtelling, aldus zeijd: *Al wat is, of in zich zelfs, of in een ander,* (*door de eerſte Grondſtelling*) *dat is,* (*door de darde en vijfde beſchrijving*) Merk, *buijten het verſtand is niet anders, als zelfsſtandigheeden, en derzelfder hoedaanigheeden* [affectiones]. Zodat hij met ronde woorden verklaard, *dat in zich zijn*, bij hem niet anders te zeggen is, *als een zelfsſtandigheijd zijn.* Als hij dan in zijn darde beſchrijving zeijd, *door een zelfsſtandigheijd, verſtaa ik dat geen, dat in zich zelfs is*, zoo zeijd hy, volgens zijn eijgen woorden, niet anders, als, *door een zelfsſtandigheijd, verſtaa ik dat geen, dat een zelfsſtandigheijd is.* 't Welk immers weederom, niet anders als malle praat is.

Tweede *Spinosiaanse* Grondstellin.

't Geen door iet anders niet kan verstaan worden, moet door zich zelfs verstaan [of *begreepen*] *worden.*

Aanmerking.

Hier word alree ondersteld, dat'er dingen zijn, die niet door haar zelfs konnen begreepen worden, 't geen eerst moest beweezen zijn. En indien hij verklaard had, wat hij verstaat, door iet *door zich zelfs te verstaan*, zoo zouw blijken, geloov ik, of dat'er niets is, dat door zich zelfs kan verstaan worden; of dat'er niets is, dat door zich zelfs niet kan verstaan worden. Zodat deeze duijstere, en dubbelzinnige spreuk, voor geen grondstelling kan deurgaan.

Darde Grondstelling.

Als'er een bepaalde oorzaak is, daar moet noodzaakelijk, iet door veroorzaakt worden. En in 't teegendeel, indien'er geen bepaalde oorzaak altoos is, zoo is't onmoogelijk, dat'er iet veroorzaakt word.

Aanmerking.

Hier ondersteld onze F*ilosoof*, zoo fijntjes, 't geen niet alleen in geschil is, en bij al de geenen, die een vrijwilligheijd of gebeurlijkheijd stellen, in die zin ontkend word, daar het hier opaankomt; maar ook aan't welk, als het toegestaan word, de geheele beslechting van 't geschil hangt, naamelijk dat'er *niets kan veroorzaakt worden, als'er nergens, een bepaalde oorzaak waar.* Want dan was terstond beweezen, dat alles door een Noodlot word gedreeven, wat iet veroorzaakt. 't Welk wy ontkennen. Omdatwe houden, dat eenige zaaken, niet alleen

alleen door een enkel geval geschieden, welk geval had konnen achterblijven; maar ook dat God en de menschen, haar zelfs vrijwilliglijk bepaalen, zodatze dat konden naagelaaten hebben, alsze wilden. Zodat dit als een Grondstelling te onderstellen, zonder eenig bewijs, een zaak is, die bespottelijk is. Het eerste deel dan van deeze Grondstelling, stemmenwe toe, naamelijk *als'er een bepaalde oorzaak is, dat dan noodzaakelijk, iet daar door, moet veroorzaakt worden.* Maar het tweede lid van dezelfde, is niet alleen dubbelzinnig, en in die zin vals, die hier te pas komt, maar hangt ook niet aan het eerste, noch is daar geen teegenstelling van, gelijkwe in onze *Voorlooper* pag. 4. No. 2 &c, aangeweezen hebben. Dubbelzinnig, omdatmen het zoo kan neemen, dat, als geen oorzaak, 't zy vrijwilliglijk, 't zij noodzaakelijk, tot eenig werk bepaald word, dat dan geen werk altoos kan volgen. En in die zin staanwe het toe. Maar hij verstaat, als'er geen oorzaak is, die noodzaakelijk bepaald word, dat dan geen werk altoos kan volgen. En in die zin ontkennenwe het. Wantwe verstaan, dat'er wel werkingen konnen geschieden, door een vrijwillige bepaaling. En in die zin, kanze hem geen voordeel doen. Het hangt niet aan het eerste lid: omdat het geen teegenstelling is. Want de teegenstelling van het eerste lid is, als'er geen bepaalde oorzaak is, dat'er dan niet noodzaakelijk, iet veroorzaakt word; maar niet, dat'er dan niets kan veroorzaakt worden. 't Welk dan weederom, een oopenbaare misslach is, in de gronden van zijn bewijs.

Vierde Grondstelling.

De kennis van iet dat veroorzaakt is [effectus], *hangt aan de kennis van de oorzaak, en sluyt die in.*

AANMERKING.

Deeze *Grondstelling*, is ten eersten dubbelzinnig : want men kanze zoo verstaan, datmen niet kan weeten, dat iet veroorzaakt is, of men moet ook weeten, dat het een oorzaak heeft. In die zin stem ikze toe; maar kan hem geen voordeel doen. Maar men kanze ook zoo verstaan, datmen een veroorzaakte zaak, niet kan kennen, of men moet de oorzaak mee kennen, en dan ontken ikze. En men kan zoo klaar als den dag bewijzen, datze dan vals is. Behalven dat deeze grondstelling, zeer onverstaanlijk is, daar alle grondstellingen zoo klaar moeten zijn, datze met den eersten opslach verstaan, en toegestaan worden : gelijkwe meermaal (naamelijk over zijn achtste beschrijving en elders) aangemerkt hebben, en van niemand ontkend kan worden.

Vijfde Grondstelling.

Dingen die niets met malkanderen gemeen hebben, konnen ook door malkanderen, niet verstaan worden: of de kennis [conceptus] *van het eene, sluijt de kennis van het ander niet in.*

AANMERKING.

Hier word ondersteld, dat'er *dingen* zijn, *die niets met malkanderen gemeen hebben.* Zoo hij geloofd, dat'er zulke dingen zijn, 't zouw wonder zijn, dat hij niet een van die heeft genoemd. Ik ontken dat'er zulke zijn. En dus is dit een beuzelachtige *Grondstelling*, die hij in zijn darde *Voorstelling*, geheel misbruijkt. Als'er zulke dingen waaren, zoo moestze toegestaan worden.

Zeste

Zeſte Grondſtelling van *Spinoza*.

Een waar denkbeeld, moet met de zaak, daar het een denkbeeld van is, overeenkoomen.

AANMERKING.

Men kan dit zoo verſtaan, dat hij wil zeggen, dat het denkbeeld, de geheele natuur, en het geheele weezen van de zaak moet uijtdrukken. En in die zin acht ik, dat hijze verſtaat, en zoo ontken ikze.

Zeevende Grondſtelling.

Al wat wij konnen begrijpen, als niet in weezen zijnde, het weezen van dat ding, ſluijt niet in, dat het in weezen is.

AANMERKING.

Teegen deeze grondſtelling, is onze tweede gekant. En dewijl we de onze beweezen hebben, en de valsheijd van deeze, van zelfs openbaar is, zoo wordze van ons verworpen. Hij ſteld in zijn 21, 22, 23, 24, 25.ste Voorſtellingen, dat al dat in de Natuur is, noodzaakelijk en eeuwiglijk in weezen is. Daar nochtans klaar is, dat wij van veel van dezelfden verſtaan, datze wel konden niet in weezen zijn. Zodat hij ook hem zelfs teegenſpreekt.

Aldus hebbenwe nu getoond, dat al de gronden, op welken zijn Godverzaaking word gebouwd, t'eenemaal ondeugend zijn, en dat zoo, dat mij dunkt, dat een iegelijk zal konnen zien, dat hij zulke dingen niet heeft moogen onderſtellen. Wij hebben in onze Voorlooper getoond, dat'er niets zoo vals, zoo ongegrond of beſpottelijk is, of men kan het op die wijz, die hij gebruijkt, wiskunſtiglijk bewijzen.

 Zodat

Zodatwe deeze verhandeling, hier bij zouden konnen laaten: aangezien zijn grondsteunsels, omveergeworpen zijnde, al zijn stellingen en bewijzen, nu gantschelijk vernietigd zijn. Maar opdat een iegelijk mach zien, dat die schrijver in alle manieren, zijn zaak niet alleen zonder grond heeft gedreeven, en dat zijn aanhangers, zonder hem te verstaan, hem toegevallen zijn, zullenwe nu gaan toonen, dat hij zelfs op zijn gronden, niet wettelijk heeft voortgegaan, en dat de schaakel van zijn bewijzen, niet aan malkanderen hangt: zijnde het darde, datwe voorgenoomen hebben te doen.

3. Om dit uijt te voeren, is 't niet noodig, en om de geheuchenis niet te verbijsteren, ook niet dienstig, datwe al zijn *voorstellingen* onderzoeken, (hoewel'er niet veel zijn, daarwe niets op te zeggen hebben, of diewe niet zouden konnen toonen, dat niet recht op zijn gronden geboud zijn) maar 't zal genoeg zijn, eenigen aan te tasten, en de voornaamsten daar het opaankomt, niet verbij te gaan. Alswe 't niet om des Leezers gemak, en voordeel deeden, we zouden wel genegen zijn, om de meenigvuldige misslaagen aantewijzen, die in zijn geheele werk, overal gevonden worden. Doch de Heer W. *V. Blijdenberg*, heeft ons die moeiten al afgenoomen, en zijn meenigvuldige misslaagen, krachtelijk aangeweezen, daarwe dan den Leezer naar toewijzen: alzoo hem die (hoewel in eenige dingen, een weijnig op andere gronden) krachtelijk weerleijd heeft. Ook heeft de Heer *H. Morus*, het zelfde noch krachtiger gedaan, in de Weerlegging, die hier te vooren is bijgevoegd. Als meede de Heer *L. Veldhuijzen*.

Eerste Voorstelling van *Spinoza*.

Een zelfsstandigheijd is van Natuuren eerder, als deszelfs [affectiones] *hoedaanigheeden.*

Zijn

Zijn betooging daar van is,

Ze blijkt uijt de darde en vijſde beſchrijving.

WEERLEGGING.

De Leezer gelieve doch zijn 3, en 5de beſchrijvingen naar te zien, en hij zal bevinden, dat die twee beſchrijvingen, alsze al toegeſtaan wierden, en niet weerleijd waaren, geen gemeenſchap altoos, met deeze voorſtelling hebben, hij kon alzoo licht gezeijd hebben, dat het uijt Rom. 1.1 blijkt. En men zouw niet zwaarder verſtaan, dat de waarheijd van deeze voorſtelling, daar wiskunſtig uijt blijkt, als uijt zijn 3,en 5de beſchrijving. Daarom had hij moeten aanwijzen,hoe het daar uijt blijkt, als hij dat had konnen doen. En op dit eerſte voorſtel, is het vijſde gebouwd, en dus zijn geheel bewijs, dat de Natuur, het eenigſte, volmaakte Weezen, en dus God is, geheel zonder vaſtigheijd. 't Welk dan zoo krachteloos zijnde, ten eerſten moet omveerſtorten. Hier is dan de keeten, in de eerſte ſchaakel al gebrooken.

Tweede Voorſtelling.

Twee zelfsſtandigheeden, die verſcheijden eijgenſchappen hebben, die hebben niets met malkanderen gemeen.

Zijn bewijs daar van is,

Ze blijkt meede uijt de darde beſchrijving: want elk moet in zich zijn, en door zich zelfs verſtaan worden, of, het begrip van de eene, ſluijt het begrip van de andere niet in.

WEEDERLEGGING.

De Leezer gelieve te letten, dat hij zeijd, dat daarom twee zulke zelfsſtandigheeden, niets met malkanderen gemeen hebben,omdat ieder eijgenſchap,op haar zelfs moet verſtaan worden, en datmen de eene, zonder de andere verſtaan kan

kan, of moet. Wie kan nu verſtaan, dat dit bewijs, eenige de minſte kracht heeft? Omdat wij de eene eijgenſchap, zonder de andere begrijpen konnen, dat daarom twee weezens, die verſcheijden eijgenſchappen hebben, niets met malkanderen gemeen hebben. Wat gevolg ſteekt doch daar in? Of wij het eene zonder het andere verſtaan konnen, moet daar uijt volgen, datze *niets met malkanderen gemeen hebben*? Als dat waar was, zoo moeſt onz verſtaan, daar een oorzaak van zijn. Maar ten anderen, wij zullen eens ſtellen, dat een ſteen, en een menſch, twee zelfsſtandige weezens zijn. Elk heeft bezondere eijgenſchappen. Dat kan *Spinoza* niet ontkennen, gelijk hij ook niet doet. Hebbenze nu niets met malkanderen gemeen? Ze hebben immers alle beijde een lighaam, zwaarte, beweeging, leeven, en veel andere zaaken, met malkanderen gemeen. Dit is zoo klaar, dat het ieder kan begrijpen. Zodat het bewijs van dit voorſtel, zoo krachteloos en dwaas is, dat het wonder is, zoo zulk een ſchrander menſch, dat niet gezien heeft.

Verder. Hij wil in zijn darde beſchrijving, *dat een zelfsſtandigheijd in zich is*, en in het bewijz van de vierde, dat de *eijgenſchappen, het weezen van de zelfsſtandigheijd zijn*, en hier, *dat verſcheijden eijgenſchappen, niets met malkanderen gemeen hebben (want weezens die verſcheijden eijgenſchappen hebben, hebben niets met malkanderen gemeen*, om de verſcheijdenheijd der eijgenſchappen) zoo moeten dan alle weezens, die verſcheijden eijgenſchappen hebben, ook verſcheijde zelfsſtandigheeden zijn. En dus kan de Natuur, die uijt zoo veel weezens beſtaat, met verſcheijde, jaa ſtrijdige eijgenſchappen voorzien, geen een weezen zijn, en dat noch ondeelbaar, gelijk hij in zijn 13de voorſtelling, zoo moedwilliglijk drijft. Doch omdat hij deeze zwaarigheijd, in zijn tiende voorſtelling

ling zoekt te ontknoopen, zullenwe hier van, aldaar wat meerder zeggen. Doch met deeze weerlegging, valt zijn darde voorſtelling, met eene geheel omveer.

Zijn darde Voorſtelling.

Zaaken die niets met malkanderen gemeen hebben, daar van kan de eene, geen oorzaak van de andere zijn.

Het bewijs daar van is.

Indienze niets met malkanderen gemeen hebben, zoo konnenze (volgens de vijfde grondſtelling) *door malkanderen niet verſtaan worden, en dus* (door de vierde Grondſtelling) *kan het eene, geen oorzaak van het ander zijn.*

WEEDERLEGGING.

Omdat wij het eene, door 't andere niet verſtaan konnen, dat is dan de reeden, dat het eene, geen oorzaak van 't ander kan zijn. Eeven of onz verſtand, een oorzaak van de hoedaanigheijd, of krachten vande zaak was. We hebben onze tweede grondſtelling, teegen dit bewijs gekant en beweezen. Behalven dat zijn 2de voorſtelling, diewe nu weerleijd hebben, de grondſteun is van deeze, zoo ontkennenwe, dat'er iet is, dat met geen andere zaaken, iet gemeens heeft. Want uijt de voorgaande voorſtelling, is het niet gebleeken. En nochtans is die, de geheele grondſlach, en de eenigſte, daar zijn bewijs op voortgaat, dat de geheele Natuur, niet anders is, als een eenig weezen, of de eenigſte zelfsſtandigheijd die 'er is, en die niet kan voortgebracht worden. Zodatwe deeze twee, geheel verbrooken hebbende, nu zouden konnen ophouden, alzoo daar mee zijn geheele wiskunſtige bewijzing, gantſchelijk omveervalt. Maar we zullen noch wat meer, van zijn voornaamſte misſlagen aanwijzen, op dat een ieder zien mach, op hoe ellendige gronden, en liſtige vonden, zijn Godverzaaking is gebouwd.

Zijn vierde Voorſtelling is.

Twee of meer onderſcheijde zaaken, worden van malkanderen onderſcheijden, of door de verſcheijdenheijd der eijgenſchappen, van de zelfsſtandigheeden, of door de verſcheijdenheijd, van derzelfder hoedaanigheeden.

Zijn bewijs daar van is.

Al wat 'er is, is of in zich, of in een ander (volgens de vierde Grondſtelling) *dat is*, (volgens de darde en vijfde beſchrijving) *buijten het verſtand is'er niets, behalven zelfsſtandigheeden, en der zelfder hoedaanigheeden. Zoo is'er dan buijten het verſtand niets, door welk verſcheijde dingen, van malkanderen konnen onderſcheijden worden, als zelfsſtandigheeden, of 't geen het zelfde is,* (volgens de 4de Grondſtelling) NB. *derzelfder eijgenſchappen, en haar hoedaanigheeden. Het welk te bewijzen ſtond.*

WEERLEGGING.

We hebben deeze voorſtelling, in de Voorlooper, pag. 5 al weederleijd. Maar omdat het bewijs van deeze vierde voorſtelling, noch eenige kracht ſchijnt te hebben, zullenwe dat mee moeten aantaſten. Hij zeijd dan, dat uijt zijn eerſte grondſtelling, en uijt zijn darde en vijfde beſchrijving blijkt, dat'er *buijten onz verſtand niets is, als zelfsſtandigheeden en derzelfder hoedaanigheeden.* Dit zullen wij dan vaſtſtellen: (hoewel hij het zelfs niet geloofd, want hij drijft in zijn *ſcholium,* [oeffening] van de tiende voorſtelling op het eijnd, en vervolgens, dat'er geen *zelfsſtandigheeden*, maar alleen *een zelfsſtandigheijd* is) maar dat hij daar uijt trekt, dat'er daarom niets anders kan zijn, door welk de zelfsſtandigheeden, van malkanderen konnen onderſcheijden worden, volgt gantſchelijk niet. Want het getal onderſcheijdze van malkanderen. Dat

onder-

onderscheijd de eene eijgenschap, en de eene hoedaanigheijd, van de andere. Waar dat zoo niet, zoo was'er maar een eijgenschap, en maar een hoedaanigheijd, daar hij'er nochtans, oneijndigen wil hebben. Waar uijt klaarlijk blijkt, dat'er iet anders moet zijn, door welk de eene zaak, van de andere moet onderscheijden worden. Dewijl nu de *eijgenschappen*, bij hem *zelfsstandigheeden* zelfs *zijn* (gelijk hij in het bewijs van deeze voorstelling, met ronde woorden zeijd) en dat hij steld, dat'er *oneijndige eijgenschappen zijn* (ziet zijn zeste beschrijving en elders) zoo moet'er immers iet zijn, dat de eijgenschappen, van malkanderen onderscheijd. Maar hij zal misschien zeggen, dat zijn de hoedaanigheeden. Doch hij zal het daar mee niet ontspringen. Want dewijl hij ook wil, dat'er oneijndige hoedaanigheeden zijn, zoo moet'er eevenwel iet zijn, dat de hoedaanigheeden, van malkanderen onderscheijd. 't Welk dan ook het getal moet zijn. Zodat twee weezens, met dezelfde eijgenschappen, en hoedaanigheeden voorzien, eevenwel twee weezens zijn: omdatze twee zijn, en niet een, en dus door het getal, van malkanderen onderscheijden zijn, en haar weezen, van malkanderen afgescheijden is. Dat kan van niemand ontkend worden. Deeze voorstellingen strekken daar toe, opdat hij bij trappen zouw toonen, dat de Natuur niet kan geschaapen worden, en datze niet meer, als een eijgentlijk weezen is. Waar naa hij in de achtste voorstelling, verder begint te bewijzen, datze ook oneijndig, daar naa datze volmaakt, en dus God zelfs is, als zijnde de oorzaak van alles, en zoo voorts. Doch wij hebben de eerste twee stutten, nu al omveergerukt, de gronden omgeworpen, en het gebouw gebrooken. We zullen slechts noch wat voortgaan, om te toonen, hoe gants nietig, dat zijn bewijzen zijn.

Zijn vijfde Voorſtelling.

Daar konnen in de Natuur geen twee, of meer zelfsſtandigheeden zijn, van dezelfde Natuur of eijgenſchap.

't Eerſte lid van het bewijs daar van,

Ruſt op de voorgaande voorſtelling, in welk hij meend beweezen te hebben, dat geen zelfsſtandigheeden, van malkanderen onderſcheijden konnen worden, als door de verſcheijdenheijd van eijgenſchappen of hoedaanigheeden. Daar hy dan aldus op voortgaat. Alsmen door de eijgenſchappen, de zelfsſtandigheeden van malkanderen wil onderſcheyden, datmen dan moet toeſtaan, dat'er niet meer als eene zelfsſtandigheyd kan zijn, met dezelfde eygenſchap begaaft.

Weerlegging van 't eerſte lid des bewijs.

De voorgaande voorſtelling, hebbenwe vernietigt, en daarom is deeze mee te niet. Maarwe wenſten wel, dat hij eens aangeweezen had, hoe volgen zouw, dat'er niet meer als een eijgenſchap, van een zelfsſtandigheijd kan zijn, alsmen door de eijgenſchappen, de zaaken van malkanderen onderſcheijden zouw. Wij konnen dat gevolg niet zien, en ontkennen het. Maar neemt het waar zoo, wat voordeel zouw hem dat doch doen? Ten anderen zoo zienwe voor onze oogen, en worden het gewaar, met al onze uijterlijke zinnen, en verſtand, dat'er zoo veel zelfsſtandige weezens, of zaaken zijn, die veel eijgenſchappen hebben, door welken dezelfden, van malkanderen onderſcheijden zijn. En hij wil ons leeren, dat'er niet meer als een zouw konnen zijn, met niet meer als een zelfde begaafd? Ten darden, waarom zouden verſcheijde zaaken, elk niet met tien, min of meer eijgenſchappen, en min of meer hoedaanigheeden, konnen voorzien zijn? als elk eevenwel onder dezelfden, een had, daar de

andere

andere niet mee voorzien was. Gelijk'er naauwelijks zaaken, in de geheele Werreld zijn, die niet of in grootheijd, of in verf, of in fatsoen, of in iet anders, van alle andere zaaken onderscheijden zijn. En alwaarenze een andere in alles gelijk, zoo zouwdenze in't getal, van alle anderen onderscheijden zijn. Dit kan dan al weer niet deur den beugel.

Het tweede lid van't bewijs is:

Maar indien uijt de verscheijdenheijd der hoedaanigheeden, dewijl (volgens het eerste voorstel) *een zelfsstandigheijd, van natuuren eerder is, als deszelfs hoedaanigheeden, als dan de hoedaanigheeden afgeleijd zijn, en* [de zaak] *in zich aangemerkt word, dat is* (volgens de darde en zeste beschrijving) *waarlijk, zoo kanze niet begreepen worden, van een andere* [zelfsstandigheijd] *onderscheijden te zijn, dat is* (volgens de voorgaande voorstelling) *daar konnen'er geen veel, maar alleen een zijn.*

WEEDERLEGGING van 't tweede lid.

Al de voorstellingen en beschrijvingen, die hij hier te hulp roept, hebbenwe weerleijd, en zonder die, is hier geen bewijs. Behalven dit, zoo rust dit lid daar op, dat wij de zaaken, dus of zoo begrijpen, eeven of onz begrip, de zaak zoo maakte, alswijze begrijpen. We stellen onze tweede Grondstelling, met deszelfs bewijs daar teegen. Voorts is het zeer belachchelijk, dat hij zeijd, *als dan deszelfs hoedaanigheeden afgeleijd zijn*, eeven of dat terstond kon geschieden, als hij het slechts denkt. Wij achten dat dat zoo weijnig kan geschieden, als in de eijgenschappen. En we konnen toonen, dat de eijgenschappen, zowel van de Weezens konnen afgescheijden zijn, als de hoedaanigheeden.

Zeste Voorstelling.

Een zelfsstandigheyd, kan van geen andere zelfsstandigheyd voortgebracht worden.

Het bewijs daar van

Is niet anders, als de 2, 3 en naastvoorgaande Voorstellingen.

WEEDERLEGGING.

Deeze drie voorstellingen, van ons nu weederleijd zijnde, zoo behoeven we hier niets meer bijtevoegen. De Leezer gelieve slechts, onze weederlegging weer na te zien.

Toegift van de vijfde Voorstelling.

Een zelfsstandigheyd, kan geenszins voortgebracht worden.

Zijn bewijs daar van

Is al weer, zijn verworpen, en weerleijde, eerste en vierde grondstellingen, en zijn darde en vijfde beschrijvingen, met de zeste Voorstelling.

WEEDERLEGGING.

Dit alles van ons omveergestooten zijnde, zoo is dit toegift van geen kracht.

Zeevende Voorstelling.

Het zijn, behoord tot de natuur van een Zelfsstandigheijd.

Zijn bewijs is.

Een zelfsstandigheyd, kan van geen andere voortgebracht worden (volgens de Toegift van de voorgaande voorstelling) *; zoo isze dan een oorzaak van zich zelfs, dat is,* (volgens de eerste beschrijving) *deszelfs weezen, sluyt noodzaakelyk het zyn in, of tot zijn natuur, behoord het zyn.*

WEE-

WEEDERLEGGING.

We zouden deeze en de zeſte voorſtelling, wel hebben konnen overſlaan, omdatze in de voorgaande, genoeg weerleijd zijn; maar omdatwe voorhebben, in de tiende voorſtelling, hem in dit zijn eijgen net te vangen, wildenwe den draad niet breeken. De Leezer gelieve dan te gedenken, 1. Dat het toegift van de voorgaande voorſtelling, nu al omveerleijd, en dat dieshalven, dit bewijs geen kracht heeft. 2. Maar voor al, dat hij hier ſteld, dat een zelfsſtandigheijd, een oorzaak van zich zelfs is, en in het tweede bewijs, van zijn voorgaande toegift, *dat daarom een zelfsſtandigheijd, niet kan voortgebracht worden: omdat anders des zelfs kennis, aan de kennis van zijn oorzaak zouw hangen* (volgens zijn vierde grondſtelling) *en dus geen zelfsſtandigheijd zouw zijn* (volgens zijn darde beſchrijving.) Doch we willen hem deeze voorſtelling, wel eens toegeeven, en 't zal hem geen voordeel doen. Hoewel van zich zelfs klaar is, dat het *zijn*, van de zaak onderſcheijden is. Anders zouw men konnen zeggen, de Natuur is het *zijn*, en het *zijn* is de Natuur, het welk zich zelfs wijſt, dat het niet waar is.

Achtſte Voorſtelling van *Spinoza*.

Alle zelfsſtandigheijd, is noodzaakelijk oneijndig.

Zijn betooging daar van

Is de weederleijde, vijfde en zevende voorſtellingen. Uijt welken hij dan vervolgd, dat, indien een zelfsſtandigheijd eijndig was, datze dan (volgens zijn tweede beſchrijving) van een andere moeſt bepaald worden, die van dezelfde natuur

tuur was, dat is, eijndig, en dus zouden'er twee eijndige weezens zijn. 't Welk onmoogelijk is.

WEEDERLEGGING.

Zijn tweede beschrijving is dan, de eenigste kruk, daar dit geveert op rust, op welk hij terstond gaat bouwen, dat'er niet meer als een zelfsstandigheijd is. We hebben niet alleen in't begin getoond, dat zijn beschrijvingen niets bewijzen; maar ook dat deeze tweede, haar zelfs omveerstoot. Zodat dit arme gestel, ellendiglijk omveer moet storten. Naa dit ellendige bewijs, voegd hij een ander, onder de naam van *eerste oeffening*, omdat eijndig te zijn, ten deel een ontkenning is, en oneijndig een volstrekt zeggen, dat daarom uijt de 7de voorstelling alleen volgd, dat alle zelfsstandigheijd, noodzaakelijk oneijndig is. Maar hoe dit daar uijtvolgt, denk ik, dat hij zelfs, niet heeft weeten aantewijzen, veel min te bewijzen.

Hier op voegd hij een tweede oeffening (*scholium*), die lang genoeg is, daar hij een deel zotternijen, aan zijn partij toeschrijft, diemen hem weer t'huys kan zenden, omgekeerd zijnde. Maar de kracht daar van, komt hier eeniglijk op uijt, dat uijt de beschrijving van een zelfsstandigheijd, die hij gemaakt heeft, niet volgd, dat 'er meer als een zelfsstandigheijd is, en dat'er daarom maar een is. 't Welk bij hem de Natuur is. Doch alswe zijn beschrijving verwerpen, dan leijd al zijn beslach omveer.

Zijn negende Voorstelling is.

Hoe meer zaakelijkheijd, *of* zijn, *ieder zaak heeft*, *hoeze meerder eijgenschappen heeft.*

Het bewijs daar van is niet anders,

Als zijn vierde beschrijving.

WEEDERLEGGING.

Alsmen zijn beſchrijving aannam, en toeſtond, dat hij daar uijt bewijzen mocht ('t geenwe alle beijde getoond hebben vals te zijn) zoo kan ik niet begrijpen, hoe deeze voorſtelling, daar mee word bewezen. Behalven dat de voorſtelling, alsze verklaard word, dwaas is. Ik weet niet hoe ik de gemeene luijden zal beduijden, wat hij met deeze voorſtelling wil zeggen. Als hij recht zouw ſpreeken, zoo moeſt hij zeggen, hoe een zaak grooter is, hoeze meer eijgenſchappen heeft. Maar dan zouw'er noch zijn vierde beſchrijving op paſſen, noch de waarheijd zouw in die ſpreuk, te vinden zijn. Want dan zouw een ſchip meer eijgenſchappen moeten hebben, als een menſch. Maar hij wil zeggen, uijt hoe veel meerder zaaken, een zaak beſtaat, datze zoo veel meerder eijgenſchappen heeft. En in die zin is ze waar, zonder zijn vierde beſchrijving. Want een menſch, omdat hij uijt veelerhande dingen beſtaat, daarom heeft hij meerder eijgenſchappen, als een balk, die uijt weijnig verſcheijdenheijd van zaaken beſtaat. En dit wil hij op de Natuur, die zijn God is, overbrengen, dewelk hij voor een enkeld weezen houd, en daarom van hem word gezeijd, uijt oneijndige eijgenſchappen te beſtaan. Daarom zullenwe hem, hier mee laten vroolijk zijn, totdat hij ons heeft beweezen, dat de geheele Natuur, eijgentlijk maar een weezen is, dat is dat honderd duizend, niet meer als een is. En ik wenſte wel eens, een oneijndig getal, jaa ſlechts een getal van duijzend eijgenſchappen, van God te hooren noemen. Ik acht dat'er niemand op verre naa, de helft zal weeten aantewijzen.

Tiende Voorſtelling.

Ieder eijgenſchap van een zelfsſtandigheijd, moet door zich zelfs begreepen worden.

Wiskunstig bewijs.

Want een eijgenschap is dat geen, 't welk het verstand begrijpt, het weezen van een zelfsstandigheijd uijttemaaken (volgens de vierde beschrijving) *ende moet* (volgens de darde beschrijving) *door zich zelfs verstaan worden.*

WEEDERLEGGING.

De leezer gelieve hier nu ter deegen op te letten. Als hy niet kan bewijzen, dat de geheele Natuur, niet meer als een eygentlijk weezen is, zoo is klaar, datze God niet kan zijn, of het opperste weezen. Maar dan moet of het voornaamste weezen van de Natuur, het opperste daar van zijn, of daar moet een ander weezen zijn, dat noch treffelijker is, als de Natuur, en dus dat een Heer daar van is. Nu zeijd hy hier *dat ieder eijgenschap van een zelfsstandigheijd, door of op haar zelfs moet verstaan worden.* En in zijn darde beschrijving zeyd hy, *dat het geen door zich zelfs verstaan word, een zelfsstandigheijd is*, en in het tweede bewijs, van zijn toegift van de zeste voorstelling, dat, het geen zoo verstaan word, van geen ander kan voortgebracht worden. En in het bewijs van de zeevende voorstelling zeyd hy, dat *het geen van een ander niet kan voortgebracht worden, een oorzaak van zich zelfs is*. Zodat uijt deeze tiende voorstelling, zoo klaar als den dag blijkt, dat ieder eijgenschap, bij hem een zelfsstandigheijd moet zijn, en dus dat in de Natuur, volgens zijn zeste beschrijving, en elfde voorstelling, oneijndige zelfsstandigheeden zijn. En dus dat de Natuur, geen een Weezen is, niet het opperste, en dus niet God. Zoo heeft hy dan hier zijn eygen zaak, tot de grond toe, zelfs omveergeworpen.

En dit heeft hy niet onverhoeds gedaan; maar hy heeft die zwaarigheijd gezien, en die in sijn *scholium* (oeffening) van deeze voorstelling, getracht te ontbinden; maar zoo kort en duijster, dat hij schijnt gehoopt te hebben, datmen het niet zouw merken. Daarom zullenwe hier, noch wat op blijven staan, omdatwe hier dan meenen aftescheyden, als de zaak dan geheel gewonnen hebbende. De Leezer gelieve wel te letten, wat hy daar in bybrengt, om deeze groote zwarigheyd op te lossen, en hy zal bevinden, dat het niet anders is, als dat *alle de eijgenschappen van de zelfsstandigheijd, altijd te gelijk daar in geweest hebben, en dat de eene van de andere, niet kan voortgebracht zijn.* Dit is de geheele oplossing. Alswe hem die toestonden (gelijkwe niet doen, en hy die moet bewijzen, dat hy niet kan doen) zoo zouw daar uijt, niet anders konnen besloten worden, als dat in een zelfsstandigheijd, altijd zoo veel zelfsstandigheeden geweest hebben, als'er eijgenschappen in zijn, en dus dat de Natuur, uijt oneijndige zelfsstandigheeden bestaat, en eijgentlijk geen een zelfsstandigheijd kan zijn.

En hier mee meenenwe, datwe al de leeden van *Spinosaas Atheisterij*, t'eenemaal verbrooken hebben.

UIT.